

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLER ANABİLİM DALI

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE SALDIRGANLIK İLE KİMLİK
STATÜLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİLAL KAYA

DANIŞMAN

DOÇ.DR. REZZAN GÜNDOĞDU

AKSARAY 2021

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLER ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE SALDIRGANLIK İLE KİMLİK
STATÜLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİLAL KAYA

DOÇ.DR. REZZAN GÜNDOĞDU

AKSARAY 2021

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİSİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren (12) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: Bilal

Soyadı: KAYA

Bölümü: Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

İmza:

Teslim Tarihi:

TEZİN

Türkçe Adı: Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık ile Kimlik Statüleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

İngilizce Adı: The Investigation of Relationship Between Aggression and Identity Status in University Students

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazım sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Bilal KAYA

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Bilal KAYA tarafından hazırlanan “Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık ile Kimlik Statüleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı/ Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: (Doç. Dr. Rezzan GÜNDOĞDU)

(Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: (Prof. Dr. Zeynep KARATAŞ)

(Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)

.....

Üye: (Prof. Dr. Yasemin YAVUZER)

(Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 22/01/2021

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nuntarih ve..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrencinin

Bilal KAYA

İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

TEŞEKKÜR

Tez çalışma sürecimde geniş bilgisi ile destek olan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Rezzan GÜNDOĞDU'na sonsuz teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitim süreci boyunca eğitimime birçok katkılar sunan Sayın Prof. Dr. Ümit MORSÜNBÜL'e ve Sayın Doç. Dr.M. Ertuğrul UÇAR'a teşekkür ederim. Tez savunmamda jüri olarak bulunan Sayın Prof. Dr. Yasemin YAVUZER'e ve Sayın Prof. Dr.Zeynep KARATAŞ'a teşekkür ederim. Destekleriyle her zaman varlığını hissettiğim Zeynep ESMER'e, Selahattin GÜNEŞ'e, Aziz KARLI'ya, Hasan ÇELEBİ'ye, Razaman AYDIN'a ve Ahmet AYAZ'a teşekkür ederim

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE SALDIRGANLIK İLE KİMLİK
STATÜLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Bilal KAYA, Aksaray 2021

ÖZET

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin saldırganlık ile kimlik statüleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu araştırmanın çalışma grubunu Aksaray Üniversitesi'nde 2019-2020 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören yaşları 18- 25 arasında değişen 526 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak ' Ego Kimlik Süreci Ölçeği' ve 'Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği' kullanılmıştır. Araştırmanın analizinde SPSS 25 paket programı kullanılmıştır. Ayrıca araştırmada bağımsız gruplar için t testi, Pearson Momentler Çarpımı korelasyon analizi, regresyon analizi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve anlamlılık ilişkisi yönünü belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey testi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, saldırganlık boyutunda cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Kimlik oluşum süreçlerinden yalnızca keşif ile saldırganlık alt boyutlarından sadece sözel saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bunun yanında kimlik oluşum süreçlerinden keşif boyutunun sözel saldırganlığı açıkladığı bulunmuştur. Son olarak saldırganlık alt boyutlarından olan fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık ve öfke düzeylerini kimlik statülerinden olan başarılı, bağımlı, kararsız ve kargaşalı kimlik statülerinin göre anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda sözel saldırganlığın kimlik statülerine göre anlamlı şekilde farklılık gösterdiği bulunmuştur. Bu anlamlı farklılığın yönünü belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey testine göre sözel saldırganlık boyutuna göre başarılı ile kargaşalı kimlik statüleri, bağımlı ile kararsız kimlik statüleri ve kararsız ile kargaşalı kimlik statüleri arasında anlamlı şekilde farklılaşma olduğu bulunmuştur. Elde edilen bulgular literatür çerçevesinde tartışılmıştır.

Bilim Kodu: 10204

Anahtar Kelime: Saldırganlık, kimlik statüleri, kimlik oluşum süreçleri, keşif, bağlanma

Sayfa Adedi:141

Danışman: Doç. Dr. Rezzan GÜNDOĞDU

AKSARAY UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
THE INVESTIGATION OF RELATIONSHIP BETWEEN
AGGRESSION AND IDENTITY STATUS IN UNIVERSITY
STUDENTS

(Master Thesis)

Bilal KAYA, Aksaray 2021

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationship between university students' aggression and identity status. The working group of this research consists of 526 students, who have been studying at Aksaray University between the ages of 18-25 in the academic year 2019-2020. In the research, "Ego Identity Process Scale" and "Buss-Perry Aggression Scale" were used as data collection tools. SPSS 25 package program was used in the analysis of the research. In addition, for the independent groups in the research t test, correlation analysis, regression analysis, one-way analysis of variance (ANOVA) and Tukey test from Post Hoc tests were used to determine the direction of significance relationship. According to the research findings, significant difference was found from aggression dimensions according to the gender variable. A positive meaningful relationship was found only between exploration, one of identity formation processes and verbal aggression, one of sub-dimensions of aggression. In addition, it was found that exploration dimension, one of the identity formation processes, explained verbal aggression. Finally, one-way analysis of variance was conducted to test whether the levels of physical aggression, verbal aggression, hostility and anger, which are sub-dimensions of aggression, differ significantly from identity status like achievement, foreclosure, moratorium and diffusion identity status. As a result of the analysis, it was found that there was a significant difference between verbal aggression and identity status. In order to determine the direction of this significant difference, it was found that there was a significant differentiation between achievement and diffusion identity status, foreclosure and moratorium identity status, moratorium and diffusion identity status considering the verbal

aggression dimension according to the Tukey test, one of Post Hoc tests. The findings were discussed within the framework of the literature.

Science Code: 10204

Keyword: Aggression, identity status, identity formation processes, exploration, commitment

Number of Pages: 141

Advisor: Doç. Dr. Rezzan GÜNDOĞDU

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİSİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1.Problem	3
1.2.Araştırmanın Amacı	3
1.2.1.Alt Amaçları.....	3
1.3.Araştırmanın Önemi	3
1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1.5.Araştırmanın Varsayımları	5
1.6.Tanımlar	5
BÖLÜM II	6
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜRLER.....	6
2.1.Saldırganlık ile İlgili Kuramsal Bilgiler.....	6
2.1.1.Saldırganlık Kavramı.....	6
2.1.2.Saldırganlıkla İlişkili Kuramsal Görüşler	10
2.1.3.Saldırganlık Çeşitleri	25
2.1.4.Saldırganlığı Etkileyen Etmenler.....	28
2.2.Kimlik Statüleri ile İlgili Kuramsal Bilgiler.....	31

2.2.1.Kimlik Kavramı.....	31
2.2.2.Kimlikle Statüleri İlgili Kuramsal Görüşler	37
2.3.İlgili Araştırmalar.....	59
2.3.1.Saldırganlığa ilgili Yurt Dışı ve Yurt İçi Araştırmaları.....	59
2.3.2.Kimlik Statüleri İle İlgili Yurt Dışı ve Yurt İçi Araştırmaları.....	63
2.3.3.Kimlik Statüleri ve Saldırganlıkla İlgili Yurt Dışı ve Yurt İçi Araştırmaları.....	69
BÖLÜM III.....	74
YÖNTEM.....	74
3.1.Araştırma Modeli	74
3.2.Evren ve Örneklem (Çalışma Grubu)	74
3.3.Veriler Toplama Araçları	75
3.3.1.Kişisel Bilgi Formu	75
3.3.2.Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği.....	76
3.3.3.Ego Kimlik Süreci Ölçeği	77
3.4.Verilerin Toplanması.....	78
3.5.Verilerin İstatistiksel Analizi.....	78
BÖLÜM IV	80
BULGULAR.....	80
BÖLÜM V.....	88
SONUÇ VE TARTIŞMA	88
KAYNAKÇA.....	101
EKLER.....	120
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU.....	125

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo1. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı	79
Tablo 2.Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Dağılımı.....	79
Tablo 3.Katılımcıların Sınıf Değişkenine Göre Dağılımı.....	79
Tablo 4.Kimlik Statüleri Dağılım Frekansı	79
Tablo 4. Fiziksel Saldırganlık Alt Boyutunun Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Grup T Testi Sonuçları	81
Tablo 5. Düşmanlık Alt Boyutunun Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Grup T Testi Sonuçları	82
Tablo 6. Sözel Saldırganlık Alt Boyutunun Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Grup T Testi Sonuçları	82
Tablo 7. Öfke Alt Boyutunun Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Grup T Testi Sonuçları	83
Tablo 8. Fiziksel Saldırganlık ile Kimlik Oluşum Süreci Alt Boyutları Arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları	83
Tablo 9. Sözel Saldırganlık ile Kimlik Oluşum Süreci Alt Boyutları Arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları.....	84
Tablo 10. Öfke ile Kimlik Oluşum Süreci Alt Boyutları Arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları.....	84
Tablo 11. Düşmanlık ile Kimlik Oluşum Süreci Alt Boyutları Arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları.....	84
Tablo 12. Kimlik Oluşum Süreçlerinden Keşif Alt Boyutunun Saldırganlık Alt Boyutlarından Sözel Saldırganlığı Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları.....	85

Tablo 13. Kimlik Oluşum Süreçlerinden Keşif Alt Boyutunun Saldırganlık Alt Boyutlarından Sözel Saldırganlığı Yordamasına İlişkin Coefficient Tablosu Sonuçları....	85
Tablo 14. Fiziksel Saldırganlık Alt Boyutunun Kimlik Statülerine Göre Anlamli şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığına Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	86
Tablo 15. Düşmanlık Alt Boyutunun Kimlik Statülerine Göre Anlamli Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığına Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	86
Tablo 16. Sözel Saldırganlık Alt Boyutunun Kimlik Statülerine Göre Anlamli Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığına Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	87
Tablo 17. Öfke Alt Boyutunun Kimlik Statülerine Göre Anlamli Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığına Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	87

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

BPSÖ	Buss Perry Saldırganlık Ölçeği
EKSÖ	Ego Kimlik Süreci Ölçeği
WHO	World Healt Organization
TDK	Türk Dil Kurumu

BÖLÜM I

GİRİŞ

Saldırganlık kavramı yıllarca üzerinde durulan ve araştırılan bir konu olagelmıştır. Genel olarak insanı veya diğer canlıları incitmek, zarar vermek, yaralamak amacıyla veya cansız bir nesneye zarar vermek maksadıyla kasti olarak yapılan davranışlar olarak tanımlanmıştır. Birçok yaklaşım saldırganlıkla ilgili görüşler öne sürmüştür.

Psikanaliz yaklaşımına göre saldırganlık doğuştan, içgüdüsel olarak canlılarda var olmakta ve bu güdünün yarattığı enerji önlenemez şekilde bireylerin davranışlarına yön vermektedir (Freud, 2012). Etiyolojik yaklaşımına göre saldırganlık türün hayatta kalması ve çevreye uyumu için gösterdiği bir davranıştır (Lorenz, 2008). Biyolojik yaklaşımına göre ise, saldırganlık genlerin, hormonların ve merkezi sinir sistemin etkisiyle oluşan yıkıcı bir davranıştır (Köknel, 2000). Sosyal öğrenme yaklaşımına göre saldırganlık davranışı model ve taklit yani gözlem yoluyla öğrenilen zarar verici bir davranıştır (Bandura, 1978). Engellenme saldırganlık yaklaşımına göre ise bir kişinin arzuları, gereksinimleri ve amaçları engellendiğinde bu engellenmenin yarattığı, yıkıcı bir özelliği olan davranıştır. (Atkinson, Smith, Atkinson, Bem ve Hoeksema, 2012). Bilişsel çağrışım yaklaşımına göre yaşanan olaylar, geçmişte yaşanılmış olan benzer kötü anıları ve şemaları tetiklediğinde kişi saldırganlaşabilmektedir (Anderson ve Bushman, 2002).

Araştırmanın diğer bir kavramı olan kimlik oluşturma süreci ise, insan yaşamında ilk yıllarından başlayıp ergenlik ve genç yetişkinlik yıllarına değin devam eden bir süreç olmaktadır. Bu süreçte oluşturulan veya oluşturmakta güçlük çekilen kimlik yapısı insan davranışlarını olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir. Nitekim Erikson (1968) kimlik kazanımını bireyin gençlik ve yetişkinlik yıllarında yaşamında bir yön tayin edebilmesi için esas olduğuna değinmektedir. Ayrıca kimlik oluşum sürecini ve kimlik kazanımını uyumlu şekilde gerçekleştiren bireylerin yaşamındaki diğer temel görevler için oluşturmuş

olduğu kimlik ciddi bir dayanak noktası olmaktadır. Bunun tam tersi yani kimlik oluşum süreci ve kimlik kazanımı uyumsuz şekilde olan bireylerin yaşamlarının diğer döneminde kimlik karmaşasının yarattığı çeşitli problemlerle karşı karşıya gelmektedirler.

Kişi çocukluktan itibaren ailesi, sosyal çevresi, akranları, eğitim hayatı ve diğer kimlik oluşumuna etki eden bireysel ve çevresel koşullarla iç içe yaşamaktadır. Birey bu süreçte çevresinden kendisine uygun gördüğü niteliklerle özdeşime girer ve bu şekilde kimlik sürecini, kimlik kazanımını oluşturmaya başlar (Erikson, 1968). Bu sebeple ergenlik dönemi ve genç yetişkinlik dönemi fiziksel, psikolojik ve toplumsal olarak kimlik kazanımı sürecinde kritik bir evreye denk gelmektedir (Yavuzer, 2011).

Kimlik oluşturma sürecinde çeşitli bunalımlar içine giren birey bunun sonucunda belirli kimlik statüsü edinmektedir. Kimlik statüleri yaklaşımının kurucusu olan Marcia (1966) dört tür kimlik statüsü tanımlamıştır. Kimlik statülerini oluştururken keşif ve bağlanma süreçlerini temel almıştır. Oluşturulan bu statüler: Başarılı kimlik statüsü, bağımlı diğer bir adıyla ipotekli kimlik statüsü, kararsız diğer adlarıyla moratoryum veya askıya alınmış statü ve son olarakta kargaşalı ya da diğer adıyla dağınık kimlik statüsüdür. Marcia'nın dışında kimlik statüleri alanında çalışmalarıyla bilinen başka bir araştırmacı ise Waterman'dır. Waterman, Marcia'nın belirlediği bu statülerin sabit olmadığını statüler arasında geçişlerin olabileceğine değinmektedir (Waterman, 1982). Ayrıca Marcia'nın kimlik statülerini oluştururken kullandığı içsel yatırım (bağlanma) ve keşif kavramlarına ek bir kavram olarak kişisel açıklayıcılığı da kullanmaktadır (Waterman, 1999). Ayrıca Lyckx ve arkadaşları da Marcia'nın keşif ve içsel yatırım kavramlarını ayrıntılandırıp alt bölümlere ayırmışlardır. Bunun yanında kimlik statülülerini de daha fazla statü ekleyerek genişletmişlerdir (Luyckx vd., 2008).

Kimlik konusunda yaptığı çalışmalarla öne çıkan araştırmacılardan biri de sosyal bilişsel yaklaşımdan etkilenerek modelini oluşturan Berzonksy'dir. Berzonksy'e (2000) göre sosyal ve bilişsel süreçlerin etkisiyle birey tarafından oluşturulan üç çeşit kimlik stili vardır: Bunlar *norm yönelimi* olan, *bilgi yönelimli* olan ve *kaçınma yönelimli* olan kimlik stilidir. Bosma ve Kunen (2003) ise, kimlik oluşum ve gelişimi üzerine odaklanarak kimlik kazanımında yapılan tekrarlı davranışların önemi üzerinde durarak bu davranışların uzun vadede kimliği oluşturacağını savunmaktadır.

Kimlik oluşumu ve gelişimini açıklayan çeşitli modellere baktığımızda Erikson'a göre kimlik gelişim sürecinde olan bireyler çeşitli roller, meslekler, inançlar ve amaçları

denediği bir süreci yaşamaktadırlar. Bu süreçte tıkanıp, kimlik gelişimini uyumlu şekilde yaşayamayan bireylerde riskli davranışlar, çatışmalar ve saldırganca davranışlar görülebilmektedir. Erikson böylelikle bireylerin kimlik oluşturma süreçlerinde yaşanan çeşitli sorunların, saldırganlık davranışının da içinde bulunduğu sorunlu ve riskli davranışlarla ilişkisi olabileceğine değinmektedir (Erikson, 1968).

1.1.Problem

Araştırmanın problem cümlesi; üniversite öğrencilerinin saldırganlıkları ile kimlik statüleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu araştırma çerçevesinde, üniversite öğrencilerinin saldırganlıkları ile kimlik statüleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

1.2.1.Alt Amaçları

Araştırmanın genel amacı kriterinde aşağıdaki sorulara yanıt verilmesi hedeflenmiştir:

1. Üniversite öğrencilerinin saldırganlık alt boyut toplam puanlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. Üniversite öğrencilerinin saldırganlıkları ile kimlik oluşum süreçlerinden keşif ve bağlanma boyutları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Üniversite öğrencilerinin kimlik oluşum süreçlerinden keşif ve bağlanma boyutu saldırganlığın anlamlı bir yordayıcısı mıdır?
4. Üniversite öğrencilerinin saldırganlık alt boyut toplam puanlarında kimlik statülerine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3.Araştırmanın Önemi

Saldırganlık, kimlik oluşum süreci ve kimlik statüleri uzun yıllardır üzerinde durulan ve çalışılan bir kavram olagelmıştır ve hâlen güncelliğini korumaktadır. İnsanoğlunun hayatında olan ve her bireyin doğrudan veya dolaylı şekilde yüzleştiği bu kavramlarla ilgili ayrı ayrı yüzlerce çalışma yapılmıştır. Saldırganlık ise hem öğrencileri hem de öğretmenleri zorlayan eğitim ortamlarında temel problemlerden biri haline gelmiştir. Tümnüklü ve Yıldız'a (2002) göre saldırganlık çeşitleri son yıllarda ülkemizde artış

göstermektedir. Teknolojinin gelişmesine paralel olarak öğrencilerin küfretme, arkadaşlarının eşyalarına zarar verme, kavga etme, öfkeli davranışlar sergileme, öğretmenlere yönelik sözel ve fiziksel saldırıda bulunma gibi saldırganlık davranışlarında ciddi şekilde artış görülmektedir. Kimlik kavramı ise her ergenin, gencin, üniversite öğrencisinin başarması gereken bir görev olarak hayati bir öneme sahip şekilde önünde durmaktadır. Ayrıca kimlik oluşturma her bireyin gençlik ve yetişkinlik yıllarında başarması gereken en önemli görevlerden biri olarak görülmektedir.

Literatür incelendiğinde saldırganlık ve kimlik statüleri kavramını ayrı ayrı inceleyen birçok araştırma olmasına rağmen bu kavramları beraber ele alan yurt içinde yeterince araştırma yapılmadığı görülmüştür. Bu araştırmanın öneminden biri de burada ortaya çıkmaktadır. Çünkü araştırma ile kimlik oluşum süreçleri, kimlik statüleri ile saldırganlık boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu ya da olmadığı, kimlik oluşum süreçlerinden keşif ve bağlanmanın saldırganlığın anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığı ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Bu kavramlar arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması ile hangi kimlik statüsüne sahip bireylerin ne düzeyde ne türde saldırganlık ile ilişkili olduğunun veya olmadığının belirlenmesi özellikle de eğitim ortamlarında kimlik ve saldırganlık konusunda sık sık karşılaşılan problemler olması açısından önleyici rehberlik ve kişisel–sosyal rehberlik açısından önemli bir başvuru kaynağı olacaktır.

Son olarak ise bu kavramlar arasındaki ilişkinin araştırılması, yapılan analizler ve elde edilen verilerin alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu konularda araştırma yapmak isteyen araştırmacılara da katkı sağlayacağı söylenebilir.

1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma 2019-2020 eğitim ve öğretim yılında Aksaray Üniversitesi'nde eğitim öğretimine devam eden öğrencilerle sınırlıdır.
2. Araştırma Aksaray ili ile sınırlıdır.
3. Araştırma Buss Perry saldırganlık ölçeği ve Ego kimlik süreci ölçeğinin ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.
4. Araştırma örneklemden elde edilen verilerle sınırlıdır.

1.5.Araştırmanın Varsayımları

1. Araştırmaya katılan kişilerin ölçek sorularını yansız ve içtenlikle cevapladığı varsayılmaktadır.

1.6.Tanımlar

Saldırganlık: Saldırganlık kavramı, amacı ve niyeti diğer insanlara zarar vermeyi, onları incitmeyi hedefleyen her türlü davranış şeklidir (Taylor, Peplau ve Sears, 2015).

Kimlik oluşum süreci: Bireylerin kimlik statülerini belirlemek amacıyla keşif ve bağlanma boyutlarından yararlan Marcia'ya (1966) göre keşif bireylerin kimlik oluşturma aşamasında çeşitli bilgileri araştırma sürecidir. Bağlanma ise çeşitli kaynaklardan elde ettiği bilgiler çerçevesinde kendisine uygun olduğunu düşündüğü değerleri, inançları ve amaçları benimsemesi ve bağlanmasıdır.

Kimlik statüsü: Kişinin araştırma, bağlılık ve karar verme yaşantısının ortaya çıkmasıyla billurlaşan sosyal ilişkilerde devamlılık ve belirli amaca adanmışlık olan inanç, idealler ve tutumların bir bütün hâlinde kapsayan kimlik durumudur (Marcia, 1966).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜRLER

Bu bölümde saldırganlık ve kimlik statüleri kavramlarıyla ilgili kuramsal çerçeveye yer verilmektedir. Bunun ardından saldırganlığı ve kimlik statülerini ayrı ayrı elen ve birlikle ele alan yurt dışı ve yurt içi çeşitli araştırmalara yer verilmektedir.

2.1.Saldırganlık ile İlgili Kuramsal Bilgiler

Bu bölümde saldırganlık kavramını çeşitli tanımlarla açıklayarak saldırganlıkla ilgili kuramsal anlayışlara ve saldırganlığa etki eden faktörlere yer verilecektir.

2.1.1.Saldırganlık Kavramı

Saldırganlık kavramını tanımlamaya ve açıklamaya çalışan yaklaşımclar tek bir tanım üzerinde hem fikir olamamışlardır. Bu farklılığın sebebi saldırganlık kavramının hem sosyal hem kültürel hem de hukuki olarak farklı durumlara göre farklı tanımlar alabilmesidir. Bunun yanında saldırganlık kavramı günlük hayatta geniş çerçevede kullanılması da spesifik tanım yapılmasını zorlaştırmaktadır (Esentürk, 2014). Bu sebeplerden dolayı saldırganlık kavramını açıklayan birçok tanıma yer verilecektir.

Saldırganlık, canlının ihtiyaçlarına ve arzularına engel olunması sonucu bunları tekrardan kazanmaya yönelik gösterdiği zarar verici davranışlardır (Miller vd., 1941). Bandura'ya göre ise, bir davranışın saldırganlık olarak değerlendirebilmesi için içinde bulunduğu sosyal çevrenin koşullarını da göz önüne almak gerekmektedir. Bireyin yaşamını devam ettirdiği toplumun, zarar verici ve yıkıcı olarak kabul ettiği davranışların toplamı ancak saldırganlık olarak tanımlanabilmektedir (Bandura, 1978). Lorenz'e göre ise saldırganlık, doğuştan gelen canlının hayatını sürdürmek, dışardan gelen tehlikelere karşı kendisini korumak, çiftleşme ihtiyacını gidermek ve beslenmek için var olan enerjinin dışa yansıtılmış halidir (Lorenz, 2008). Frued'a göre ise saldırganlık, bireyin doğuştan getirdiği

ölüm içgüdüsünün bir nesneye, kişiye veya bir olaya yönlendirmiş yıkıcı yanındır (Freud, 2012).

Zarar verici ve arzu edilmeyen davranışlardan biri olan saldırganlıkla (Yavuzer ve Üre, 2010) ilgili çeşitli yurt dışı tanımlarına devam edecek olunursa; saldırganlık, başka bir varlığa yönelik olan ve niyeti zarar vermek olan her türlü davranışlar bütünüdür (Ballard, Rattley, Fleming ve Kidder-Ashley, 2004). Buss ve Perry'e (1992) göre ise saldırganlık, birine zarar vermek maksadıyla sözlü olarak, fiziksel şekilde, öfke duygusuyla ya da düşmanlık hissi ile karşı tarafı gösterilen incitici davranışların toplamıdır. Kirsh'e göre saldırganlık, bireyin kendi dışındaki insanlara yönelik duygusal, bedensel ve sözlü olarak zarar verme amacıyla yapılan her türlü davranış çeşididir (Krish (2006)'den aktaran Koç, 2011). Ayrıca saldırganlık Ferguson ve Dyck'e (2012) göre zarar verme amacının yanında, bireylere hakim olup üst konuma geçmek için gösterilen yıkıcı davranışlardır. Bu tür saldırganca davranışın gerçekleşmesi için Anderson ve Bushman'a (2002) göre saldırganlık gösterecek kişinin zarar verme niyetinde olduğu kişiye yönelik, kendini güçlü atfedip diğer kişiye karşı üstün geleceği inancının yüksek olması gerekmektedir. Taylor, Peplau ve Sears'e (2015) göre ise saldırganlık, amacı ve niyeti kendine ve diğer insanlara zarar vermeyi, onları incitmeyi hedefleyen davranışlar bütünüdür. Fakat zarar verici olarak görülen tüm davranışlar saldırganlık olarak nitelendirilmemektedir. Burada zarar verici görülen davranışın sergilenme amacı, asıl önemli kıstas olmaktadır. Örneğin doktorların yaptığı iğne ya da hayat kurtarmak için ameliyat anında hastanın vücudun herhangi bir kısmına müdahalede bulunması saldırganlık olarak nitelendirilemez. Çünkü bu ve buna benzer davranışlar dışardan bakıldığında zarar verici olarak görülse de burada niyet, hastaya yardımcı olmak olduğu için bu tür davranışlar saldırganlık olarak tanımlanmaz.

Yurt içinde de çeşitli saldırganlık tanımlarına yer verecek olunursa; Kağıtçıbaşı (2005) saldırganlığı birine veya bir nesneye zarara uğratmak ve birinin incinmesine sebep olmak amacıyla yapılan davranışlardır. Kağıtçıbaşı, bu tür davranışlarda niyetin üzerinde durarak bir davranış, incitmek için yapıldığında saldırganlık olarak tanımlanabilmekte ancak aynı davranış iyi bir amaç için yapıldığında saldırganlık olarak tanımlanamamaktadır. Örneğin kangren olan ve vücudunda bir uzvun kurtulma ihtimali olmadığı zaman doktorun bu uzvu kesmesi saldırganlık değilken işkencecinin keyfi olarak, zarar vermek amacıyla benzer davranış saldırganlık olarak nitelendirilmektedir. Bunu destekler nitelikte Bilgin (2008) yanı sıra saldırgan davranışta niyetinin önemi üzerinde durmaktadır. Saldırganca ortaya konan davranış karşı tarafı yaralayıcı olmasa dahi bunu saldırganlık olarak

nitelendirilebilmektedir. Bunun yanında bazı yaralayıcı davranışlarda kasıt zarar vermek olmamak koşulunu sağlıyorsa bu davranışlar saldırganlık olarak adlandırılmamaktadır.

Koç'a (2011) göre saldırganlık, bireye yönlendirilen düşmanca davranışlara karşı kişinin kendini korumak, arzu ve ihtiyaçların engellenmesinin yarattığı gerginliği azaltmak veya başka birine zarar vermek amacıyla sergilediği davranışlardır Budak'a (2017) göre ise saldırganlık, temelinde hasımlık, kin, mücadele, öfke, ürkme, engellenme gibi hisler yatmaktadır. Birey bu hislerin etkisiyle kendisine yönelik olan zarar verici davranışlardan korunmak veya birine zarar vermek için sergilediği sözlü, bedensel, sembolik veya dolaylı davranışlardır. Tüm bu saldırganlık tanımlarına ek olarak Türk Dil Kurumu'da saldırganlık ile ilgili tanım yapmıştır. Bu tanıma göre saldırganlık, kişinin kendi fikirlerini ve hareketlerini dışardan gelen dirençli davranışlara rağmen diğer bireylere zor kullanarak kabul ettirmesidir (TDK, 2019). Yapılan saldırganlık tanımların çoğunda başka kişiye veya nesneye yönelik olduğu üzerine durulmaktadır. Oysa Güner'e (2007) göre saldırganlık, bireyin sadece başkasına değil kendine de yönlendirdiği kırma ve yaralamayı içeren bedensel ve ruhsal zarar verme niyetiyle yapılan her türlü davranışlardır.

Çeşitli yurt dışı ve yurt içi tanımların yanında DSMV-5 tanı ölçütlerine göre bir davranışın davranım bozukluğu olarak tanımlanabilmesi için belli kriterler vardır. Bu davranım bozukluğu kriterleri birçoğu saldırganlık olarak tanımlanabilecek davranışlar içerdiği için bu kriterlerin bazılarına yer verilmiştir:

1. İnsanlara ve diğer canlılara yönelik saldırganlık; zorbalık yapmak, çatışma, kavgayı başlatmak, yaralayıcı alet taşıma, hayvanlara yönelik incitici davranma, birine istemeden zor kullanarak cinsel ilişkiye zorlamak,
2. Eşyalara zarar vermek; mala zarar vermek için kasıtlı olarak yangın çıkarma, bireylerin eşyalarına kasıtlı zarar vermek,
3. Hırsızlık veya sahtekârlık; çıkar için bilerek yalan söylemek, başkasının malını çalmak, başkasının malına zor kullanarak sahip olmaya çalışmak,
4. Kurallara çoğu zaman uymamak; okuldan ve evden kaçmak (Köroğlu, 2014).

Saldırganlıkla ilgili çeşitli tanımlardan sonra şimdi de saldırganlık kavramıyla ilişkili olan ve çoğu zaman bu kavramla karıştırılan veya yerine kullanılan farklı kavramlara değinilecektir.

Bu kavramlardan biri planlanmış saldırganlık çeşitlerinden biri olarak kabul gören zorbalıktır. Zorbalık, Olweus'e (1994) göre bireyler arasında bedensel veya sosyal yönden

güç dengesizliğinin olduğu koşullar içerisinde güçlü olarak kabul gören kişinin güçsüz veya kurbanı yönelik istemli ve tekrarlı zarar verici davranışlarıdır. Pişkin'e (2002) göre ise zorbalık, bir veya birden fazla bireyin kendilerinden daha az güçlü olduklarını düşündükleri bireye veya bireylere yönelik bilerek ve devamlı olarak zarar verme davranışında bulunmaktır. Bu zorbalık davranışları çeşitlilik göstermektedir. Kurbanı yönelik zorba olarak adlandırılan kişi tarafında; dövme ve yaralama gibi fiziksel olabilmekte veya zorba tarafından kurbanı yönelik; lakap takma, hakaret, küfür ve küçük düşürme şeklinde sözel yolla olabilmekte ya da dolaylı olarak; dışlama, iftira gibi dolaylı yoldan olabilmektedir.

Saldırganlıkla karıştırılan bazen de birbiri yerine kullanılan şiddet kavramına değinecek olunursa: Bu konuda kabul gören en ayrıntılı tanımı Dünya Sağlık Örgütü yapmıştır. Şiddet, bireyin kendisine veya bir başka insana, örgüte, topluluğa yönelik zarar verici davranışlardır. Bu zarar verici davranışlar gelişim geriliği, çeşitli psikolojik problemler, yaralanma veya ölümle sonuçlanabilmektedir (WHO, 2012). Şiddeti kapsayan davranışlar arasında ani öfkeler, biriyle veya bir toplulukla kavgaya tutuşmak, birilerini yaralamak, bitkilere, hayvanlara ve eşyalara yönelik gaddarca davranışlar sayılmaktadır (Ağlamaz, 2006). Bu genel tanımlardan da anlaşılacağı gibi şiddet daha çok saldırganlığın görünen yani fiziki yönüne ve bazen toplu halde sergilenebileceği yönüne işaret etmektedir. Oysa saldırganlık bazen fiziksel şiddet içermeden sözel şekilde; alaya alarak, eleştirerek veya küfür ederek sergilenebilmektedir (Şahan, 2007). Tüm bu sonuçlar çerçevesinde Yavuzer'e (2011) göre şiddet saldırganlığı içeren daha genel bir tanım olarak kabul görmektedir.

Saldırganlıkla karıştırılan bazen de birbiri yerine kullanılan veya çoğu eş anlamlı görülen kavramlardan biri de öfkedir. Çoğu zaman saldırganca davranışın temelinde öfke yattığı kabul görmektedir. Öfke genel olarak kas gerilmesi, yüzün kızarması, dişlerin sıkılması gibi fiziksel belirtileri olan bir duygudur. Birey haksızlığa uğradığında, tehdit edildiğinde, hakaret edildiğinde ve engellendiğinde yaşanılmaktadır. Sıklıkla öfke duygusu bireylerin duruma veya diğer kişinin davranışına yönelik hoşnutsuzluğunu ve onaylamadığını ifade etme yöntemlerinden biridir (Elliott ve Smith, 2019). Ayrıca öfke duygusu zarar verici ve kontrolsüz şekilde bireylerin hareketlerine etki ederek yıkıcı bir hal alabilmektedir (Yavuzer ve Karataş, 2013). Bunların yanında öfke hissi; bilişsel ve fiziksel aynı zamanda davranışsal olarak yaşanan bir duygudur. Öfkeye sebep olan birçok faktör olmasına rağmen genel olarak bunlar üç faktörde sınıflanmaktadır: İlki tetikleyici bir olayın olması,

ikincisi öfke duygusunu yaşayan bireyin kişisel özellikleri ve üçüncü faktör ise bireyin yaşanan olayı nasıl değerlendirdiği ile nasıl yorulmadığıdır (Puff ve Seghers, 2019). Sonuç olarak, öfke genelde yaşanan bir olumsuz duygu olarak tanımlanırken saldırganlık gösterilen bir davranış olarak tanımlanmaktadır (Özmen, 2004).

Saldırganlıkla karıştırılan bazen birbiri yerine kullanılan veya eş anlamlı görülen kavramlardan biri de düşmanlıktır. Düşmanlık saldırganlığın bilişsel yönüne işaret etmektedir (Buss ve Perry, 1992). Düşmanlık, bireyin diğer bireylere yönelik olumsuz bakış açısıyla şekillenmeye başlayan ve düşman olarak algılamaya başladığı bireyin zarar görmesini, aşağı ve kötü durumda olmasını, incinmiş ve kabahatli duruma düşmelerini arzulama isteği olarak kabul görmektedir. Düşmanlık özellikleri gösteren birey düşman olarak gördüğü kişiye yönelik genellemiş bir şekilde olumsuz duygu, düşünce ve davranışlar beslemektedir (Smith (1994)' ten aktaran Anlı ve Şar, 2017). Sonuç olarak saldırganlık ve düşmanlık kavramları çoğu zaman birbiri ardına veya yerine kullanıla gelmiş olsa da düşmanlık saldırganlıktan farklı olarak uzun süren bir algılama ve yargılama şekli olarak kabul görülmektedir (Bilge, 1996).

Saldırganlıkla ilgili çeşitli yurt dışı ve yurt içi tanımlara ve saldırganlıkla karıştırılan benzer kavramlara değinildikten sonra şimdi de saldırganlığı açıklayan çeşitli yaklaşımlara yer verilecektir.

2.1.2.Saldırganlıkla İlişkili Kuramsal Görüşler

Uzun yıllardır psikoloji bilimiyle ilgilenen kişiler saldırganlığın temellerini incelemektedir. Bu konuyla ilgili çeşitli araştırmacıların oluşturdukları kuramsal çerçeve aşağıdaki bölümde izah edilmektedir.

2.1.2.1.Biyolojik Yaklaşım

Biyolojik yaklaşım, saldırganlık davranışlarını açıklarken çevresel koşullardan ve bireyin içinde bulunduğu ruh halinden çok biyolojik faktörleri dikkate almaktadır. Bu yaklaşım bireylerin biyolojik etkilerinin özellikle de merkezi sinir sisteminin saldırganlık üzerindeki etkisi incelemektedir.

Biyolojik yaklaşımı benimseyen araştırmacılar, insan ve hayvanlarda bulunan merkezi sinir sisteminin saldırganlıkla ilişkisini incelemektedirler. Bu araştırmacılara göre, merkezi

sinir sisteminde yer alan limbik sistemin saldırganlıkla ilişkilidir. Yapılan deneylerden ve çeşitli vakalardan elde edilen bulgulara göre de limbik sisteminde yer alan talamus ve amigdaların çeşitli şekilde zarar görmesi veya uyarılması bireyin saldırganca davranışının boyutunu ciddi şekilde etkilemektedir. Örneğin limbik sisteminde duygu kontrol merkezi ve duygulardan sorumlu kısım ameliyat yoluyla bireyin beyninden alınması sonucu, bireyin saldırganlık davranışında ameliyat öncesine nazaran ciddi şekilde azalma gözlenmektedir. Ayrıca beyinde bulunan amigdalaya zarar veren tümör veya çeşitli kazalar da canlının saldırganlığını ciddi şekilde değişmesine etki ettiği görülmektedir (Köknel, 2000).

Merkezi sinir sisteminin saldırganlık üzerinde etkisi olmasının yanı sıra çeşitli hormonlar da bireyin saldırganca davranışları üzerinde etkisi olmaktadır. Özellikle sinirsel ağları etkileyen nörotransmitterler ve cinsiyet hormonları saldırganlıkla ilişkilidir. Nörotransmitter olarak adlandırılanlar arasında yer alan seretonin, dopamin, noradrenalin ve GABA saldırganlıkla ilişkisi çeşitli araştırmalarla bulunmuştur (Oquendo ve Mann, 2000). Ayrıca yapılan deneyler sonucunda saldırganlığa eğilimi yüksek olan bireylerin sinirsel ağlarında farklılıklar olduğu bulunmaktadır (Taylor vd., 2015). İnsanlar ve hayvanlarda yapılan gözlemler sonucunda canlılarda bulunan dopaminin seviyesinin artması saldırganlığı arttırmaktadır. Bunun yanında canlılarda bulunan seretonin ve noradrenalin azlığı da saldırganlığı arttırmaktadır. GABA ise canlıya saldırganlığa kısıtlayıcı şekilde etki etmektedir (Oquendo ve Mann, 2000). Taylor vd. (2015) özellikle bireylerde seretonin hormonunun azlığı çeşitli huzursuzluklara ve saldırganca davranışlara sebep olabilmektedir. Dabbs'a (1988) göre cinsiyet hormonunun saldırganlık üzerinde etkisi vardır. Özellikle erkeklerin kadınlara göre saldırganlığa daha fazla eğilimli olmaları ve çeşitli saldırganca davranışlar sergilemesinde testosteron hormonunun erkeklerde fazla olması doğrudan etki etmektedir.

Biyolojik yaklaşıma göre merkezi sinir sistemi ve çeşitli hormonların saldırganlığa etki etmesinin yanı sıra bazı birey genetik olarak saldırganlık kodlarıyla doğmaktadır. Birey atalarından devraldığı genetik miras ile dünyaya gelmektedir ve bu mirası kromozom yoluyla taşımaktadır. Bu yaklaşıma göre bireyler bu şekilde saldırganlık davranışıyla ilgili kodları doğuştan kromozom yoluyla atalarından miras olarak almaktadır. Özellikle erkekte olması gereken erkek cinsiyetini belirleyen XY kromozomuna ek olarak bir Y kromozomu daha gen haritasına ilave olduğundan erkek ciddi şekilde saldırganlık davranışı

sergilemektedir ve bu XYY kromozomu taşıyan bireylerin suça yönelimi diğer bireylere nazaran daha fazla olmaktadır (Köknel, 2000).

Biyolojik yaklaşıma göre, bireyin doğuştan getirdiği özellikler bütünü kişiliğe yansımış hali olarak kabul edilen mizaç bireyin davranışlarında belirleyici olmaktadır. Neale ve Stevenson'a (1989) göre çevresel etmenlerden çok az etkilenmekte ve çoğunlukla kalıtsal olan mizaç, bireyler doğduğu andan itibaren davranışlarına etki etmektedir. Örneğin hemen uykuya dalan bebeklere nazaran bazı bebekler sürekli huysuzlanmakta ve ağlamaktadır. Bu zor mizaca sahip olan bebekler gençlik ve yetişkinlik yıllarında çeşitli davranış bozuklukları ve saldırganlık sergileyebilmektedirler. Ayrıca Burger'e (2006) göre zor çocuk mizaçlı olarak kabul edilen bu çocuklar; sürekli okuldan kaçma, gergin ve sinirli duygu durum hali, ani ve dürtüsel davranmanın yol açtığı saldırganca davranışlar göstermeye diğer çocuklara göre daha fazla yatkındırlar.

Saldırganlığın genler ve hormonlar yoluyla aktarımını ispatlamaya yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri olan Rushton, Fulker, Neale, Nias ve Eysenc'in (1986) yaptıkları çalışmanın sonucuna göre, genetik özellikleri bakımından benzer olan tek yumurta ikizlerin saldırganlığının çift yumurta ikizlerine kıyasla daha yüksek olmaktadır. Ayrıca aynı çalışma sonucuna göre erkekler kadınlara göre daha fazla saldırganlık davranışları göstermektedir.

Özet olarak biyolojik yaklaşım, çevresel uyarıcılar ve sosyal etkiden çok doğuştan getirilen veya bazı sebeplerden dolayı değişen fizyolojik yanın saldırganlığa etkisini açıklayan bir yaklaşımdır.

2.1.2.2.Etiyolojik Yaklaşım

Etiyoloji yaklaşım, insan ve hayvan davranışlarını gerçek koşullarında, yaşam alanlarında gözlemleyerek nedensellik çerçevesinde bu canlılarla ilgili bilgi edinmeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, tüm davranışların doğal ortamlarında gözlemlenmesine hedeflemekte ve saldırganlığa da bu anlayışla yaklaşarak; insan ve hayvan davranışlarını doğal ortamda gözlemleyerek saldırganca davranışları hakkında bilgi edinmeyi hedeflemektedirler (Driver, 1967).

Bu yaklaşımın öncüleri arasında yer alan Konrad Lorenz saldırganlıkla ilgili geniş çerçevede araştırma ve gözlem yapmıştır. Darwin'in teorisinden etkilenerek görüşlerini oluşturan Lorenz, insan ve hayvan davranışlarını doğal ortamında inceleyerek bu

davranışlar ilgili çıkarımlarda bulunmaktadır. Evrimsel bir temelde saldırganlığa yaklaşılarak saldırganlığı türler arasında mücadele, türün yaşaması, çevreye uyum sağlaması ve kendi türündeki liderlik mücadelesinde üstün konuma geçme amacıyla göstermiş olduğu bir davranış olarak tanımlamaktadır (Lorenz, 2008). Bunun yanında etiyolojik yaklaşımı benimseyen araştırmacılar, bireylerin sosyo-biyolojisini açıklarken doğal ayıklanma sürecinde olan canlının sergilediği çeşitli davranışların faydası üzerinde durmaktadır. Saldırganlığa da bu çerçeveden bakan evrimsel yaklaşımıcılar, canlının hem hayatta kalmak ve hem barınağını, yaşam alanını korumak hem de erkek canlıların arzu ettikleri dişiye elde etmek için saldırganlığı tercih ettiklerini savunmaktadırlar. Dişiler ise kendilerini, yuvalarını ve yavrularını dış tehlikelerden korumakta yardımcı olduğu için saldırganlığı bir korunma ve koruma yöntemi olarak kullanmaktadırlar (Taylor vd., 2015). Sonuç olarak, Herman'a (2019) göre canlıların sergilediği birçok davranışın asıl amacının çevreye uyum sağlayarak hayatlarını devam ettirme arzusudur. Bu sebeple eğer saldırganca davranışlar, bireyin hayatta kalmasına ve çevreye uyum sağlamasına katkı sağlıyorsa insan veya hayvanlar saldırganlığı daha fazla sergilemektedir. Ancak saldırganca davranışlar canlının çevreye uyum sağlamasını zorlaştırıyorsa bu tarz davranışlar göstermekten kaçınılmaktadırlar.

Lorenz'e göre de saldırganlık içgüdüsel ve insanoğlunun engel olunamaz ve devamlı bir özelliğidir. Bu devamlı olan enerji iki sebeple saldırganlığa dönüşebilir. İlki canlıda biriken saldırganlık enerjisinin artık kontrol edilemeyecek düzeyde yüksek olmasıdır. İkincisi ise, dış dünyada canlıya yönelik bir tehditin ortaya çıkmasıdır. İçgüdüsel temelli olan bu enerji canlının sinir merkezinde birikmeye başlar ve uyarıcı olsun veya olmasın çok fazla birikmişse patlama olması yani saldırganlığa dönüşmesi kaçınılmaz olur. Ayrıca Lorenz'de Freud gibi saldırganlığın davranışa dönüşmemesinin belirli bir süre sonra sağlıklı sonuçlar doğuracağına değinmektedir. Bu ifade olanağını bulamamış saldırganlık, canlının içinde tıkanıp kalmakta ve belirli bir süre sonra bu tıkanıklık insan veya hayvanın kendisine ya da yavrusuna yönelik saldırganca davranışlar sergileme gibi patolojik davranışlara sebebiyet vermektedir. Lorenz'e göre günümüz çağdaş bireyler saldırganlıklarını ifade edememelerinin ıstırabını çekmektedir (Lorenz, 2008).

Saldırganlığı içgüdüsel bir gereksinim ve dış dünyaya karşı bir koruma kalkını olarak gören etiyolojik yaklaşımıcıların görüşlerini destekleyen birçok gözlem ve araştırma yapılmıştır. Bunlardan biri olan ve farelerin saldırganca davranışlarını gözlemlendiği bir çalışmada elde edilen sonuca göre, fareler hassas algıları sayesinde grubunun yaşadığı

çevreyi belirlemekte ve sınırlar çizmektedir. Bu çevreyi korumak için çeşitli saldırganca davranışlar gösterebilmektedirler. Örneğin bu bölge sınırını ihlal eden grubun dışında bir fare olduğunda grup lideri konumundaki fare yabancı olan fareye yönelik saldırganca davranışlar göstermektedir (Maier, Watkins ve Fleshner, 1994). Lorenz de yaptığı çeşitli gözlemlerde ve araştırmalarda canlıların kendilerini, yavrularını ve barınma alanlarını korumak için saldırganca davrandığını vurgulamaktadır. Bu düşünceyi destekler nitelikte verilen bir örnekte; kuluçkaya yatan kuş türleri hem doğacak yavrularının içinde bulunduğu yumurtaları hem de savunmasız durumda oldukları için kendilerini fare, tilki, gelincik gibi türlerden korumak için saldırganlaşmaktadır. Ayrıca kuluçkaya yatan kuş türleri yuvasını ve yavrularını korumak için bölgesine gelen kendi türünden dişiye ve çiftleşmek için yaklaşan erkek kuşlara karşı da saldırganlaşmaktadır (Lorenz, 2008).

Özet olarak etiyolojik yaklaşıma göre, insan ve hayvanlar beslenme ihtiyacını karşılamak, yaşadıkları bölgeleri korumak, kendilerini ve yavrularını korumak için bazen kendi sürüsündeki hayvanlara bazen de başka tür hayvanlara karşı saldırganca davranmaktadırlar (Köknel, 2000).

2.1.2.3.Psikanaliz Yaklaşım

Freud'a göre insanlar doğduğu andan itibaren doğuştan var olan yani içgüdüsel olan bir saldırganlıkla dünyaya gelmektedir. Freud saldırganlığı açıklarken geliştirmiş olduğu ölüm içgüdüğü diğer bir adıyla “*thanatos*” açıklamaktadır. Bireyler saldırganlığı zarar verici bir tarzda benliğine veya dışardaki diğer bireylere yöneltebilmektedir. Freud'a göre saldırganlık insan özünün bir yanıdır, birey onu kontrol yetisine sahip olsa dahi bu iç güdünün yok olması imkansızdır (Taylor vd., 2015). Saldırganlığın içgüdüsel yanına vurgu yapan Freud, insanoğlunun antisosyal, yıkıcı, yok edici yönelimi olduğunu ve bu yönelimlerin toplumun davranışlarına yön verecek kadar genel ve güçlü olabileceğini belirtmektedir (Freud, 2012). Bunun yanında Fromm da kısmen bu düşünceye katılarak bireylerin benliğine ve diğer bireylere yönelik bir saldırı yönelimi olduğuna değinmektedir ve bunu dürtüsel şekilde tanımlamaktadır. Ayrıca Fromm'a göre saldırganlık sadece dış uyarıcılara gösterilen bir tepki değildir aynı zamanda bu güdü doğuştan getirilen bir özelliktir (Fromm, 2017). Bunun yanında psikanalistler saldırganlığın rahatlatıcı bir yanı olduğuna değinilmektedir. Bireylerin kendine yönelik veya dıştaki diğer bireylere yönelik ortaya koyduğu saldırganlık yoluyla bireyin içinde saklı kapılar ardında tutulan ve dolmaya

yakın olan saldırganlık enerjisini boşaltmış ve belirli oranda rahatlamış olur (Taylor vd., 2015).

Fromm'a (2016) göre saldırganlığı anlayabilmek için onun özünü, menzilin ve davranışı göstermek için yüklemiş olduğu enerjiyi ancak bireyin bilinçaltı özelliklerini ortaya çıkarmakla anlaşılabilir. Solnit'e (1972) göre saldırganlık ile libidinal enerji iç içe geçmiştir. Saldırganlık çoğu zaman cinsel güdü tarafından oluşan rahatsız edici durumu gidermek için harekete geçen bir katarsistir. Ayrıca Jaffe'e (1983) göre çocukluk yıllarında karşı cins ebeveyne yönelik olarak yaşanan arzuların (ödipus kompleksi) sağlıklı şekilde çözülüp özdeşim gerçekleşmediğinde, bir enerji tıkanıklığı meydana gelir. Bu tıkanık halde bulunan enerji bireyin yaşamının sonraki evrelerinde engellenmenin ve tıkanıklığın yarattığı gerginlikten dolayı çeşitli saldırganca davranışlara dönüşmektedir.

Psikanalitik yaklaşımın öncülerinden olan Adler'e göre aşağılık kompleksini yaşayan ve kendini yetersiz gören birey, bu aşağılık kompleksinin yarattığı gerginlikten ve huzursuzluktan kurtulup tekrardan üstünlük hissi yaşamak için çeşitli uyumlu ve uyumsuz davranışlar göstermektedir. Bu uyumsuz davranışlardan biri de etrafına yönelik saldırganca davranışlar sergilemektir (Geçtan, 1993). Ayrıca Adler'e göre bireyin bulundukları toplumda yer edinmemesi, sağlıklı ilişkiler kuramaması ve üretken olamaması gibi durumlar da bireyde çeşitli nevrotik ve davranışsal problemler yaratabilmektedir. Bunun yanında Adler'e göre saldırganlık birey tarafından sadece başkalarına yönelik olmayabilmekte bazı zamanlar bu saldırganlık bireyin benliğine yönelik olabilmektedir. Sonuç olarak Adler (2008) bireylerin gösterdiği saldırganlık davranışlarını kavgalar, sporlar, savaşlar, kendine yönelik olan intihar ve endişe hisleri gibi geniş çerçevede ele almaktadır.

Bu yaklaşımın öncülerinden biri olan Jung ise saldırganlık kavramı üzerinde çok fazla durmamıştır. Jung'a göre bireyin yaşam enerjisi yani libidosu bir bütündür ve sevgi- nefret, yaşam-ölüm gibi çift yönlü, statik olmayan, iki uçta hareket eden yapıcı olduğu kadar yıkıcı da olabilecek süreçlerden oluşmuştur. Bu libidonun yıkıcı ve ölümle ilişkili olan ucu çeşitli zarar verici davranışlarla ilişkilidir. Bunun yanında Jung arketiplere değinerek bireylerin iyi ve olumlu yanı olduğu kadar baskıladığı ve kendinden uzak tutmaya çalıştıkları karanlık bir yanı olduğundan söz eder. Bireyin kendinden uzak tutmaya çalıştığı bu yanı da gölge arketipi olarak adlandırmaktadır. Gölge arketipi modern bireylerin

baskılamaya çalıştığı saldırganlık gibi çeşitli zarar verici ve yıkıcı davranışları içermektedir (Jung, 2019).

Psikanalitik yaklaşımın öncülerinden biri olan Horney göre, birey olumsuz yetiştirilme tarzından dolayı çeşitli nevrotik kişilik özelliklerini kendiliğinde barındırmaktadır. Bu nevrotik özelliklerden biri de dış dünyaya karşı nefret dolu olma ve düşmanca bakma yani dış dünyaya ve diğer bireylere karşı olmaktır. Dünyaya bu pencereden bakan nevrotik birey, kendine ve diğer insanlara zarar verici çeşitli davranışlar sergileyip saldırganca davranabilmektedir (Horney, 2013). İnsanlara karşı hareket eden bu nevrotik bireyler, çocuklukta ebeveynleriyle yaşadığı olumsuz yaşantılarından dolayı yetersizlik ve güvensizlik duyguları içindedir ve bu duyguları örtbas etmek amacıyla çeşitli saldırganlık davranışı gösterirler (Burger, 2006).

Psikanalitik yaklaşımda saldırganlıkla ilgili derinlemesine çalışmalar yapan Fromm saldırganlığı sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmaları şu şekilde belirtmiştir;

Oyunda ortaya çıkan saldırganlık, bireyin diğer bireylere yönelik gösterdiği ve zarar verme amacı taşımayan saldırganlıktır. Bu saldırganlık türünde amaç yıkıp yok etmekten çok gücünü ve saldırganlık becerisini sergilemektir. Bu saldırganlık türünün örneği ilk çağlarda kabilelerinin savaş oyunlarında, Zen Budistleri'nin kılıç oyunlarında ve modern oyunlarda görülmektedir.

Tepkisel saldırganlık, bireyin dıştan gelen saldırılara karşı canını, sevdiğini, malını, onurunu ve özgürlüğünü korumak için gösterdiği saldırganlıktır. Burada amaç yok etmek ve yıkmak değil saldırılara karşı kendini, sevdiklerini ve değerlerini korumaktır.

Öç alıcı saldırganlık, niyeti birine kasıtlı şekilde zarar vermektir. Bir eseri, bir ürünü bozmak veya kişiye yönelik gösterilen yıkıcı saldırganlıktır. Eski çağlardan günümüze değin örneklerine rastlanılmaktadır.

İnancın yıkılmasından doğan saldırganlık, birey bebeklik ve çocukluk yıllarında ebeveynlerinin onun bakımını üstleneceği ve ihtiyacını gidereceği yönünde bir inancı vardır. Bu inancın yıkılması bireyin saldırganca davranmasında etkili olmaktadır. Ayrıca ebeveynleri dışında çocukluktan sonraki yaşam dönemlerinde bireyin ciddi şekilde aldatılması ve hayallerinin yıkılması da bu tür saldırganlığı tetiklemektedir (Fromm, 2016).

Fromm ayrıca sadist ve narsist saldırganlığa değinmektedir. *Sadist saldırganlık* amacı başkalarını maddi ve manevi zarara uğratmaktır. Sadist saldırganlıkta temel amaç, başka

bireyin özgürlüğüne tamamen sahip olmak, kişiyi arzularını yerine getirecek bir köleye dönüştürmek ve mutlak egemenlik kurmaktır. Çünkü saldırganlık eğilimi olan bireyler bu davranışlarından hoşnutluk duyar ve kişiyi nesne haline dönüştürüp istedikleri gibi onunla oynamayı arzularlar. Narsist diğer bir adıyla özsever saldırganlık da ise, gerçek temele dayanmayan ve kişinin oluşturduğu mükemmel iyi, güzel, yetenekli benlik algısı vardır. Dışardan gelen bir olumsuz eleştiri, onunla dalga geçilmesi ve kusursuz olarak gördüğü yanlarına yönelik yapılan çeşitli sataşmalar sonucunda bu saldırganlık ortaya çıkmaktadır. Çünkü özsever birey iç dünyasında oluşturduğu ve kabul ettiği üstün yetenekli, güzellik taşıyan benliği sayesinde güven duygusunu korumaktadır. Dışardan gelen bu eleştiriler bireyin güven duygusunu sarsmakta ve birey tehdit edildiğini düşünerek saldırganlaşmaktadır (Fromm, 2016).

2.1.2.4.Sosyal Öğrenme Yaklaşımı

Bandura sosyal öğrenme kuramını oluştururken Miller ve Dollard'ın taklit etme yoluyla öğrenme görüşünü temel almıştır. Miller ve Dollard'a göre bireyler taklit yoluyla edindikleri davranışlar pekiştirildiğinde bu davranışlar kalıcı hale gelmektedir. Bandura ise, taklit yoluyla öğrenme kavramı yerine *gözlem yoluyla öğrenme* kavramını kullanmıştır. Çünkü ona göre bireyler pasif bir şekilde davranışları taklit eden canlılar değildir. İnsanlar davranışları seçici olarak, bilişsel ve aktif şekilde yapılandırmaktadırlar (Senemoğlu, 2012). Ayrıca, sosyal öğrenme yaklaşımı bireylerin davranışları edinmesinde çevrenin önemine değinirken çoğu zaman biyolojik faktörleri yani doğuştan getirilen özellikleri göz ardı etmektedir (Hogo ve Vaughan, 2006).

Bandura, gözlem yoluyla öğrenme şeklini saldırganlığı da açıklamak için kullanmaktadır. Bandura'ya (1978) göre insanlar doğuştan saldırganlık repertuarı ile dünyaya gelmezler. Saldırganlık davranışıyla ilgili repertuarı çevrelerini gözlemleyerek edinirler. Birçok araştırma göstermiştir ki çocuklar çeşitli saldırganlıkla ilgili modelin davranışlarını gözlemleyerek öğrenmekte ve bu davranışları zihinde tutup daha sonra benzer olaylarda aynı davranışı yani saldırganca davranışları göstermektedir. Buna ilaveten bireyler düello yapmayı, savaşmayı, intikam almayı ve buna benzer çeşitli saldırganlık içeren davranışları da başkalarının davranışlarını ve bu davranışlarının sonuçlarını gözlemleyerek öğrenirler.

Bireyler saldırganlığı çevrelerinden gözlemleyip öğrenirken bu davranışın yaratacağı sonucu da göz önüne almaktadırlar. Bu yaklaşımın öncülerinden Bandura'ya göre çevreden

direkt ya da dolaylı şekilde kazanılan saldırganca davranışların sergilenmesi için yakın çevrede davranışın gözlemlenmesi ve bu davranışın sonucunun ödül mü yoksa ceza mı getireceğini bilmenin etkili olduğu görülmektedir (Hogo ve Vaughan, 2006). Ayrıca sosyal öğrenme yaklaşımına göre saldırganlığın gösterilmesine etki eden faktörler arasında:

1. Önceki öğrenmeler ve bireyin edindiği çeşitli davranışlar,
2. Pekiştirici koşullar ve bireyin davranışına ilişkin sonuç beklentisi,
3. Saldırganlıkla ilişkili bireyde var olan bilişler ve şemalar,
4. Sosyal koşullar ve bireyin yaşadığı ortam,
5. Çevresel değişkenler ve çevredeki etmenlerin saldırganlıkla ilişkisi, bu davranışın gösterilmesinde etkili olmaktadır (Baron ve Byrne (1994)' ten aktaran Kağıtçıbaşı, 2005).

Saldırganlığı etkileyen etmenlerin yanında Bandura'ya (1978) göre modern hayatta bireyin göstereceği saldırganca davranışları üç çeşit kaynak güdülemektedir. Bunlardan ilki, saldırganlığın aile üyeleri tarafından pekiştirilmesidir. Özellikle aile bireyleri karşılaştıkları problemlerde şiddeti çözüm olarak gördüklerinde bunu gözlemleyen ve aileyi model alan bireyde benzer problemlerde sorun çözme yöntemi olarak saldırganlığı kullanacaktır. İkincisi ise, bireyin getto veya kenar mahalle olarak tanımlanan bölgede yaşamasıdır. Özellikle saldırganlığa güç ve değer atfedildiği bu çevrelerde yaşayan bireylerin çevrelerinde sürekli saldırganlık davranışlarının sergilenmesi bunu gözlemleyen bireylerde saldırganca davranışlarını pekiştirip arttırmaktadır. Üçüncü kaynak ise, toplumun beğenisini kazanmış ve model olarak kabul gören kişilerin medyadaki davranışlarıdır. Filmlerde, yarışmalarda veya oyunlarda izlenen modellerin saldırganlık davranışları bireylerin saldırganca davranmasına etki etmektedir. Yani Bandura'ya göre bireyler sadece insandan gözlem yoluyla öğrenmemekte televizyon, kitap ve simgesel durumlardan da gözleyerek davranış edinmektedir.

Bandura saldırganlık davranışını etkileyen etmenler ve çeşitli saldırganlık davranışının kaynakları çerçevesinde saldırganlığın şematik taslağını oluşturmuştur. Bu şematik yapıyı üç düzey olarak belirlemiştir. Bu yapılardan ilki, saldırganlığın temelidir. Bunlar arasında bireyin gözlem yoluyla çeşitli davranışları edinmesi ve saldırganlıkla ilişkili davranışların ödüllendirilmesi yer almaktadır. İkincisi ise, saldırganlığın kışkırtıcıları ya da tetikleyicileridir. Bunlar arasında, diğer bireylerden gelen sözel, fiziksel ve dolaylı rahatsız edici davranışlar, bireyin aşırı uyarılmışlık hali, saldırganlık davranışının gözlenen modelin

kolaylaştırıcı rolü ve eğitim yoluyla edinilmiş çeşitli kışkırtıcı özellikleri yer almaktadır. Üçüncüsü ise, saldırganlık davranışının düzenleyicileridir. Bunlar arasında, toplumsal statü ve roller, çeşitli pekiştireçler, içten ve dıştan gelen cezalar, başkalarının davranışının ceza veya ödül aldığına yönelik dolaylı gözlemler ve öğrenilen ahlaki değerlerden oluşmaktadır. Tüm bu düzeyler bireyin saldırganca davranıp davranmayacağına etki ederek saldırganlık davranışının yapısını oluşturmaktadır (Bandura, 1978).

Sonuç olarak Bandura, saldırganlığı dört aşamalı modeliyle açıklamaktadır. Bireylerin gözlediği bir davranışı saldırganlığa dönüştürmesi için bu aşamaları gerçekleştirmesi gerekmektedir. İlki dikkat etmektir önce davranışa dikkat edilmelidir. İkincisi, bu dikkat yoluyla gözlemlediği bilgiliyi zihninde tutmalı yani hatırlamalıdır. Üçüncüsü ise, bireyin hatırladığı bu davranışı gerçekleştirebilme becerisi içinde olmalı ve bu davranışı sergileyebilmelidir. Dördüncüsü ise, bu davranışın sonucunda ödüllendirileceği beklentisi içinde olmasıdır (Burger, 2006).

Sosyal öğrenme kuramcıları, gözlem yoluyla öğrenmenin önemini ve etkisini açığa çıkarmak amacıyla çeşitli deney ve araştırmalar yapmışlardır. Bunlardan biri de Bandura ve arkadaşlarının saldırganlıkta gözlem yoluyla öğrenmenin etkisini açığa çıkarmak için yaptıkları deneydir. Deneyde önce bir grup çocuğa yapay bir bebeğe ara ara sözel ve fiziksel olarak saldırganca davranışların sergilendiği bir film izletilmiştir. Diğer gruba yani kontrol grubuna ise film izletilmemiştir. Bu süreçten sonra çocuklara bu yapay bebekle oynama imkanı verilmiştir. Sonuç olarak saldırganlık içeren filmi izleyen çocuklar izledikleri modeli örnek alarak yapay bebeğe saldırganca davranışlar sergilemişlerdir. Kontrol grubundakiler ise saldırganca davranmadan bebekle oynamışlardır. Bu deney ile saldırganlığın gözlem yoluyla öğrenilip daha sonra nasıl taklit edildiğini, davranışa döküldüğünü göstermektedir (Bandura, Ross ve Ross, 1963).

Sosyal öğrenme yaklaşımı bireylerin birçok davranışı çevreden yani sosyal ortamdan öğrenip bunu kaydettiklerini ve davranışın sonucuna göre sergilediklerini savunmaktadır. Bu şekilde saldırganlık gözlem yoluyla öğrenilmekte ve eğer pekiştireç getirip cezadan kaçınma imkanı sunduğunda da sergilenmektedir.

2.1.2.5.Engellenme-Saldırganlık Yaklaşımı

Engellenme saldırganlık yaklaşımı, Dollard ve meslektaşları engellenme sürekli olarak saldırganlığa sebep olur savıyla bu yaklaşımın temellerini atmışlardır (Berkowitz, 1989).

Bu yaklaşıma göre, bireylerin veya grupların alışkanlıklarına, ihtiyaçlarına ve dürtülerine engel olduğunda, set kurulduğunda bireyler haz aldıkları nesne veya istençlerini tekrardan elde etmek için harekete geçerler ve bu kaçınılmaz olarak saldırganlığa sebebiyet verir (Miller vd., 1941). Bunun yanında engellenme-saldırganlık yaklaşımına göre kişinin belirlediği bir amacı elde etmesine bir kişi veya nesne engel olduğunda karşı tarafa zarar vermeyi hedefleyen bir saldırganlık dürtüsü oluşur. Burada saldırganlığı tetikleyen iki dikkate değer nitelik ortaya çıkmaktadır: İlki, saldırganlığa asıl sebebin bir engelleyici olmasıdır.İkincisi ise amacına ulaşana kadar saldırgan davranışı sürmeye devam etmektedir (Atkinson vd., 2012).

Bu yaklaşıma göre, saldırganlık dürtüsü oluşmasına sebebiyet veren çeşitli engellenme durumu yaratan kaynaklar vardır. Bireyin içinde bulunduğu aile ortamı, önemli engellenme kaynaklarından biridir. Özellikle aile içi çatışmaların yoğun olduğu, ekonomik problemlerin yüksek olduğu ve aile içi ilişkilerin sorunlu olduğu ortamda birey daha fazla engellenmişlik yaşamaktadır. Engellenme kaynaklarından biri de yarışma ortamıdır. Bireylerin çalıştıkları iş yerinde, okudukları okulda veya çocukların oynadıkları oyunda yarışma ve kazanma ağır bastığında engellenme durumu daha yoğun yaşanmaktadır. Bir diğer engellenme kaynağı ise toplumsal ekonomik krizdir. Bireylerin iş bulma ve geçinme problemlerinin yoğun olduğu zamanlarda saldırganlık artmaktadır. Engellenmenin başka bir kaynağı ise yüksek sıcaklıktır. Özellikle sıcaklığın bunaltıcı olduğu bölgelerde saldırganlık davranışları daha fazla görülmektedir. Bir diğer engellenme kaynağı ise bireyin hedefine ulaşmasını keyfi ve kasıtlı olarak engel olunmasıdır. Bireyin davranışları haklı bir sebep olmaksızın engellenmeye maruz kaldığında saldırganlık davranışı artmaktadır. Son olarak ise engellenme kaynağı, bireyin olayları yorumlama şekli, olayla ilgili bilişsel açıklamalarıdır. Aynı olayın bazı bireylerde engellenme yaratırken bazılarında yaratmamasının en önemli sebeplerinden biri bireylerin olaya yönelik getirdiği bilişsel yorumlardır (Taylor vd., 2015).

Fromm'a (2016) göre de herhangi bir arzu, ihtiyaç engel olduğunda insan ve hayvanlarda engellenmenin yarattığı olumsuz enerji saldırganlığa dönüşmektedir. Engellenme bazı durumlarda çeşitli duygularla birleşip daha da yıkıcı olmaktadır. Bu duygularda biri de kıskançlıktır. Bireyin diğer bireyler tarafından engellenmesi bir yandan da kıskançlık gibi duyguların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bunun en eski örneklerinden biri Kabil'in kardeşi Habil'i hayatında bir engel teşkil ettiğini düşüncesinden dolayı ve onu kıskanmasının sonucu sergilediği saldırganca davranıştır. Bunun yanında Bushman,

Baumeister ve Phillips'e (2001) göre bireyin bir hedefe yönelik arzularının engellenmesi sonucu saldırganlık oluşmaktadır. Ancak oluşan bu saldırganlık temel olarak rahatsız edici öfke, kıskançlık, kindarlık gibi duyguların yarattığı gerginliği azaltmak hedefiyle gösterilmekte, bir nevi katarsis görevi görmektedir.

Engellemenin saldırganlığa yol açtığı düşüncesi bir yana eğer engellenme keyfi ve kasıtlı olarak algılandığında saldırganlık şiddeti artmaktadır. Oluşan engellenme bir kaza veya kasıtlı bir niyet sonucu oluşmadığı algılanıp mantıklı çerçevede sebepleri kabul gördüğünde saldırganlıkları düşük olmaktadır (Taylor vd., 2015). Baron ve Richardson'a (1994) göre ise engellenme çoğu zaman saldırganlık davranışına öncülük etmekte ve daima saldırganlığın kaynağı bir engellenmişlik olmasına karşın bazı zamanlar bunun istisnaları olabilmektedir yani birey engellenme durumunda bile saldırganca davranışlar sergilemeyebilir. Eğer engellenen kişi pasif bir kişiliğe sahipse veya yaşadığı durumu sineye çekip artık ümidini yitirmiş ve öğrenilmiş çaresizlik yaşıyorsa saldırganca davranış sergilemeyebilmektedir. Bazı durumlarda ise, saldırganlık engelleme yaratan kişiye yönelik sergilenmemekte yer yön değiştirerek başka bir kişiye ya da nesneye yönelmektedir. Eğer saldırganlık engelleme yaratan kişiye yöneldiğinde ciddi problemler doğurma ihtimali varsa engellemeyle ilişkisi olmayan başka bir kişiye veya nesneye yönelebilmektedir.

Berkowitz'e (1989) göre bilişsel süreçler de saldırganlığa etki etmekte ve engellemenin çoğu zaman saldırganca davranışlara sebebiyet vermesine karşın bazı durumlar bunun dışından kalmaktadır. Berkowitz, Bandura'nın dolaylı gözlem kavramını temel alarak bireylerin çevrelerindeki bireylerin engellenme durumunda gösterdikleri saldırganlık davranışının sonucunu gözlemlemektedirler. Bu gözlenen saldırganca davranış, olumsuz sonuç doğurması durumunda bunu gözlemleyen bireylerin benzer engellenme durumunda saldırganlık davranışı göstermediğine işaret etmektedir. Bunun yanında toplum tarafından oluşturulan sosyal kurallar ve kısıtlamaların saldırganlığı hoş görmemesi ve cezalandırması da bireylerin birçok engellenme durumlarında saldırganca davranmasını önlemektedir. Ayrıca bireyin önceki öğrenmeleri ve kişilik farklılıkları da engellenme durumunda saldırganca davranmasını önlemektedir. Son olarak da bireylerin bilişsel süreçleri, engellenme davranışını yorumlama şekilleri saldırganlığın gösterilmesine etki etmektedir. Eğer bireyler yapılan engellenme davranışını kasti, bireysel olarak bir saldırı ve kötü niyetli olarak algılasa saldırganca davranışlar göstermeye daha fazla eğilimli olmaktadır.

Engellenme sonucu oluşan saldırganlıkla ilişkili çeşitli deneyler yapılmıştır. Bunlardan biri de Barker, Dembo ve Lewin'in yaptıkları deneydir. Bir yerde topladıkları bir grup çocuğa çekiç tarzında oyuncaklar gösterilmiştir ancak bu çocukların bu çekiç tarzı oyuncaklarla oynamasına izin verilmemiş ve engellenmişlerdir. Sadece dışardan yani uzaktan oyuncaklara bakmışlar fakat oyuncağa ulaşmaları engellenmiştir. Bunun yanında diğer başka bir grup çocuğun herhangi bir engellenme ile karşılaşmadan hemen bu oyuncaklarla oynamalarına izin verilmiştir. Sonuç olarak bu iki grubun davranışları gözlemlenmiştir. Yapılan gözlemlerde engellenmeye maruz kalan çocukların oyuncakları duvara vurdukları ve birbirlerine karşı daha saldırganca davrandıkları gözlemlenmiştir. Engellenmeye maruz kalmayan çocukların ise daha az ve daha hafif tarzda saldırganca davranışlar sergiledikleri gözlemlenmiştir (Barker, Dembo ve Lewin (1941)'den aktaran Taylor vd., 2015).

2.1.2.6.Genel Saldırganlık Yaklaşımı

Genel saldırganlık yaklaşımı; saldırganlık davranışını bilişsel, sosyal ve biyolojik olarak birçok faktörle açıklayan ve saldırgan davranışının gösterilip gösterilmeyeceği ile ilgili karar sürecini inceleyen bir modeldir (Anderson ve Bushman, 2002). Bu yaklaşıma göre, bireyin saldırganlık davranışını gösterip göstermeyeceğine kişinin genetik faktörü, hormonal durumu, olayı algılama şekli, olayı yorumlama şekli, karar verme tarzı ve davranış şemaları gibi çeşitli biyolojik, sosyal ve bilişsel süreçler etki etmektedir. Örneğin, birey saldırganlık davranışını sergileyebilir ve olumlu bir davranış olarak algılıyorsa bu davranışı gösterme olasılığı artmaktadır. Bunun yanında saldırganlığa yönelik sahip olduğu tutumu da bu davranışın gösterilip gösterilmeyeceğine etki etmektedir. Bu bilişsel ve sosyal durumların yanında biyolojik faktörler içerisinde yer alan hormonların düzensizliği bazı hormonların azlığı veya çokluğu da saldırganca davranışın sergilenip sergilenmeyeceğine etki etmektedir (Allen, Anderson ve Bushman, 2018).

Sosyal, biyolojik ve bilişsel faktörlerin saldırganlık davranışına etki etmesinin yanı sıra, bu davranışın gösterilip gösterilemeyeceği kararına etki eden uzak işlemler ve yakın işlemler yer almaktadır. Uzak işlemler iki evreden yakın işlem ise üç evreden oluşmaktadır (Allen vd., 2018).

Uzak işlemlerden ilki biyolojik işlemdir. Bireylerin biyolojik temelli farklılıkları onların saldırganlık davranışını arttıran ve azaltan yönde etkiler etmektedir. Bireylerin seretonin veya testosteron gibi hormonlarında oluşan tutarsızlıkların yanı sıra genetik faktörler,

kalıtım ve mizaçta bireylerin saldırganlık davranışına etki etmektedir. Uzak işlemlerden ikinci ise, çevresel etmenlerdir. Bireyler yaşadıkları çevrelerden etkilenerek saldırganlık davranışlarını düzenlemektedir. Bu çevre faktörleri arasında saldırganlıkla ilgili kültürel normların saldırganlığı hoş görmesi, saldırganca davranışlar gösteren bir veya birden fazla aile üyesinin olması, zorlu yaşam koşulları , antisosyal arkadaş çevresi, çetelerin yakın çevrede bulunması ve sürekli saldırganlık içeren yayınlara maruz kalması bireyin saldırganca davranışına doğrudan etki etmektedir (Allen vd., 2018).

Saldırganlık davranışının gösterilip göstermeyeceğine ilişkin yakın işlemler ise üç evre de yer almaktadır. İlk evre saldırgan davranışın gösterilip gösterilmeyeceğini etkileyen girdi evresi olarak adlandırılan kişisel ve durumsal kısımlardır. Kişisel etmenler arasında; cinsiyet, inançlar, tutumlar, kişilik özellikler, uzun süreli hedefler ve değerler yer almaktadır. Durumsal etmenler ise; saldırganlık izleri taşıyan silah, video gibi eşyalar, acı ve huzursuzluk hissi yaratan olaylar, provokasyonlar, bağımlılık içeren maddeler yer almaktadır. İkinci evre rota olarak adlandırılır. Girdilerin yani ilk evrenin canlıya nasıl tesir ettiğini gösteren evredir. Bu evrenin üç kısma vardır. Bunlar; bilişsel, etki ve uyandırma kısımlarıdır. Bilişsel kısımda, ilk evrenin yani kişisel ve durumsal faktörlerin bireyin daha önceki yaşantılarından oluşan saldırganlıkla ilişkili şemaları harekete geçirip geçirmediği veya önceki saldırganlıkla ilişkili yaşantılardan oluşan bilişsel algılara etki edip etmediği kısımdır. Etki ve uyandırma kısmı ise, girdiler arasında yer alan kişisel ve durumsal faktörlerin bireyin saldırganca davranışı harekete geçirip geçirmediği kısımdır. Yani bu kısımlar bireyin girdiler tarafından nasıl duygusal, bilişsel ve sosyal olarak tesir ettiğini açıklayan evredir. Üçüncü evre ise, son aşama ve çıktı olarak adlandırılmaktadır. Artık girdilerin yani kişisel ve durumsal etmenlerin rota aracılığıyla bireyin bilişsel sürecini ve çeşitli duygusal, sosyal durumunu uyarması ve etkilemesinin sonucunda bireyin saldırganca davranışlar sergileyip sergilemeyeceğine karar verdiği evredir. Birey bu evrede tüm bu süreçleri göz önüne alarak dürtüsel davranıp saldırganca davranışlar sergileyeceği ya da durumu değerlendirip kontrolü sağlayarak saldırganca davranmayacağına karar vereceği aşamadır. Tüm bu süreçlerin sonucunda çıktı olarak saldırganca davranışların sergilenip sergilenmeyeceği belirlenmektedir (Anderson ve Bushman, 2002).

Genel saldırganlık yaklaşımı saldırganlığa iten uzak ve yakın uyarıcılar ve etkiler olmasına rağmen yine tam olarak bunların etkisinde kalıp kalmayacağına yani bireyin karar ve irade gücünü önemseyen bir yaklaşımdır.

2.1.2.7.Bilişsel Çağrışım Yaklaşımı

Bilişsel çağrışım yaklaşımına göre, bireyin hayatında doğrudan yer alan rahatsızlık veren yaşantılar veya gözlem yoluyla edindiği çeşitli yaşantılar arasında yer alan; şiddetli gürültüler, rahatsız edici tatlar gibi duyuşsal uyarıcılar, bireyin aldatılması bireye yönelik ya da bireyin gözlemlediği saldırılar, öfkeli davranışlar ve benzerleri duyuşsal ve davranışsal olumsuz yaşantılar bireyin hayatına ciddi şekilde tesir etmektedir. Bu yaşantılar bilişte silah, acı, kavga, zarar vermek gibi kavramlar ve semboller olarak zihne kaydedilmektedir. Bireyin yeni yaşantısı bu şemalara benzer olması durumunda çağrışım yoluyla şema ile yeni yaşantısı arasında bağ kurulmakta ve birey benzer tepkileri vermektedir. Örneğin, bireyin savaş ya da kaç mekanizmasını harekete geçiren şemasına benzer bir yaşantı yaşadığında farkında olmadan otomatik olarak aynı mekanizma harekete geçmekte ve birey benzer tepkiler vermektedir. Sonuç olarak birey doğrudan tecrübe ettiği ya da gözlemlediği davranışlar şema olarak kaydedilmektedir. Bu şekilde saldırganlık davranışıyla ilgili oluşan şemalar da çağrışım yoluyla harekete geçirildiğinde birey saldırganca davranışlar sergilemektedir (Anderson ve Bushman, 2002). Bu yaklaşım, bireylerin çağrışımlarını edinirken sürekli maruz kaldıkları iletişim ağlarının önemin değirmektedir. Bireyler televizyonda, radyoda veya diğerk medya organlarından gerçek veya hayali olan olaylar içerisinde sürekli şiddet sahneleri görüp duyduklarında bir süre sonra bu davranışlarını zihninde kaydedip daha sonra aynı davranışı taklit ederek benzer olaylarda saldırganca davranışlar sergilemektedir (Berkowitz, 1984).

Bilişsel çağrışım yaklaşımına göre, bireyler iletişim ağlarından saldırganlıkla ilişkili davranışları gözlemleyip zihinlerine senaryo olarak kaydederler. Eğer yaşanan bir durum daha önceki bu senaryolara, bilişlere benzerlik gösterdiğinde birey izlediği senaryodaki bu rolü gerçek hayata da uyarlayıp saldırganca davranmaktadır. Bunun yanında bu senaryoların birey üzerinde tesiri ve saldırganlığa sebep olması çoğu zaman bireyin saldırganca senaryolara çok defa maruz kalması ve zihninde bunları davranış şekli olarak kabullenmesine bağlıdır (Anderson ve Bushman, 2002). Berkowitz'e göre bireylerin dış dünyada gördüğü olaylar, iletişim ağları yoluyla izlediği, duyduğu ve okuduğu olaylar hafızalarda duyuşsal, düşünsel ve davranışsal boyutta kaydedilmektedir. Bu yolla bilişsel çağrışımlar sürekli kurulmaktadır. Özellikle bu süreçte medya çok etkili olmaktadır. Örneğin, Amerikan sineması bireylere sürekli problemlerle karşılaştığınızda bunu saldırganlık yoluyla çözebilirsiniz mesajı vermektedir. Bireylerin Amerikan sineması yoluyla izledikleri probleminizi saldırganlıkla çözebilirsiniz mesajı hafızalarda

kaydedilmektedir. Bu kayıtlarda benzer davranışlarda hafızayı harekete geçirmekte ve bilişte yer edinmiş olan problemlerini saldırganlık yoluyla çözebilirsin çağrışımı harekete geçerek saldırganlığı arttırmaktadır (Berkowitz, 1984).

Bilişsel çağrışım oluşmasında etkili olan medyanın saldırganlık üzerinde çeşitli etkileri olmaktadır. Medya bireylerin çeşitli saldırganlık içeren davranışları modeller yoluyla, ödüllendirme ve özendirme yoluyla kazandırmasına etkili olmaktadır. Bunun yanında medyada sürekli şiddetin gösterilmesi bu davranışın normalleştirmesine ve bireylerin duyarsızlaşmasına etki etmektedir. Bireylerin sürekli saldırganlık davranışı seyretmeleri çeşitli şiddet içeren senaryoları zihinlerine kaydetmelerine ve benzer durumlarda saldırganlık çağrışımını arttırmaktadır. Ayrıca medya saldırganlık davranışının tutum olarak kabul edilmesinde etkili olmaktadır (Vidal, Clemente ve Espinosa, 2003).

Bushman, bilişsel çağrışım yaklaşımını temel alarak bir deney yapmıştır. Yaptığı deneyde yüksek saldırganlık kişilik özelliği gösteren ve düşük saldırganlık kişilik özelliği gösteren bireylere saldırganlık içeren ve muğlak olan kelimelerden oluşan ikili kartlar oluşturmuştur ve bu bireylerin bu kelimelere benzer cevapları alınmıştır. Yapılan deney sonucunda saldırganlık özelliği gösteren bireylerin zihinlerinde saldırganlıkla ilişkili benzer kelimeleri daha fazla söyledikleri bulunmuştur (Bushman, 1996). Bilişsel çağrışım oluşmasında ve saldırganlığın artmasında etki eden bir başka deneyde Bushman ve Anderson (2001) tarafından yapılmıştır. Yapılan meta-analiz çalışmasında çeşitli yaşlarda bireylere saldırganlık içeren video oyunları oynatılmıştır. Yapılan deney sonucunda saldırganlık içeren video oyunlarının oynanması bireylerde saldırganlık davranışını, saldırma arzusunu ve saldırganlıkla ilişkili duygu ve düşünceleri arttırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Saldırganlık kavramını biyolojik, evrimsel, içgüdüsel, sosyal, davranışsal ve bilişsel yönden açıklayan çeşitli yaklaşımlara yer verilmiştir. Bunda sonra da saldırganlığın sınıflandırılması açısından çeşitli görüşlere yer verilmektedir.

2.1.3.Saldırganlık Çeşitleri

Saldırganlık kavramını tanımlamasında olduğu gibi sınıflamasında da bu konu üzerinde çalışan araştırmacılar çeşitli sınıflamalar yapmaktadırlar.

Buss ve Perry'e (1992) göre dört tür saldırganlık vardır. Bunlardan ilki, bireyin başka kişilere yönelik fiziksel güç kullanarak yaralamayı ve zarar vermeyi amaçlayan saldırganlıktır. Sözel saldırganlık, bireyin başka bireye yönelik güç kullanarak sözlü yolla

zarar vermek ve incitmek amacıyla gösterdiği saldırganlıktır. Öfke ise, bireyin aşırı psikolojik uyarılma halinin etkisiyle oluşan, saldırganlığın duygusal yönüdür. Düşmanlık ise, saldırganlığın bilişsel yönünü temsil etmektedir.

Freedman, Sears ve Carlsmith'e (2003) göre ise üç çeşit saldırganlık vardır. İlki özgeci saldırganlıktır. Bireyin toplumun faydasına, toplumsal değerlerin ve kuralların çok dışına çıkmadan kendinden ödün vererek ve fedakârlık yaparak insanların yararı için gösterdiği saldırganlıktır. İkincisi düşmanca saldırganlıktır. Bu saldırganlık toplum tarafından onaylanmayan ve bireylere zarar verme amacı taşıyan saldırganlıktır. Üçüncüsü ise, izin verilmiş saldırganlıktır. Bu saldırganlık çeşidi meşru müdafaa olarak kabul gören saldırganlıktır. Taylar vd. (2015) bu sınıflandırılan saldırganlıklardan özgeci ve düşmanca saldırganlıkla ilişkili çeşitli örnekler vermektedirler. Özgeci saldırganlık arasında, savaş sırasında komutanın emirlerini uygulayan askerin gösterdiği saldırganlık, devletin organlarını ve yasaları korumak için gösterdiği saldırgan ve benzeri saldırganlıklar sayılmaktadır. Düşmanca saldırganlık ise, birini öldürmeye yönelik gösterilen saldırganca davranışlar, suikast anında sergilenen saldırganca davranışlar, çetelerin gösterdiği saldırganca davranışlar ve benzerleri bu kategoriye girmektedir.

Hermann (2019) bir takım saldırganlık türlerini sınıflamıştır. Duygusal saldırganlık, merkezi sinir sistemini etkileyen hormonların etkisinde oluşan ve duygusal olarak sergilenen saldırganca davranışlardır. Korku temelli saldırganlık, önceki olumsuz yaşantılar çerçevesinde temellenen ve kaçışın mümkün olmadığı koşullarda gösterilen saldırganca davranışlardır. Beslenmeye dayalı saldırganlık, canlıların beslenme anında etrafında ona yaklaşıp yemeğine göz diken canlılara yönelik sergilediği saldırganca davranışlardır. Erkekler arası saldırganlık, üyesi olduğu grupta üstünlüğünü kanıtlamak ve karşı cinsi elde etmek için erkekler arasında rekabete dayalı gösterilen saldırganlıktır. Oyun saldırganlığı, insan veya hayvanların oyun adı altında ciddi zarar vermek amacı gütmeyen vurma, ısırma, yere atma gibi davranışları içeren saldırganlık çeşididir. Sahiplenici saldırganlık, insan veya hayvanların sahip oldukları bir şey ellerinden alınmaya çalışıldığında gösterdikleri saldırganlıktır. Bölgesel saldırganlık, insan veya hayvanların yaşadıkları bölgenin yabancılar tarafından tehdit edilmesi sonucunda ortaya çıkan saldırganlıktır.

Lelord ve Andre (2016) kişilik yapısı çerçevesinde iki tür saldırganlık çeşidi belirlemiştir. Bunlar pasif-agresif saldırganlık ve antisosyal saldırganlıktır. Pasif-agresif saldırganlık

özellikler gösteren birey doğrudan bir saldırganlık davranışı göstermemekte dolaylı şekilde saldırganca davranışlar sergilemektedir. Bu kişilik yapısına sahip olan bireyler, otorite olarak gördükleri kişilerin isteklerini bazı zamanlar saldırganlık olarak algırlar. Bu sonucunda karşı saldırı olarak dolaylı veya pasif şekilde saldırganca davranışlar sergilemektedirler. Bu pasif agresif davranışlar arasında şunlar sayabilir; görevini geciktirme, iletişime kapanma, surat ekşitme, isteklere karşı direnç göstermek ve görevlerini sürekli unutmak. Sonuç olarak bu kişiler kendilerini olayların, durumların ve kişilerin kurbanı olarak görmektedirler. Antisosyal saldırganlık özellikleri gösteren bireyler ise, canlı ve cansız varlıklara yönelik tepkisel davranma, onlara zarar verme davranışları gösterilir. Yasaları çiğnemektedirler, kuralları ihlal ederler ve bu saldırganca davranışlarından dolayı suçluluk duymamaktadırlar. Çoğu zaman saldırganca davranışlardan olan kavga, soygun, yaralama gibi davranışlar gösterirler.

Moeller, eğitim kurumlarında eğitimlerine devam eden bireylerin gösterdikleri saldırganlığı dörde ayırmaktadır:

1. Yüksek seviyede olmayan saldırganlık, öğrencilerin arkadaşlarına yönelik hakaret içeren ifadeler kullanmaları, itme davranışı, olumsuz ifadeler içeren duvar yazıları ve kabaca sergilenen davranışlar.
2. Taşınmaz mala yönelik sergilenen saldırganlık, okulda yer alan kamu eşyalarına yönelik sergilenen yıkıcı davranışlardır. Buna örnek olarak okul eşyalarına zarar vermek maksadıyla yangın çıkarmak verilebilir.
3. Korkutmalar, okulda eğitim gören bireyin akranlarına yönelik çeşitli gözdağı verici ifadelerde bulunmasını içermektedir.
4. Fiziksel saldırganlık, eğitim gören bireyin akranlarına yönelik yaralama ve incitmeyi içeren saldırganlıktır. Bunlar arasında, akran zorbalığı, öğrenciler arasında kavga ve çatışmalar, çeşitli cinsel saldırılar, kesici aletle yaralama ve zorla bireyleri alıkoyma bu saldırganlık çerçevesinde değerlendirilmektedir (Moeller (2001)'den aktaran Gündoğdu, 2009).

Yurt içinde de çeşitli saldırganlık sınıflamaları yapılmıştır. Köknel'e (2000) göre iki tür saldırganlık vardır. Bunlar, adaptasyonu sağlayan ve zarara uğratan saldırganlıktır. Adaptasyonu sağlayan saldırganlık, bireylerin veya toplumun varlığını devam ettirmek ve kendini dış tehlikelerden muhafaza etmek maksadıyla sergilediği saldırganca davranışlardır. Köknel'e göre bu saldırganlıkta aşırıya kaçmamak ve kendini müdafaa

etmek maksadıyla sergilenmesi gibi, belirli kaideleri ve kurallar vardır. Bu saldırganlığa örnek olarak, saldırıya uğramış kişilerin veya toplumun varlığını muhafaza etmek için sergilediği saldırganlık verilmektedir. Zarara uğratan saldırganlık ise, evrende bulunan canlı veya cansız varlıklara kasıtlı olarak zarara uğratmak için sergilenen davranışlardır.

Kağıtçıbaşı'na (2005) göre saldırganlığın iki çeşidi vardır: Bunlar araçsal ve düşmanca saldırganlıktır. Saldırganlığın araç olarak kullanılmasında temel kıstas kendini saldırılardan korumak, saldırıları bertaraf etmek için sergilenmesidir. Bireyin evine giren soyguncuyu kendisine ve malına zarar vermeyecek duruma getirmek için gösterilen saldırganca davranışlar buna örnek olarak verilebilir. Düşmanca saldırganlık ise, çeşitli olumsuz duygularla beslenen ve karşı tarafı incitmek, yaralamak amacı güden davranışlardır.

2.1.4.Saldırganlığı Etkileyen Etmenler

Saldırganlığı etkileyen birçok faktör olmasına karşın bu kısımda saldırganlığa etki eden öncül faktörelere yer verilecektir.

Saldırganlığı etkileyen en önemli faktörlerin başında aile gelmektedir. Bowlby, bireyin çocukken ebeveyni veya ona bakan kişiyle kurduğu ilişkinin önemini vurgulamaktadır. Eğer ona bakan kişi çocuğun ihtiyaçlarına cevap vermez ve çocuğu ihmal ederse bunun sonucunda çocuk sağlıklı bir bağılılık geliştiremez. Bu çerçevede yetişen çocuk yetişkinlik yıllarında çeşitli psikolojik problemler ve davranış bozuklukları sergilemektedir (Bowlby, 2013). Ayrıca bireyin ilk sosyal ortamı ailedir. Birey aileden aldığı ilişki kalıbını daha sonraki yaşamında sergilemektedir (Horney, 2013). Bandura'ya göre birey birçok davranışı öğrendiği gibi saldırganlığı da ailesinden öğrenmektedir. Ailenin sürekli saldırganca davranışlar sergilemesi gözlem yoluyla öğrenme halinde olan birey tarafından davranış şekli olarak kaydedilmektedir (Bandura, 1978). Tüm bu süreçlerin çerçevesinde, anne ve baba çocuğa hatalarından dolayı sürekli fiziksel ve sözel ceza uygularsa, çocuğun kendi kimliğini oluşturma yönünde davranımlarına ket vurulursa ya da bunun tam tersi olarak çocuğa hiçbir sınır koymadan her istediği yerine getirilirse veya çocuk sürekli ihmal edilirse çocuğun saldırganca davranışlar sergilemesi kaçınılmaz olmaktadır (Aral, Ayhan, Türkmenler ve Akbıyık, 2004). Ayrıca ailenin sosyo-ekonomik düzeyi de bireyin saldırganlığını etkilemektedir. Bunun yanında bireyin ebeveynlerinin eğitim düzeyi de saldırganlığa etki etmektedir. Yani eğitim düzeyi arttıkça saldırganlığın azalacağı düşünülmektedir (Karataş, Yavuzer ve Gündoğdu, 2019). Çünkü Portakal'a (2015) göre

kendini eğitsel anlamda donatmış anne ve babalar saldırganca davranışları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olabilmektedir. Tüm bu etmenlerle birlikte Kaplan ve Aksel'e (2013) göre anne ve babanın çocuğuyla kurduğu duygusal bağın düzeyi, çocuklarına karşı tutumları, çocuklarını yetiştirirken kullandıkları disipline etme yöntemi, ailenin evde saldırganlığa bakış açısı, saldırgan modelin olup olmaması gibi bazı ailesel etmenler çocuğun saldırganlığıyla doğrudan ilişkilidir.

Saldırganlığı etkileyen bir diğer faktör ise kişisel özelliklerdir. Bu saldırganlığı etkileyen bazı kişisel etmenler arasında kişilik yapısı, cinsiyet, duygu durum, tutum, problemlerle başa çıkma becerisi ve biyolojik faktör yer almaktadır. Ayrıca kişilik yapıları arasında yer alan narsist örgütlenme bireylerin davranışlarını etkilemektedir. Kendine narsist şekilde güven duyma, hemen her şeyde ani sinirlenen bir yapının olması, ani uyarılmalar ve tepkisel davranışlar sergilemek bireyin saldırgan olma eğilimini arttırmaktadır (Bushman ve Baumeister, 1998).

Saldırganlığı etkileyen bir diğer kişisel faktör ise cinsiyettir. Erkeklerin kadınlara nazaran daha fazla saldırganca davranışlar göstermesinin yanı sıra erkekler direkt olarak hedefe yönelik saldırgan davranışı sergilerken kadınlar daha çok pasif ve dolaylı saldırganlık çeşidini sergilemektedir (Bettencourt ve Miller, 1996). Saldırganlığı etkileyen bir diğer kişisel faktör ise, bireylerin içinde bulundukları duygusal ruh halidir. Berkowitz'e (1990) göre insanların duygu durumları davranışları üzerinde ciddi etkiye sahiptir. Özellikle öfke gibi olumsuz olarak adlandırılan yoğun duygular saldırganca davranışlar sergilenmesine daha fazla yol açmaktadır. Saldırganlığı etkileyen bir diğer kişisel etmen ise bireyin saldırganlığa yönelik sergilediği tutumdur. Yalçın'a (2016) göre saldırganlığa yönelik teşvik edici ve olumlu tutuma sahip bireylerin saldırganca davranışlar gösterme olasılıkları daha yüksektir. Bunun yanında bireyin problemlerle baş edebilmesi de saldırganca davranışlarını etkilemektedir. Karataş ve arkadaşlarına göre bazı bireyler sorunlarını çözme konusunda daha becerikliken bazı bireyler problemlerini çözme konusunda yetersizlik göstermektedirler. Bu da bireyin saldırganca davranışlarına yönelik yönelmemesini etkilemektedir (Karataş vd., 2019). Ayrıca bireyin biyolojik yanı da saldırganca davranışları etkilemektedir. Köknel'e (2000) göre bireyler çeşitli özellikleri atalarından genler aracılığıyla devralmaktadır. Bu özelliklerin bazıları kişinin görüntüsüyle ilgili, bazıları bilişsel kapasitesiyle ilgili, bazıları da davranışlarıyla ilgili olabilmektedir. Bu sebeple birey saldırganlığa yatkınlığını genler aracılığıyla biyolojik olarak taşımaktadır.

Saldırganlığı etkileyen bir diğer etmende sosyal çevre ve kültürel faktörlerdir. Bandura'ya göre bireyin yaşadığı çevrede saldırganca davranışların bir güç belirtisi ve olumlu özellik olarak algılanması bireyin saldırganca davranışları edinmesinde etkili olmaktadır. Bunun yanında Bandura'ya göre bireyin kenar mahalle olarak adlandırılan fakir semtlerde yaşamasından dolayı saldırganca davranışları çevresinde daha fazla görmesine sebep olmakta ve bu da saldırganlık içeren davranışları arttırmaktadır (Bandura, 1978). Bunun yanında yapılan araştırmalara göre bireyin yakın çevresinin toplumun diğer kesimlerine nazaran daha düşük gelirli olması, yakın çevrede suç karışmış birey sayısının yüksek olması, yakın çevrenin barınma, güvenlik açısından problemin fazla yaşandığı bir çevre olması bireylerde saldırganlık davranışlarını arttırmaktadır (Yalçın ve Erdoğan, 2013). Ayrıca ergenlik ve genç yetişkinlik yıllarında sosyal çevre içinde yer alan arkadaş grupları bireyin davranışlarında belirleyici etken olmaktadır. Arkadaşlarla kurulan ilişkilerde, paylaşılan normlar ve davranış şekilleri grupta bulunan bireyler tarafından benimsenmeye başlanılmaktadır. Özellikle saldırganlığın olumlu davranış şekli olarak görüldüğü akranlarla ilişki içinde olmak bu yaştaki bireylerin saldırganca davranışları arttırabilmektedir (Günaydın ve Yöndem, 2007). Bu sosyal çevre faktörlerinin yanında kültürel değerlerde saldırganlığı etkilemektedir. Kağıtçıbaşı'na (2005) göre bireyin yaşadığı kültürde ebeveynlerin saldırganlığı çocuk yetiştirme yöntem olarak kullanıp kullanmadıkları toplumun saldırganlığı hakkında yordayıcı bilgiler sunmaktadır. Ayrıca Portakal'a (2015) göre Türk kültüründe yer edinmiş olan bazı sözler saldırganlığın meşru görüldüğü kültürlerin yansıması olmaktadır. Toplumlarda buna benzer sözlerin varlığı ve çokluğu o toplumlarda saldırganlığın boyutunu da göstermektedir.

Modern çağda kitle iletişim araçları da bireylerin saldırganlıklarına etki edebilmektedir. Berkowitz'e göre bireylerin sık sık yayın organlarında şiddet içeren sahneleri okumaları veya izlemeleri zihinlerinde bu sahneler yer edinmekte ve daha sonra be bilgiler saldırganca davranışlar olarak sergilenmektedir (Berkowitz, 1984). Bunun yanında medyada sürekli saldırganlık davranışına maruz kalmak bu davranışın sıradanlaşmasına ve bireyin bu davranışları kanıksamasına etki ederek saldırganlığı arttırmaktadır. Ayrıca medyada yer alan saldırganlık içeren davranışların sonucunda pekiştireç alınmasını da bunu izleyen bireylere etki etmektedir (Vidal vd. , 2003). Yapılan araştırmalarda özellikle kitle iletişim ağlarının yayılmasıyla birlikte bunların insan davranışı üzerinde ciddi etkiye sahip olduğu görülmektedir. Özellikle televizyon ve sosyal medyada sürekli saldırganlık davranışı içeren yazılı ve görsel uyarılara maruz kalınmak, bireylerde saldırganlık

davranışını arttırmaktadır. Ayrıca şiddet içerikli oyunlar oynayan çocuk veya yetişkinlerde saldırganca davranışlarda ciddi şekilde artış gözlemlenmektedir. Tüm bunlar, iletişim ağlarının bireyler üzerindeki saldırganlığa etkilerini gözler önüne sermektedir (Ümmetler-İlhan, 2016).

Bireyin saldırganlık davranışında çevresel koşullar, aile, akranlar ve diğer faktörler etkili olsa da bunların dışında beslenme ve dışardan alınan diğer maddelerin de yapılan araştırmalarda saldırganlıkla ilişkisi bulunmuştur. Bakır, çinko, kurşun ile saldırganlık arasında ilişkiler bulunmuştur. Yapılan bir araştırmada çocuklarda demir ve çinko eksikliğinin saldırganlığın artmasına sebep olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında kalsiyum eksikliği bulunan bireylerde kalsiyum arttıran diyet programı uygulandıktan sonra saldırganlıklarında ciddi düşüş olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca dışardan alınan uyuşturucu ve bağımlılık etkisi olan kafein, sigara, alkol, bağımlılık yapıcı diğer maddelerin uzun dönemde saldırganlığı artırıcı etkisi olduğu birçok araştırmada tespit edilmiştir (Yalçın ve Erdoğan, 2013).

Sonuç olarak yukarıda bireyin saldırganlığıyla ilişkili çeşitli yaklaşımlara, saldırganlığın türlerine ve saldırganlığa etki eden çeşitli açıklamalara yer verildi. Kim'e (2006) göre bireyin kazandığı kimlik yapısı, bireyin davranışını olumlu etkilediği gibi kimlik kazanım sürecinde yaşanan uyumsuzluklar zorbalık ve saldırganlık gibi çeşitli davranış problemlerine sebep olabilmektedir. Burada belirttiği gibi kimlik oluşturma sürecinin uzaması veya uyumlu şekilde oluşturulmaması çeşitli problemlerle ilişkisi olabileceği görülmektedir. Dikkat çekilen bu problemlerden biri de saldırganlıktır. Bu kısımdan itibaren saldırganlıkla ilişkilendirilen kimlik statüleri ile ilgili çeşitli tanımlamalara ve kimlik kavramını açıklayan çeşitli modellere yer verilecektir.

2.2.Kimlik Statüleri ile İlgili Kuramsal Bilgiler

Bu bölümde kimlik kavramıyla ilgili çeşitli tanımlar yapılmış kimlik ve kimlik statüleriyle ilgili kuramsal anlayışlara yer verilmiştir

2.2.1.Kimlik Kavramı

Kimlik kavramı ilk çağlardan beri felsefe, sosyoloji, antropoloji, psikoloji gibi birçok bilim dalını ilgilendiren bir konu olagelmıştır. Geçmişten beri bireyin kimliğini oluşturması, bu kimliğin nasıl oluştuğu, çevremizde bulunan insanların kimliğimizi kabul edip etmeyeceği,

kimliğin yaratım sürecinde ortaya çıkan kişisel ve sosyal etmenler ilgi kaynağı olarak birçok bilim dalında varlığını ve önemini hâlâ sürdürmektedir. Kimlik kavramını açıklayan birçok kuramsal yaklaşım ve çeşitli modeller oluşturulmaya devam etmektedir (Aslan ve Dönmez, 2013). Kimlik var olan düzeyleri ve özellikleri sebebiyle incelemeye ve araştırmaya değer görülmüştür. Bunun yanında kimliğin ne olduğu konusunda hâlen kabul gören tek bir tanım olmadığı da görülmektedir. Birçok araştırma ve yaklaşım kimliği tanımlamaya çalışırken, kimliğin öznel mi nesnel mi olduğu, kişiye özgü mü yoksa toplum eksenli mi olduğu, sabit mi kaldığı yoksa zaman içinde değişebilir mi olduğu gibi sorunlar sıkça tartışılan ve araştırılan meseleler olagelmıştır (Güleç, 1992). Atak’a göre kimliği tanımlama konusunda ortak bir karara varılmamasının en büyük nedeni kavramın değişkenlik gösteren sosyal, zihinsel ve fiziksel özellikleri olmasıdır (Atak, 2011). Bu sebeple, ortak bir kimlik tanımı olmadığından dolayı çeşitli kimlik tanımlarına yer verilmiştir.

Kimliğin ne olduğu konusunda ortak bir tanım olmamasının yanında kimliğin ne zaman oluştuğuna yönelikte çeşitli görüşler vardır. Ancak yapılan çalışmalar ve oluşturulan yaklaşımlar genel olarak ergenlik ve genç yetişkinlik yıllarında bireyin kimliğini oluşturduğunu kabul etmektedir. Ayrıca bireyin ergenlik ve genç yetişkinlik yıllarında kimliğini oluşturulmasına birçok değişim etki etmektedir. Steinberg’e (2013) göre kimlik, şüphesiz çocukluk yıllarında temeli atılmaya başlanmasına rağmen ergenlik ve genç yetişkinlik yıllarında birey kimlik gelişiminin daha çok ayrımında olmakta ve bu süreci daha yoğun hissetmektedir. Morsünbül ve Çok’a (2013) göre ergenlik ve üniversite yıllarında bireyin temel görevlerinden biri kimlik oluşturmaktır. Çocukluk ile yetişkinlik yılları arasında köprü görevi görmekte olan gençlik yılları aynı zamanda bedensel, zihinsel ve toplumsal olarak da birçok değişimin yaşandığı bir dönemdir. Bu değişimlerde genç bireyden beklenen en önemli sorumluluklardan biri kimliğini sağlıklı ve uyumlu bir şekilde oluşturmaktır. Kimliğin sağlıklı şekilde oluşturulması genç bireyin yetişkinlik süreci ve bu bireyin ruhsal sağlığı açısından kritik bir öneme sahiptir. Bunun yanında kimlik oluşturma süreci özellikle gençlik ve genç yetişkinlik yıllarında zirveye ulaşarak artık bir mecburiyet durumuna gelmektedir.

Bireyin yaşadığı ciddi fiziksel değişimler, hormonal değişime dayalı cinsellik algısında ve duygularda oluşan yeni yoğun hisler, artık çocuk olmadığı düşüncesinden kaynaklı ebeveynlerinden bağımsızlaşma gereksinimi, arkadaş çevresinin yeniden düzenlenmesi ve karşı cinsle olan ilişkilerde değişim, bir meslek seçme zaruryeti, bir amaç oluşturma ve

değerler sistemi kurup benimseme zorunluluğu gibi faktörler ve gencin tüm bu faktörlerle karşı karşıya kalması ve bunlarla uyumlu şekilde baş edebilmesi için kimlik oluşturmaya yaşamsal bir gereklilik haline gelmektedir (Yavuzer, 2012). Ayrıca ergenlik ve genç yetişkinlik yıllarına gelen genç artık kendi hayatını şekillendirebileceğini fark etmektedir. Bu farkındalığa özellikle cinsel gelişim, ebeveynlerinin büyüdüğüne yönelik telkinleri, eğitim hayatı, bir meslek seçme zorunluluğu ve benzeri sebepler etki etmektedir. Artık çocuk olmadığını ve yaşamının kontrolünü eline geçtiğini anlamaya başlayan genç, yetişkin dünyasında başarılı bir birey olmasını sağlayacak kimlik oluşturmalarının da gerekli olduğunun ayırdına varmaktadır. Çünkü yaşamının önceki evrelerinde ailesinin değerlerini içselleştirmiş olan genç, artık çevreden ve arkadaşlarından gelen değerlerle de temasa geçmektedir ve aile ile çevre arasında var olan uyumsuzluklar bireyin iç dünyasında çatışmalara sebep olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, bireyin iç dünyasında uyumlu bir bütünlük yaşaması için, bu farklı değerlerden hangisinin ona uygun olduğunu değerlendirip benimseyeceği ve kimliğini oluşturacağı sürece girmektedir (Kulaksızoğlu, 2011). Aslan ve Dönmez'e (2013) göre aile, arkadaşlar, yakın çevre, kurumlar, sosyal alanlar gibi pek çok etmen kimliği oluşturma sürecinde bireye tesir etmektedir.

Bunlar arasında özellikle gençlik yıllarında sosyal gruplara ve arkadaşlara bağlılık ve onlarla özdeşleşme bireyin kimliğini oluşturmaya doğrudan etki etmektedir. Ancak bu kimliğin oluşumuna etki eden etmenler birey tarafından pasif şekilde, doğrudan alınmamakta birey tarafından aktif şekilde ve çoğu zaman bilinçli olarak benimsenerek kimliğiyle bütünleştirmektedir.

Kimlik oluşurken Musen'e göre bu sürece birçok faktör etki etmektedir. Bunlar hem çevresel hem de biyolojiktir. Bunları belirli bir yapı çerçevesinde özetlenecek olursa:

1. Biyolojik ve genetik etmenler yani bireyin doğuştan getirdiği fiziksel görüntüsü, zekâsı ve mizacı gibi özellikleri.
2. Bireyin var olduğu kültürel özellikler yani bireyin yaşadığı toplumun standartları ve diğer etki eden kültürel faktörleri.
3. Bireyin yaşadığı sosyal tabaka yani gelir düzeyi, eğitim düzeyi gibi etmenler.
4. Bireyin yaşadığı ortamın psikolojik atmosferi yani istek ve arzularının karşılayıp karşılayamadığı gibi faktörler kimlik kazanım sürecinde doğrudan etki etmektedir (Mussen (1973)'ten aktaran Kulaksızoğlu, 2011).

Ergenlik ve genç yetişkinlik yıllarında bireyin bedensel, zihinsel ve sosyal yönden ciddi değişimleri bireyin bütünleştirebileceği bir kendilik, kimlik oluşturmalarını zorunlu bir durum haline getirmektedir. Kimlik oluşturmalarını zaruri kılan bu etmenlerle birlikte bireyin bu yıllarda kimliğini uyumlu şekilde oluşturabilmesi için kazanması gereken bazı özellikler vardır. Kimlik oluşumu için kişinin kazanması gereken özelliklerden ilki Adams ve Marhsall'a (1996) göre kişinin kendini tanıması ve anlamasına yardımcı olmasıdır. İkincisi, bireyin oluşturduğu idealler ve benimsediği değerler çerçevesinde bir yol haritası çizmesidir. Üçüncüsü, bireyin benimsediği idealleri, amaçları, fikirleri ve inandığı ahlaksal yapı arasında bir uyum oluşturmalarıdır. Dördüncüsü ise, bireyin içsel bir denetleme mekanizması oluşturmaları ve davranışlarında bu mekanizmayı temel almasıdır. Beşincisi ise, bireyin gelecek hayat planlamalarına yönelik bir çerçeve oluşturmalarıdır.

Bireyin kimliğini oluştururken ortak bir karara varılamamasına etki eden etmenler, bireyin ergenlik ve genç yetişkinlik yıllarında kimliğini oluşturmaları görevini zorunlu kılan faktörler ve ergenlik ile genç yetişkinlik yıllarında bireyin kimliğini oluşturmaları için kazanması gereken özelliklere değinildikten sonra şimdi de kimlik kavramı tanımlamaya geçilmiştir.

Kimlik kavramını tanımlamaya çalışan bu konuda bilinen ilk kişi Sokrates olarak kabul görmektedir. Sokrates'in milattan önce beşinci yüzyılda söylediği "kendini bil!" eğer kendini tanımazsan kendinle nasıl geçinip benliğimizle yaşamayı öğrenebiliriz sözüyle kimlik kavramı tanımlamaya çalışılmıştır (Santrock, 2017).

Modern zamanda ise kimlik gelişimi alanında yaptığı çalışmalarla bu alanın öncülerinden biri olan Erikson kimlik kavramını tanımlamıştır. Ancak Erikson kimlik kavramını tanımlarken geniş perspektiften, ayrıntılandırarak ve birçok kavramı içine alarak tanımlamıştır. Öncelikle Erikson kimliği doğuştan itibaren bireyi diğerlerinden ayıran özellikler bütünü, bireyin var oluşunun onaylandığı ve ailesi tarafından ad koymayla da şekillenme evresine giren bir işaret olarak görmektedir. Bu işaret doğum ile başlayıp ergenlik yıllarında yoğunlaşmakta ve yetişkinlik evresinde bütünleşmektedir (Erikson, 2014). Buradan da anlaşılacağı üzerine Erikson, kişinin değişen süreçler içerisinde kimliğinin çok fazla değişime uğramadan aynı kalmasına ve bu kimliğin devamlı olması üzerinde durmuştur(Erikson,1968). Kimlik kavramını açıklarken Erikson aynı zamanda kimliği kademeli bir süreç olarak görmektedir. Bu süreç aşama aşama bireyin doğuştan getirdiği niteliklerin, libido temelli ihtiyaçların, becerilerin, çevreden yapılan özdeşimlerin,

uyumlu rollerin bütünleştirilmesiyle kademe kademe oluşmaktadır (Erikson, 2014). Ayrıca Erikson kimlik kavramını tanımlarken aşamalı olmasının yanı sıra bu kavramın hem sosyal hem de kişisel yanına değinmektedir. Ona göre bireylerin diğer kişilerle kurduğu temas sonucu edindiği ve diğerlerinin gözünde benliğinin sürekliliğini ve aynılığını değerlendirdiği kimliği sosyal kimliğini oluşturmaktadır. Kişisel kimlik ise, bireyin geçmiş yaşantısı ve gelecek umutları temelinde inşa ettiği sürekli ve aynılık yanısıdır (Erikson, 1968). Erikson kimlik oluşturma aşamalı olması, kişisel ve sosyal yanı olması ve bireyin çevresel ve kişisel özelliklerini bütünleştirilmesi yanında bu sürecinin kendiyile birlikte bir karmaşa getirdiğine değinmektedir. Bu kimlik karmaşası sürecinde birey çeşitli belirsizlikler yaşar yani psikososyal moratoryum sürecini yaşamaktadır. Bu kavram kimlik oluşturma evresinde bireyin farklı idealler, değerler, davranışların denendiği, bireyin henüz tam olarak tutarlı bir bütünlük oluşturmadığı bir evredir. Örneğin kişi bir gün düzenli bir diğer gün çok dağınık olabilir veya bir hafta bir ideolojiyi benimsemişken diğer hafta farklı ideolojiyi benimseyebilir ya da bir gün oyunbozan diğer gün iş birlikçi olabilir. Bu gibi farklı deneyimler, kişinin kendi kimliğini oluşturma arayışı sürecindeki belirsizlik evresi *psikososyal moratoryum* olarak tanımlanır (Santrock, 2017). Erikson'un kimlik kavramına geniş çerçeveden bakış açısını tanımladıktan sonra özetle Erikson'a (1968) göre kimlik, bireyin gençlik yıllarında kişisel ve çevresel faktörleri kendiliğinde bütünleştirip uyumlu bir yapı oluşturmalarıdır.

Erikson'dan sonra kimlik alanında yaptığı çalışmalarla bilinen ve bu alanın öncülerinden olan Marcia ise, kimliği kişinin çeşitli değerler, inançlar ve idealler arasında aktif olarak araştırma sürecinin sonunda benimsediği değerler, inançlar ve ideallerin sürekli hale gelmiş örüntüsüdür (Marcia, 1966). Steinberg'e (2013) göre kimlik, ergenin geleceğe dönük hedefleri hakkında planlarını oluşturmaları, yaşamla ilgili değerlerini belirginleştirmesi, hayata dönük amaçlarını oluşturmaları, nereye doğru yol aldığını ve gerçekten onu tanımlayacak kimliksel bileşenlerin bütünleştirilmiş halidir. Hoy'a (2015) göre kimlik alternatifler arasında bağımsız şekilde düşünüp değerlendirdikten sonra yapılan tercihlere bağlıdır. Kimlik kavramı Santrock'e (2017) göre kimlik bireyin çeşitli bireysel ve çevresel özellikleri benimsemesi ve benliğinin bir gestalt hâlinde olmasıdır.

Santrock (2017) kimliği tanımlarken kimliği birçok parçanın birleşimini temsil eden benlik resmi olarak görmüştür. Şimdi bu kimliği oluşturan bu resimlerdeki parçalara değinilecek olunursa:

1. Bireyin dini inancı,
2. Bireyin amaçladığı mesleği ve kariyeri,
3. Kişinin ideolojik bakış açısı,
4. Bireyin cinsel yönelimi,
5. Bireyin diğer insanlarla olan ilişkisel durumu,
6. Kişinin varoluşuna yönelik idealleri,
7. Kişinin kendi bedenini algılayış şekli,
8. Bireyin sahip olduğu kişilik özellikleri,
9. Kişinin ilgi alanları ve benimsediği değerler,
10. Bireyin dünyanın neresinde yaşadığı, kültürel geçmişi, etkilendiği normlar, gelenek ve görenekler (Santrock, 2017).

Kimlikle ilgili yurt dışında olduğu gibi yurt içinde de çeşitli tanımlar yapılmıştır. Eryüksel'e (1987) göre kimlik kavramı genç bireyin kendi benliğiyle uyumlu, olgun ve anlamlı ilişki kurmasının yanı sıra başkalarıyla da yetişkin ve uyumlu ilişkiler kurabilme becerisine yardım eden özellikler bütünüdür. Güleç'e (1992) göre kimlik, bireyin çevreyle olan ilişkileri sonucunda edindiği ancak bu özellikleri kendine özgü hale getirebildiği kendiliğinin toplumsal ortamda özgün ifade ediş halidir. Dereboy'a (1993) göre kimlik, birçok geçmiş deneyimlerin bütünü sonucu oluşan kendiliğin ifadesidir. Budak'a (2005) göre ise kimlik, bireyin kendisini nasıl tanımlıyor olduğu sorusuna verdiği cevaptır. Bu tanımlamayı yaparken fiziksel özellikleri, hayata bakış açısı, hedefleri ve değerleri, kaç yaşında olduğu, cinsiyet özellikleri ve bireyin mesleki konumunu da içine alan bir bütünlük içinde kendini nasıl tanımladığıdır. Ayrıca kimlik, Türk Dil Kurumu'na göre kişi veya eşyanın özelliklerinin tanınmasını yarayan özellikler bütünü ve sosyal bir varlık olan insanın hangi nitelikler taşıdığını gösteren işaretler ve özellikler toplamıdır (Türk Dil Kurumu, 2019).

Yukarıda kimlik kavramında ortak bir tanım yapılamamasının sebeplerine, kimlik oluşumuna etki eden etmenlere, kimlik sürecinde kazanılması gereken özelliklere, çeşitli yurt dışı ve yurt içi ile ilgili kimlik tanımlarına yer verilmiştir. Kimlik kavramını ele alan çeşitli açıklamaların ve tanımlamaların yanı sıra Morsünbül'ün (2010) belirttiği gibi ülkemizde kimlik konusunu ele alan araştırmaların sayısı az olduğu ve bireyin kimlik kazanımını sağlıklı şekilde değerlendirilmesi için farklı modellerin ve araştırmaların ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple bundan sonraki kısımda kimliği açıklayan çeşitli yaklaşımlara yer verilmektedir.

2.2.2.Kimlikle Statüleri İlgili Kuramsal Görüşler

Uzun yıllardır psikoloji bilimiyle ilgilenen araştırmacılar kimlik kavramını incelemektedir. Bu konuyla ilgili çeşitli araştırmacıların oluşturdukları yaklaşımlar ve modeller aşağıdaki bölümde izah edilmektedir.

2.2.2.1.Psikososyal Gelişim Kuramı

Erikson 1920’li yıllarda Avrupa’yı gezen ve yaşamını resim çizerek kazandığı parayla idame eden bir ressamdı. Erikson o zamanlar üniversite eğitimi almamıştı. Buna rağmen o yıllarda psikanalistlerle temas kurarak psikolojiye ve psikanalize ilgi duymaya başladı. Freud’un kızı Anna Freud’un öğrencisi olarak psikanaliz eğitimi almaya başladı. Aldığı eğitimin yanı sıra gelişim psikolojisine daha çok ilgi duyarak psikososyal gelişim kuramını oluşturacak alt yapıyı edinmeye başladı (Burger, 2006). Erik Erikson, psikanaliz yaklaşımçıların sadece çocukluk yıllarındaki dönemin kişinin kimliğinde asıl belirleyici olduğu görüşünün önemini inkâr etmemiştir. Ancak o gelişimin burada sona ermediğini savunarak bu gelişimi ömür boyunca devam bir süreç olarak değerlendirmiş ve kuramını bu çerçevede oluşturmuştur (Geçtan, 1993). Buradan da anlaşılacağı üzere Erikson’un oluşturduğu kuramı kimlik gelişimini ömür boyunca devam eden bir süreç olarak görmesi, çocuğun sosyalleşmesine verdiği önem ve kültürel temelde bakış açısıyla Freud’un psikoseksüel gelişim kuramından ayrılmıştır (Miller, 2008).

Erikson’nun kimlik gelişimini yaşam boyu devam etmesi yönündeki düşüncesi ile klasik psikanaliz görüşten ayrılmasının yanı sıra kuramını oluştururken kullandığı bazı yöntemlerin ve beslendiği kaynakların psikanaliz yaklaşıma benzer olmasına rağmen çoğu yönteminin ve kaynağın farklı olması sebebiyle de klasik psikanalizden ayrılmaktadır. Kuramını oluştururken kullandığı yöntemlere ve beslendiği kaynaklara değinilecek olunursa: Erikson psikososyal gelişim kuramını oluştururken üç yöntemden faydalanmıştır. Bunlardan ilki, çeşitli kültürlerdeki insanların gelişim evreleriyle ilgili karşılaştırmalar yapmak, ikincisi psiko-tarihçe tekniği ve üçüncüsü de bireyin doğrudan gözlemlenmesidir (Atak, 2011). Bunun yanında Miller’a göre psikososyal gelişim kuramı bazı kuramlardan beslenerek ve bu kuramları temel alarak oluşturulmuştur. Bunlar; evrim teorisi ve zıt kuvvetlerin çarpışmasının gelişim için temel olduğunu savunan tarihsel diyalektik modeldir (Miller (1993)’den aktaran Atak, 2011). Ayrıca Erikson kimlik gelişim kuramını

oluştururken çeşitli teknikler, teoriler ve modellerden yararlanmasının yanı sıra beslendiği kaynaklardan biri de tanınmış, dünyada iz bırakmış kişilerin hayatlarını araştırmasıdır. Bu araştırmaya örnek olarak Mahatma Gandhi'yi anlatan '*Gandi'nin Gerçeği*' adlı eseri verilebilir (Santrock, 2017).

Erikson'un çeşitli yöntemler ve kaynakları temel alarak oluşturduğu gelişim kuramının adının aldığı kavram olan *psikososyal* kavramı, bireyin duygusal ve psikolojik gereksinimleri ile birlikte bireyin sosyal açıdan temasını yani çevresel faktörlerin birleşimini ifade etmektedir (Hoy, 2015). Oluşturduğu psikososyal gelişim kuramını sekiz evrelik dönemlere ayırmış ve her bir evrede bir kriz olduğunu ve bu krizin başarılması ile sonraki aşamaya sağlıklı geçilebileceği üzerinde durmuştur (Gander ve Gardiner, 2007). Ancak bu krizlerin sağlıklı şekilde aşılamaması durumunda yaşamın diğer dönemlerinde çeşitli problemlere sebep olacaktır (Erikson, 1968). *Kriz* veya *bunalım* kavramları ile her gelişim evresinde yaşanan ikilem ve çatışma kastedilmektedir (Hoy, 2015). Steinberg'e (2013) göre her evre de yaşanan bu krizler aslında gelişmenin ve ileriye doğru serpilmenin kaçınılmaz bir sonucudur. Bu kriz kavramının yanı sıra Erikson (2014) kuramındaki dönemlerin belirli bir sıra izlemesini kavramlaştırarak *epigenetik* terimini kullanmıştır. Bu kavrama göre gelişim önceki gelişimleri temel alarak aşamalı olarak gerçekleşmektedir.

Erikson aşamalı olarak ve belirli sıra izleyen bu dönemleri sekiz evreye ayırmıştır. Bu dönemlerde her bir evrenin diğerine bağlı olduğunu ve yaşanan dönemde krizin başarılı veya başarısız geçilmesi diğer döneme etki etmesi sebebiyle her bir evre bireyin gelişimi açısından önemli bir yer tutmaktadır (Erikson, 1968). Psikososyal gelişim kuramında kimlik gelişim süreci, aşamalı olan bir yol izlenimi vermektedir. Bu yol bazen ikiye ayrılmakta ve birey yaşamında ilerlemek amacıyla bu yollardan birini seçmek durumunda kalmaktadır. Bu şekilde, gelişim döneminde çatallaşan bu kısımlar aslında kimlik oluşum ve gelişimi açısından hayati önem arz etmektedir. Bu çatallaşan yerler yani kriz aşamalarında seçilen yollardan biri kimlik gelişimine katkı sağlarken diğeri kimlik gelişimini olumsuz etkilemektedir (Burger, 2006).

Erikson'a göre kimlik oluşumu ömür boyunca sürmesine rağmen gençlik yılları kimlik gelişimi için kritik bir öneme sahiptir (Erikson, 1968). Atak'a (2011) göre Erikson'dan sonra kimlik konusunu ele alan birçok teori ve kuram geliştirilmesine rağmen bu

kuramların ve teorilerin temel çıkış noktası Erikson'un geliştirdiği psikososyal gelişim kuramı olmuştur.

Psikososyal gelişim kuramının oluşumuna etki eden kaynakların, kuramın içinde yer alan çeşitli kavramların kimlik gelişimi yönünden önemine değindikten sonra şimdi de evrelerine değinecek olunursa:

Güvene karşı güvensizlik; bebeğin yaşamının ilk yılını içine alan bu dönem psikoseksüel kuramda oral aşamaya denk gelmektedir. Erikson'a (2014) göre bebeğe bakan kişinin tutumu onun dünyanın güvenli mi yoksa güvensiz mi oluşuna ilişkin algısını direkt etkilemektedir. Eğer bebeği yetiştiren kişi onun bedensel ve duygusal gereksinimlerini göz önüne alarak gereksinimlerini karşılıksız bırakmadığı durumda bebek dünyaya yönelik olumlu atıflar yapmaktadır. Tam tersi durumda yani bakıcının bebeğe yönelik ihmalkâr ve ilgisiz davrandığı durumda bebek dünyanın güvenilir olmadığına yönelik inanç, bakış açısı geliştirmektedir. Bu dönemde oluşan güven hissi bebeğin kimlik algısını oluşturmada ona destekleyici işlev görürken tersi durumda yani güvensizlik olduğu durumda, bu durum kimlik sürecine olumsuz etki ederek sağlıklı kimlik gelişimini baltalamaktadır.

Erikson'a göre temel güven duygusuna sahip olmadan bebeğin yaşamını uyumlu şekilde devam etmesi çok güçtür. Çünkü bakıcı ile bebek arasında kurulan ilişki ve etkileşim daha sonraki ilişkilere yönelik bir örnek teşkil etmektedir. Bu sebeple temel güven duygusu hayati öneme sahip bir gereksinimdir.

Bundan dolayı bebek dünyaya sağlıklı genlerle gelmesiyle birlikte onu heyecanla bekleyen ebeveyn hatta büyük anne ve babaya sahipse şanslı olarak nitelendirilebilir. Çünkü bakıcısı bebeğin gereksinimine cevap verdiği durumda kişi hem kendi niteliklerine yönelik güven duymasını sağlayacak hem de diğer bireylerle etkileşimde güvenli ilişkiler kurabilmesini sağlayacaktır. Ayrıca bu süreç, bireyin kimlik oluşum sürecine olumlu etki etmektedir. Bunun tersi durumda yani gereksinimi karşılanmayan bebek, büyüdüğünde kendi becerilerinden şüphe duyacak ve dünyaya kuşku dolu gözlerle bakacaktır. Bu temel güvensizlik oluşumu bebeğin hem kendisiyle hem de diğer bireylerle sağlıklı ilişkiler geliştirmesini güçleştirecektir. Ayrıca bu süreç bireyin kimlik oluşum süreci temeline şimdiden olumsuz etki etmektedir (Erikson, 2014).

Senemoğlu'na (2012) göre bu dönemde bebeğin ona bakan yetişkinle kurduğu bağın önemiyle birlikte bebeğin bakıcısının onu her hâlükârda terk etmeyeceğine dair şüphe hissetmemesi kimlik gelişiminde kritik öneme sahiptir. Bu dönemde bebeğin güven

duygusu kazanması için ebeveynin onunla yakından ilgilenmesi, sıcaklığını hissettirmesi, onunla konuşup sevmesi güven oluşumu için büyük önem arz etmektedir.

Özerkliğe karşı utanç; çocuğun yaşamının iki ile üçüncü yılına denk gelen bu evre, psikoseksüel gelişim kuramında anal döneme denk gelmektedir. Bu dönemde bedensel yetileri kazanmaya başlayan çocuk yavaş yavaş deneme evresine girmektedir. Çocuk, çevreyi tanıma sürecinde eğer ailesi onu destekleyip güvenli ortamı yaratırsa özerk bir kimlik kazanma yolunda ilerleyebilir. Ancak aile baskıcı ve engelleyici olması durumunda çocukta kendisine ve yaptıklarına yönelik bir utanç duygusu oluşmasına sebebiyet verebilir. Bu da çocuğun ergenlik ve daha sonraki dönemlerde kendi yaptıklarından ve davranışlarından utanç duymasına ve kimliğini oluştururken çok fazla bocalamasına neden olmaktadır. Böylelikle oluşacak kimlik duygusunun özerk bir yapıda mı olacağı veya kimlik yapısına utanç duygusunun mu egemen olacağı soruları kısmen cevap bulmaktadır (Geçtan, 2008).

Erikson'a (2014) göre bu dönem içindeki çocuklar gelişmekte olan kendi başına hareket edebilme kabiliyetlerini, motor becerilerini yavaş yavaş kullanma arzusu içinde hareketler sergilemeye başlarlar. Yalnız başına ayakta durma denemeleri yaparlar, bir nesneyi tutarlar ve bırakmakta direnirler. Bu evrede, aile çocuğun denemelerini ketlemeden emniyet içinde limitler çizmelidir.

Senemoğlu'na (2012) göre bedensel becerileri ve kas kontrol becerileri gelişmeye başlayan çocuğun artık ebeveynleriyle beraber hareket etme konusunda bağımlılığı kısmen azalmaya başlamaktadır. Bunun sonucunda çocuk kendi başına hareket etme ve davranışını düzenleme denemelerine başlamaktadır. Bu dönemde çocukların özerklik becerilerinin gelişmesi ve kimliklerini daha sağlıklı oluşturmaları için ebeveynler çocukların kendi başlarına giyinme, hareket etme, yemeğini yeme gibi davranışları ailesi tarafından hoş karşılanıp destek verilmelidir. Böylelikle özerk bir yapı oluşturabilmektedir. Tam tersi durumda, sürekli davranışları engellenen ve hor görülen çocukta utanç duygusu egemen olmaktadır.

Girişimciliğe karşı suçluluk; çocuğun yaşamında üç ile beş yıllarını kapsadığı kabul edilen bu dönem psikoseksüel gelişim kuramında fallik döneme denk gelmektedir. Girişim; bir amaç için davranışları tasarlamak, zihinde bu davranışla ilgili olayı örgütlemek, bu davranışın sorumluluğunu ve sonucunu üstlenmek anlamını taşımaktadır (Erikson, 1968). Çocuklar bu evrede rol model almaya başlar, cinsel ilgi ve merak oluşmaya başlar, bol bol

soru sorarlar ve kafalarındaki tasarımı gerçekleştirmek için harekete geçerler (Öztürk, 2002). Ayrıca çocuğun bu dönemde zihinsel, duygusal ve bedensel gelişimindeki sürekli artış onun çevresini daha fazla incelemesini ve hareket alanını daha da genişletmesini sağlamaktadır. Bu dönemde özellikle girişkenliğini arttırmak ve kimlik gelişim sürecinde olumlu katkıda bulunmak için çocuğun girişkenliğine yönelik davranışları desteklenmelidir. Örneğin arkadaşlarıyla oyun oynaması, koşması, sorular sorması, atlaması gibi (Senemoğlu, 2012). Bu dönemde çocuğun davranışlarının engellenmesi çocuğun kendi davranışlarından ve girişiminden dolayı suçluluk duymasına sebep olmaktadır (Erikson, 1968). Bundan dolayı ailelerin çocuğun girişimine yönelik tutumları onun kimlik oluşturma sürecinde kalıcı etkiler oluşturmaktadır (Senemoğlu, 2012).

Başarıya karşı aşağılık duygusu; çocuğun okula başladığı ilköğretim çağına denk gelen bu evre psikoseksüel gelişim kuramında gizil evreye denk gelmektedir. Çocuk artık ailesi ve yakın çevresinin dışına çıkarak okul gibi daha geniş bir çevreyle iletişime girmektedir. Okulda akranlarıyla eğitim ve spor açısından yeni bilgi ve beceriler öğrenmektedir. Rekabet ve başarıya dayalı bu ortamda çocuğun kendi yeteneklerine yönelik algısı şekillenmeye başlamaktadır (Öztürk, 2002). Çocuk artık yetenekleri sergileyebileceği veya sergilemeyeceği bu ortamda başarı veya aşağılık hissini yaşayabileceği bir sürece girmektedir.

Eğer çocuk bulunduğu ortamda yeteneklerini sergileyip ödüllendirilirse başarı duygusunu tatmakta, yeteneklerine yönelik olumsuz sonuçlar ve geri dönütler alırsa aşağılık duygusunu tatmaktadır (Erikson, 2014).

Erikson'a (2014) göre bireyin ömrü boyunca hangi alanda başarılı olduğu ve hangi alanlarda becerikli olduğu daima ona yöneltilen sorular olarak bireyin karşısında durmaktadır. Bu evreyle birlikte çocuk artık ömür boyunca yetkinliğini ve becerilerini başarılı veya başarısız olarak değerlendirmeye tabi olacağı bir döneme girmektedir. Bu sebeple, bu dönemde gelen değerlendirmeler sonucunda birey kendi yeteneklerinin içsel değerlendirme mekanizmasını oluşturarak kendine yönelik algısını kurmaktadır. Bu da bireyin kimlik oluşumuna etki etmektedir.

Kimliğe karşın kimlik krizi; ergenlik yıllarını kapsayan bu dönem psikoseksüel gelişim kuramında genital evreye denk gelmektedir. Erikson'a göre ergenin bu dönemde kimlik kazanımına yönelik yoğun uğraşının altında yatan temel nedenler arasında bedensel değişimler, soyut düşünme kapasitesinin gelişimi, bir meslek edinme ihtiyacı ve yakın

ilişki kurmak gereksinimi gibi konularla yüz yüze kalması etkili olmuştur (Erikson, 1968). Aslında ergenin, kimlik oluşturmada çeşitli bedensel, zihinsel, sosyal değişimlerin getirdiği bir zaruriyet olmaktadır. Çünkü bu değişimler, bireye artık çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine geçtiğinin sinyallerini vermektedir. Bu dönemde oluşan bu sinyallere değinecek olunursa; fiziksel sinyal olarak boy uzaması, kilonun değişmesi, sesin kalınlaşması, vücudun tüylenmesi ve cinsiyet özelliklerinin belirginleşmesidir. Zihinsel değişimler veya sinyaller ise, soyut düşünme kapasitesinin artması, hayat amacı gibi varoluşsal meselelere ilgi duyma gibi uğraşları içermektedir. Sosyal değişimler veya sinyalle ise, bireyin arkadaş ilişkilerine yönelimin artması, modayı takip etmesi, duygusal ilişkilere yönelimin başlaması ve sosyal konulara ilgi duymasını içermektedir. Tüm bu değişimler ile uyumlu şekilde baş edebilmesi ve kendilik yapısıyla bütünleştirmesi için bu dönemde bireyin kimlik oluşturmada zorunlu hale getirmektedir (Steinberg, 2013).

Erikson'a (1968) göre kişinin kimliğini oluşturmada her evre önem arz etmesine rağmen ergenlik yılları bu gelişim için kritik rol oynamaktadır. Çünkü bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal değişimlerin en yoğun olduğu dönemdir. Ancak her evre önceki evrelerin uyumlu şekilde geçilip geçilmemesinden etkilendiği gibi bu evrede diğer evrelerden etkilenmektedir. Birey bu döneme gelene kadar çocukluk yıllarında çeşitli rol modeller ve özdeşimler, değerlerden etkilenecek kimlik yapısının temellerini atmıştır.

Birey, ergenlik yıllarına geldiğinde yani bu dönemde çocukluk yıllarında oluşan kimlik yapısını yeniden gözden geçirmekte ve bir nevi yetişkinlik rol modelleri, değerleri ile revize ederek olgun bir kimlik yapısı oluşturma çabasına girmektedir. Kısacası Steinberg'e (2013) göre bebek, güven duygusunu olumlu şekilde oluşturmamış ve güvensiz olarak dünyayı algılıyorsa özerklik sürecinde utanma duygusunu yoğun yaşayıp davranışları engellenmiş, girişimlerine engel olunup suçlu hissetmesine sebep olacak kısıtlamalar yaşamış ve başarı duygusunu tadacak ortamı yakalamamışsa kimliğini olumlu şekilde oluşturabilmesi güçleşmektedir.

Bireyin çocukluk yıllarının etkisiyle şekillenerek ergenlik yıllarında başarılması gereken temel görev haline gelen kimliğin uyumlu şekilde oluşturulmasına etki eden çeşitli etmenler olmaktadır. Bunlardan en önemlileri arasında aile, yakın çevresi ve arkadaşları sayılabilir. Senemoğlu'na (2012) göre bireyin arkadaşları ve ailesi kimliğin oluşumuna doğrudan etki etmektedir. Bu dönemde, ailenin ergenin değişimlerine duyarlı olması ve ona yetişkine doğru geçiş aşamasında olan biri gibi davranmaları bireyin kimliğini uyumlu

şekilde oluşturmaları açısından önem arz etmektedir. Bunun yanında bireyin yoğun ilişki içinde olduğu arkadaş grupları da ergenin kimliğini oluştururken onu ciddi şekilde etkilemektedir.

Burger'e (2006) göre kimlik kazanım süreci aynı zamanda ergenin kendi benliğiyle uyum içinde olmak için denemeler yapıp uygun olanı kimliğiyle bütünleştirdiği evredir. Bu sebeple çeşitli arkadaş grupları zamanla değişebilmektedir. Aynı zamanda birey çeşitli denemeler yaptığı bu evrede çeşitli değişimler yaşayabilir. Örneğin, bireyler farklı farklı gruplara katılabilir, siyasi, sosyal veya ekonomik davalara kendilerini adayabilir ya da eğitim hayatını terk edip türlü türlü faaliyetlerde yer alabilirler. Bu süreçte, bu arayışları zamanla bireyin çeşitli idealleri, değerleri ve amaçlara bağlanması şeklinde sonlanırsa kimlik gelişimi uyumlu şekilde oluşmaktadır. Bunun tam tersi durumda birey kimliğiyle ilgili kararsızlık ve kargaşa yaşayabilmektedir.

Bu dönemde, gençler önceki dönemlerden edindikleri idealler, değerler ve amaçları ile şu an karşılaştıkları idealler, değerler ve amaçları nasıl bütünleştirecekleri konusunda problemler yaşayabilmektedirler. Bu problem uzadığında ve uyumlu şekilde baş edilemediğinde bu süreç ergenleri kendilerini bir kimlik krizin ortasında bulmalarına neden olmaktadır (Erikson, 1968).

Erikson'a (1968) göre özellikle katı kuralları ve normları olan çevrede yetişen ergenler, kimlik gelişim sürecini sağlıklı şekilde atlatamayabilirler. Bu katı kurallar ve normların dayatılması sonucunda ergen ya ailenin, toplumun dayattığı kimliği benimserler ya da ailenin ve toplumun benimsetmek istediği kimliğin tam tersi yönünde davranma eğilimi gösterirler. Bu şekilde ailenin ve çevrenin kabul ettirmek istediği kimliğin tam tersi yönünde davranma yönelimi *ters kimlik* olarak adlandırılmaktadır. Ters kimlik özelliklerini benimseyen gençler, ailenin ve çevrenin beklentilerini reddederek tam tersi yönde davranmaktadırlar (Ergin, 2015). Yavuzer'e (2012) göre gençlerin bu ters kimliği benimsemesinde temel faktör aile ve çevrenin katı tutumunun sonunda bireyde oluşan bir psikolojik tepkime etkisinin yarattığı sonuçtur. Kimlik krizi aşamasında oluşan bir diğer kimlik ise, askıya alınmış kimliktir. Aslında *askıya alınmış kimlik*, ergenlik yıllarında kimlik oluşum sürecine bir tür hazırlanma ve deneme süreci olarak ele alınabilir. Kimlik oluşma sürecinde ergenin farklı değerleri, fikirleri, toplumsal rolleri, mesleki beceri ve ilgileri deneyerek hangisini benimseyeceği bir tür ara evredir. Bu dönemde ergen toplumsal normlara, örf ve adetlere, geleneklere eleştirel bir bakış açısıyla bakmaktadır.

Kimlik oluşma sürecinde gerekli ve önemli görülen bu süreç, sağlıklı şekilde kimlik krizinin atlatılıp kimlik oluşuma ön hazırlık sağlamaktadır. Fakat bu sürecin çok fazla kararsızlık içinde yaşanıp uzayıp saplantılı hale gelmesi çeşitli problemlere sebep olabilmektedir (Luyckx vd., 2008). Kimlik krizi aşamasında oluşan bir diğer kimlik yapısı ise, kimlik karmaşasıdır. Erikson'a (1968) göre kimlik oluşturma sürecinde uyumlu ve destekleyici bir çevrede yetişmeyen gençler *kimlik kargaşası* yaşamaktadırlar. Bu kimlik özellikleri gösteren ergenler birçok seçenek ve toplumsal roller arasında sıkışıp kalmaktadır. Hangi değerlerin, ideallerin ve amaçların uygun olduğunu belirleyememektedirler. Seçim yapmakta sürekli zorluk yaşamaktadırlar ve bazen herhangi bir seçim yapma ihtiyaı duymadan sürekli savrulmaktadırlar. Bunların sonucunda bu bireyler kendilerini kimlik kargaşasının ortasında bulmaktadırlar. Morsunbl'e (2005) göre gençler kimlik oluşturma sürecinin daima üstesinden gelememekte, bazen sosyal çevrenin kısıtlamalarına ve kurallarına uyumda zorlanmaktadırlar.

Sonuç olarak Erikson (2014) bu dönemde temel görev olan kimlik kazanımını uyumlu şekilde oluşturan gençlerin yaşamının diğer dönemlerinde sağlıklı ve yakın ilişkiler yaşama olasılığının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Tam tersi durumda kimliğini uyumlu şekilde oluşturamayan gençler ise, yaşamlarının diğer dönemlerinde çeşitli problemlerle karşılaşma olasılıkları daha yüksek olmaktadır. Bunun yanında Erikson (1968) kimlik oluşum için bu dönemin kritik evredir. Ancak kimlik oluşum süreci önceki ve sonraki dönemlerden de etkilenmektedir.

Yakınlığa karşı yalıtılmışlık; Erikson'a göre bu dönemin uyumlu şekilde yaşanıması için bireyin belirli yaşam görevlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Bunlar arasında bireyin yakın olan duygusal birlikteliğinin olması ve bu birlikteliğin uzun süreli bir ilişkiye dönüşmesi bu dönemde kritik önem arz etmektedir. Ayrıca bireyin becerilerini sergileyebileceği bir meslek elemanı olması da bu evrede bireyin başarması gereken önemli grevlerdendir (Erikson, 1968).

Erikson'a (2014) göre kimlik edinimine karşın kimlik karmaşası evresini atlatan bireyin önünde, yeni bir görev durmaktadır. Bu görevi başarmak için birey kimliğiyle uyumlu ve bütünlük sağlayacak sevgi temelli bir yakınlık arayışına girer. Birey iş, aşk, cinsellik ve arkadaşlık açısından uyum içinde olabilecek eş arayışında olur. Bu süreç birey kendiyle uyum içine olabilecek eşi bulduğunda yakınlık ihtiyaçlarını gidermiş olurlar fakat tam tersi

durumda ise; yalnızlık, yalıtılmışlık hissini yaşarlar. Bu süreçte aynı zamanda bireyin kimlik gelişimine de olumsuz yansımaktadır.

Erikson (2014) epigenetik çerçeveden kimlik ele almaktadır. Bu sebeple bireyin kimlik gelişimi bu döneme de etki etmektedir. Ayrıca Oflazoğlu' na (2000) göre ergenin ailesi ve arkadaşlarıyla olan etkileşiminde oluşturduğu kimlik, bireyin bu dönemde seçeceği eşin kim olacağına ve mesleğin ne olacağını belirlemede büyük öneme sahiptir. Çünkü bireyler kimlikleriyle uyum içinde olacağı eş ve mesleki tercihlerde bulunmak isterler.

Üretkenliğe karşın durgunluk; Öztürk'e (2002) göre kimlik kazanıldıktan ve yakın beraberlik içerisinde bu kimliğin sergilenmesiyle uyumlu ilişki yaşanılmakla beraber artık bireyin temel amaçlarından biri gerisinde bir eser bırakmak ve buna sevgi ile odaklanmaktır. Kişi bu şekilde hayatını üretken ve doyumlu kılabilmektedir. Erikson'a (1968) göre bu evrede bireylerin evlenip çocuk yapması, etraftaki çocuklara destek olması veya bir sanat eseri, bir çaba üretmesiyle bireyler üretkenlik duygusunu tatmaktadırlar.

Tüm bunlar aslında bireyin üretkenlik içinde kimliğini sergileme isteğinin yansımaları olmaktadır Burger'e (2006) göre bu evrede üretken olmayı başaramayan bireyler, varoluş amaçlarını sorguladıkları, boşluk içinde hissettikleri bir durgunluk evresine girmektedirler.

Bütünlüğe karşı umutsuzluk; birey yaşlanması, emekliliğe ayrılması ve ölüm hissini yakın olmasıyla birlikte artık ömür sürelerinin kısa olduğunu fark etmektedir. Bu gelişmeler artık hayatın son evresini yaşayan bireyin geçmişine bakıp yaşamını değerlendirmesine sebep olur. Bu değerlendirme süreci çerçevesinde birey bütünlük içinde olur veya umutsuzluk ile karşı karşıya kalabilir (Erikson, 2014). Sonuç olarak hayatın son evresi olarak kabul edilen bu süreçte; aktif çalışma hayatının son bulması, çocuklarının artık birer bağımsız yetişkin olmaları, bireyin sevdiklerinin vefatı bireyleri umutsuzluk veya bütünlük hissi ile karşı karşıya getirmektedir (Şahin, 2009).

2.2.2.2.Marcia'nın Kimlik Statüleri Modeli

James Marcia, kimlik alanının öncülerinden olan Erikson'un kimlik üzerine yaptığı çalışmaları temel alarak kimlik statüleri modelini oluşturmuştur. Marcia, açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formlarından elde ettiği yanıtlar çerçevesinde katılımcıların kimlik statülerini belirlemiştir. Bu kimlik statülerini belirlerken Erikson'un kimlik krizi kavramından faydalanmıştır. Bunun sonucunda dört tür kimlik statüsü belirlemiştir (Marcia, 1966). Ayrıca Marcia bu kimlik statülerini belirlerken Erikson'un kuramının

belirsiz ve genel olan yanını işevuruk hale getirmiştir. Yani ölçülebilecek ve gözlem yoluyla somut veriler elde edilebilecek hale getirmiştir (Yenihayat, 2011).

Marcia kimlik statülerini belirlerken kimlik oluşum sürecinden faydalanmıştır. Marcia'ya göre bu kimlik oluşum süreci, birey doğduğu andan itibaren başlayarak, bebeğin obje ile kendisini ayırıştırıp ileri yaşlarda kendilik algısını oluşturuncaya kadar devam eder. Bu süreçte bireyin becerileri, kişilik özellikleri gibi bireysel faktörler ve toplumun idealleri, değerleri gibi çeşitli çevresel faktörler bireyin kimliğini oluşturmaya etki etmektedir (Marcia, 1980)

Marcia (1966) kimlik statülerini belirlerken faydalanmış olduğu kimlik oluşum sürecini iki boyutta ele almaktadır. Bunlar keşif ve bağlanmadır. Bu kavramlardan *keşif*, bireyin kimlik oluşturma sürecinde kişisel ve çevresel özellikler hakkında bilgi edindiği, araştırma yaptığı süreçtir. Birey, bu süreçte çeşitli idealler, değerler, uğraşlar ve inançlar üzerine araştırma sürecine girer.

Bu araştırma sürecinin uyumlu şekilde başarılması bireyin kimlik gelişimine katkı sağlar. Ancak Kidwell ve Dunham (1995) keşif sürecinin uzaması ve sürekli seçenekler arasında kalınması bireyde sürekli sinirlilik hali, depresyon ve kaygı gibi çeşitli duygusal ve davranışsal problemlere sebep olabilmektedir. Marcia (1966) *bağlanma (içsel yatırım)* kavramını ise, bireyin kendisi ve çevresi hakkında topladığı bilgiler ışığında kimliğine uygun olduğunu düşündüğü inançları, değerleri, uğraşları ve amaçları benimsemesi ve bunlara bağlanması olarak açıklamaktadır. Kısacası bağlanma kişinin belirli uğraşlara, amaçlara, ideallere kendini adanması ve bunlara yönelik seçimler yapmasıdır. Carter, Berman, Marsee ve Weems'e (2013) göre bireyin içsel yatırımı (bağlanma) bireye yaşam stabilliği ve uyumu sağlamaktadır. Kişi artık çeşitli kimlik krizlerini atlatmış ve kimliğiyle uyumlu gördüğü idealleri benimsediği tutarlı düzeye gelmiştir.

Marcia kimlik oluşum süreçlerinden keşif ve bağlanma düzeyine göre belirlediği kimlik statülerinden başarılı kimliğe sahip bireyler, yüksek düzeyde keşif ve bağlanma yapmaktadır. Bağımlı kimlik statüsündeki bireyler ise düşük düzeyde keşif yapıp yüksek düzeyde bağlanma gerçekleştirmektedir. Kararsız kimlik statüsündeki bireylerin de yüksek düzeyde keşif yaparken düşük düzeyde bağlanmaktadırlar. Kargaşalı kimlik statüsündeki bireylerin ise düşük düzeyde keşif ve bağlanma yapmaktadır (Marcia, 1966).

Marcia'ya (1980) göre bireylerin oluşturdıkları bu kimlik statüleri ergenlik yıllarında sabitlenmemekte çoğu zaman bu süreç genç yetişkinlik yıllarına değin devam etmektedir. Marcia'nın belirlediği bu kimlik statüleri aşağıda ele alınmaktadır.

Başarılı kimlik statüsü; Marcia'ya (1966) göre başarılı kimlik statüsüne sahip kişi ciddi bir şekilde kimlik krizi, kargaşası sürecinden geçmiş ve aktif bir şekilde kimlikle ilgili araştırmalar yapmıştır. Bunun sonucunda, bu araştırmayla iç içe geçen buhranlı süreci olumlu şekilde atlatmış ve bir kariyer hedefi, hayat gayesine bağlanmıştır. Bu süreçte, başarılı kimlik statüsüne sahip kişi yakın çevresindeki değerlerden etkilenmiş olsa dahi bunları sorgulayıp kendine uygun olduğunu düşündüğü değerleri benimsemiştir. Bu statüye sahip bireyin gaye ve kararları sürekli ve hızlı bir değişim göstermeden kararlı ve tutarlı bir şekilde kimliğiyle bütünleşmiştir. Ayrıca bu kişilerin hayat zorluklarıyla baş etme yöntemleri daha ussal ve organizedir.

Başarılı kimlik statüsünde olan birey, kararının ve bu kararların doğuracağı sonuçların farkındadır. Bu kişiler bağımsız kişilik özellikleri sergileyip daha az bağımlılık özellikleri gösterirler. Değerlerinin farkındadırlar ve davranışlarını da bu değerleri çerçevesinde sergilerler (Kroger, 2004). Bunun yanında bu kişiler başarılı olmaya dönük motivasyonları, kendi benliklerine yönelik saygı ve özgüvenleri yüksek olan bireylerdir. Ayrıca diğer statülere sahip bireylere nazaran dışa dönük, problemlere mantıklı çözüm üreten ve öz farkındalıkları yüksek kişilerdir (Reshmi, 2017). Başarılı kimlik statülerine sahip olan kişilerin başka kimlik statülerinde olan bireylere göre davranış problemleri daha az görülmekte ve yeni durumlara uyum becerileri daha yüksek olmaktadır (Meeus, Schoot, Keijsers, Schwartz ve Branje, 2010). Özet olarak başarılı kimlik statüsüne sahip bireyler keşif ve bağlanma özellikler yüksek olan bireylerdir (Marcia, 1966).

Bağımlı kimlik statüsü; ipotekli kimlik statüsü olarak da adlandırılan bu statüye sahip bireyler, ailelerinin veya yakın çevresinin kimlik özelliklerini sorgulamadan ve kimlik süreciyle ilgili herhangi bir kargaşa yaşamadan önerilen kimlik yapısını benimserler. Bu kişiler, kimlik kriz yaşamadan kimliklerini oluştururlar (Marcia, 1966). Bağımlı kimlik statüsüne sahip bireyler toplumsal değerleri, kariyer süreçlerini, dini inançları ve hayat amaçlarını kendilerine uygun olup olmadığını değerlendirme gereği duymadan, bunları sorgulamadan olduğu gibi başkasından alabilirler (Schwartz, 2001). Bacanlı'ya (2009) göre, geleneksel aile tipinin merkezde olduğu, birey yerine topluluğun değerlerinin temel

alındığı ve önemsendiği çevrelerde bu tarz kimliksel özellikler ve kimlik statüleri daha fazla görülmektedir.

Bağımlı kimlik statüsüne sahip bireyler, kimlik yapısı ile ilgili çeşitli seçenekleri sorgulama gereği duymadan yakın çevresinin önerdiği değerler, idealler ve inançları benimserler. Bu kimlik statüsüne sahip bireyler, kendi bilişsel süreçlerini kullanma gereği hissetmeden itaat duygusuyla kurallara olduğu gibi uymaktadırlar. Genel olarak, bu kişiler yakın çevresinin isteklerini sıklıkla uyum gösteren iyi çocuklar olarak tanımlanırlar (Kroger, 2004). Ayrıca Çelen'e (2007) göre bağımlı kimlik statüsünde olan bireyler üstlerinden emir almaya ve liderlerin onayına çok fazla gereksinim duymaktadırlar. Etrafın onları nasıl değerlendirdiğini çok önemsemektedirler. Steinberg'e (2013) göre bu bireyler psikososyal moratoryum içine girmemektedirler. Psikososyal moratoryum sürecinin yarattığı kimlik arayışı ve krizini yaşamadan otorite gördükleri kişilerin onların için belirledikleri kimlik yapısını benimsemektedirler. Ancak bu benimseyiş bireylerin onların istediği bir durum olsa da bazı kişiler istemeden çevrenin dayatması ile bu kimlik statüsünü benimsemektedirler. Özet olarak, Marcia'ya (1966) göre bağımlı kimlik statüsüne sahip kişilerin bağlanma düzeyi yüksek iken keşif düzeyleri düşük olmaktadır.

Kararsız kimlik statüsü; moratoryum veya askıya alınmış kimlik statüsü olarak da adlandırılan bu kimlik statüsüne sahip bireyler, Marcia'ya (1966) göre kimlik oluşturmak amacıyla çeşitli idealleri, amaçları ve inançları sorgulamaktadırlar. Ancak bu sürecin sonunda çeşitli idealler ve amaçlara bağlanma gerçekleştirme konusunda güçlük yaşamaktadırlar.

Kroger'e (2004) göre *moratoryum* kelime anlamı olarak problemin devam ettiğine, çözüme henüz ulaşılmadığına ve problemi çözmek için devam etmekte olan araştırma sürecini ifade etmektedir. Schwartz'a (2001) göre kararsız kimlik statüsündeki bireyler, olaylara daha eleştirel bakabilmekte ve olaylarla ilişkili farklı farklı seçenekleri de ele alabilmektedirler. Fakat kararsız kimlik statüsünde yer alan bireylerin moratoryumda olmaları ve bu sürecin çok fazla uzaması çeşitli sorunlar yaratmaktadır. Ayrıca Reshmi'ye (2017) göre de bu kişiler, diğer bireylere göre daha fazla açık fikirli, kendi dışında başka bireyleri de önemseyen ve düşünceli kişiler olarak tanımlanırlar. Ancak bu kişilerin kimlikleriyle ilgili araştırma süreçleri uzadığında ve derinleştğinde oluşan bu süreç, bireyin çeşitli seçenekler arasında karar vermesini zorlaştırmakta ve bu kararsızlığın yarattığı çıkmaz çeşitli ruhsal problemlere sebep olmaktadır. Çelen'e (2007) göre de

kararsız kimlik statüsündeki bireylerin kimlik oluşumu ile ilgili yaşadıkları ikili duygu halleri yoğun olmakta ve bu ikirciklik çeşitli problemlerin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Meeus vd. (2010) kararsız kimlik statüsündeki bireylerin başarılı ve bağımlı kimlik statüsüne sahip bireylere göre psikososyal uyum becerileri düşük olmakta ve duygu durumlarını düzenleme becerileri de zayıf olmaktadır. Crocetti, Rubini, Luyckx ve Meeus'a (2008) göre kararsız kimlik statüsüne sahip bireylerin davranış, kaygı ve duygu durum bozukluklarına eğilimleri yüksek olmaktadır. Özellikle keşif sürecine saplanıp kalan bireyler çeşitli değerler, ideolojiler ve uğraşlar arasında sıkışıp kalması, bireyin seçim yapmasını zorlaştırmakta ve bu süreç bireyin kimlik gelişimine olumsuz yansımaktadır. Özet olarak, kararsız kimlik statüsüne sahip bireylerin keşif düzeyleri yüksek bağlanma düzeyleri ise düşüktür (Marcia, 1966).

Kargaşalı kimlik statüsü; dağınık kimlik statüsü olarak da adlandırılan bu kimlik statüsüne sahip bireyler, sürekli fikir değiştiren kişiler olarak bilinmektedirler. Herhangi bir amacı, ideali veya inancı araştırıp araştırmadıkları muğlaktır. Ayrıca hangi değerlere ve amaçlara bağlandıkları belirsizdir. Tüm bunlarla birlikte kimlik krizi yaşayıp yaşamadıkları da belirsizlik göstermektedir (Marcia, 1966).

Resmi'ye (2017) göre dağınık kimlik statüsündeki bireyler, temel bir kimlik oluşturmaktan yoksun bireylerdir. Yakın çevrelerinin onları tanımlayacağı belirli bir kimliksel yapıları bulunmamaktadır. Bu bireyler kimlik oluşturmak için gerekli olan değerleri, amaçları ve inançları sorgulamak ve bunlara uygun olana bağlanma süreci için gerekli olan çaba ve zahmeti göstermekten uzak durmaktadırlar. Genel olarak bu bireyler başıboş, avare şekilde ömrünü sürdürmekte ve yaşam fırsatlarından faydalanmamaktadırlar. Yapılan çalışmalara bakıldığında kargaşalı kimlik statüsündeki bireylerin çeşitli davranış problemleri gösterdikleri görülmektedir. Çelen'e (2007) göre kimlik oluşturma süreci belirsiz olan bu bireyler, problemleri çözmede yetersiz kaldıklarında alkol veya uyuşturucu maddeye daha yatkın olmaktadır. Klimstra vd. (2011) keşif ve bağlanma sürecini uyumlu şekilde yaşamayan kargaşa içinde olan bu bireylerde suç olarak görülen çeşitli davranışları göstermeye eğilimli olmaktadır. Ayrıca Crocetti vd. (2008) kargaşalı kimlik statüsüne sahip bireylerde çeşitli psikolojik problemlere daha fazla yatkın olmaktadır. Özet olarak, kargaşalı kimlik statüsüne sahip kişilerin bağlanma ve keşif düzeyleri düşüktür (Marcia, 1966).

2.2.2.3. Waterman'ın Kimlik Statüleri Modeli

Waterman, kendi modelini geliştirirken Erikson'un kuramından ve Marcia'nın modelinden etkilenecek kimlik statüleri modelini oluşturmuştur. Ancak Waterman, Marcia'nın sabit olarak belirlediği kimlik statülerinin aksine bu statüler arasında geçişler olabileceği düşüncesiyle Marcia'nın kimlik statülerini genişletmiştir.

Waterman'a (1984) göre kimlik oluşum süreci üç yapıli aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalardan ilki, kimlik yapısının temel kaynaklarıdır. Birey kimliğini oluştururken hem bireysel hem de çevresel kaynaklardan yararlanır. Bu yararlanılan kaynaklar arasında; bireyin öğrenme kabiliyeti, becerileri, mizacı, bireyin hayatında önemli olarak gördüğü kişilerin dönütleri, bireyin kendine model olarak gördüğü figürlerin davranışları, bireyin çevresindeki değerler, inançlar ve idealleri yer almaktadır. Kimlik oluşum sürecinin ikinci yapı aşaması ise, kimlik oluşumuna etki eden kaynakları edinme şeklidir. Kimlik oluşumuna etki eden bu kaynakları edinme şekilleri arasında; birey çevresindeki değerler, idealler ve amaçlar hakkında çeşitli yerlerden bilgi toplama yolunu tercih ederek bu kaynakları edinebilir. Başka bir yöntem ise, birey çevreden kimlik kaynaklarıyla ilgili türlü bilgiler toplar ve bu bilgilerin artı ve eksi yanlarını göz önüne alarak çeşitli kimlik kaynakları edinebilir.

Bu yöntemlerden farklı olarak birey çeşitli idealleri, amaçları, dini ve ideolojik görüşleri kendi tecrübe ederek yani deneyim yoluyla edinebilir. Son olarak da birey çevresinde var olan kaynakları tartışarak ve inceleyerek bu değerleri, idealleri ayrıntılı olarak mantık çerçevesinde edinebilir. Kimlik oluşum sürecinde son aşama ise, kimlik krizinin çözüm aşamasıdır. Bu aşama da bireyler kimlik krizini iki şekilde çözüme kavuşturmaktadır. İlki bireyler idealleri, değerleri ve amaçları akıl çerçevesinde ayrıntılı inceleyip çözüme ulaştırdıkları mantıksal yoldur. Diğer duygusal olarak değerleri ve idealleri, amaçları benimseyip kimlik krizini çözüme ulaştırdıkları sezgisel yoldur.

Waterman (1999) Marcia'nın kimlik statülerini belirlerken kullanmış olduğu kimlik oluşum süreçlerinden keşif ve içsel yatırım boyutlarını temel almış ve bu boyutlara yeni bir boyut olarak *kişisel açıklayıcılık* boyutunu da eklemiştir. Bu boyut, kişilerin kimlikleriyle uyumlu tanımlamalara girişmelerini ve yaşam içerisinde bu tanımlamaya uygun davranmalarını ifade etmektedir. Ayrıca Waterman, Marcia'nın kimlik statüleri modelini genişleterek statü sayısını yediye çıkarmıştır. Bunlar: açıklayıcı ve açıklayıcı olmayan başarılı kimlik statüsü, açıklayıcı olan ve açıklayıcı olmayan bağımlı kimlik statüsü,

açıklayıcı kararsız ve açıklayıcı olmayan kararsız kimlik statüsüdür. Bu statülerin yanında Waterman, kargaşalı kimlik statüsünün herhangi bir keşif ve içsel yatırım sürecine girip girmediği belirgin olmadığı için bu statüyü açıklayıcı olup olmayan şekilde almadan Marcia'nın belirttiği şekilde modelinde yer vermiştir.

Waterman'a (1982) göre Marcia'nın belirlediği kimlik statüleri sabit olmamakta ve bir statüden başka bir statüye geçiş olabilmektedir. Örneğin; bağımlı kimlik statüsüne sahip olan biri benimsediği değerleri, amaçları ve idealleri yönünden ikilemler yaşayıp bağlandığı bu değerleri yeniden sorgulama gereksinimi duyarsa kararsız kimlik statüsüne geçiş yapmış olur. Bu sürecin sonunda herhangi bir araştırma yapmaktan uzak durup içsel yatırımı (bağlanma) da gerçekleştirmediğinde kargaşalı kimlik statüsünün içinde kendini bulmaktadır. Başka bir örnek ise, keşif sürecini gerçekleştiren ancak bağlanmasını yapamamış olan kararsız kimlik statüsündeki bir birey kendine uygun olduğunu düşündüğü ideallere, amaçlara ve değerlere bağlanarak başarılı kimlik statüsüne geçiş yapmaktadır. Bu sürece benzer bir örnek olarak, başarılı kimlik statüsünde olan bir birey, artık değerleri ve amaçları konusunda bir tutarsızlık, ikilem veya şüphe yaşamaya başlarsa yani içsel yatırım (bağlanma) düzeyinden uzaklaşırsa kararsız kimlik statüsüne geçmektedir. Bunun yanında bu süreçte kişi, kendine uygun içsel yatırımlar yapmayıp idealler ile amaçları konusunda farklı farklı benimsemelerde bulunursa kargaşalı kimlik statüsüne geçiş yapmaktadır.

Waterman'a (1999) göre kimlik statülerinin oluşmasında yaş faktörü de önemli bir etken olmaktadır. Özellikle ergenlik yıllarının yoğun araştırma süreci ve çeşitli denemeleri bazı zamanlar bu yaşta son bulmamaktadır. Bunun yanında ergenlikte benimsenen değerler, idealler genç yetişkinlik zamanlarında değişim gösterebilmektedir. Waterman çeşitli araştırmaları sonucunda ergenlikten yetişkinliğe geçiş sürecinde kimlik oluşum süreçlerini geniş çerçevede ve ayrıntılı olarak ele almaktadır. Bunun sonucunda kimlik kararsızlığı veya karmaşası yaşayan birçok ergen yetişkinliğe doğru yaş alırken başarılı kimlik statüsüne doğru geçiş yapmaktadır. Tüm bunlardan çıkarılacak sonuç, ergenlik yıllarında başlayan kimlik statüsü arayışı bazı bireyler için yetişkinliğin getirdiği olgunluk ve tecrübeden de faydalanarak oluşturulmaktadır.

2.2.2.4.Luyckx ve Arkadaşlarının Kimlik Statüleri Modeli

Luyckx ve arkadaşları, kimlik ile ilgili modelini oluştururken Erikson'un kimlik gelişimi kuramından ve Marcia'nın kimlik statüleri modelinden etkilenecek modelini

oluşturmuşlardır. Ancak bu modelde, Marcia'nın kimlik oluşum süreçleri boyutlarından keşif ve içsel yatırım (bağlanma) boyutlarını ve kimlik statülerini genişletmişlerdir.

Luyckx vd. (2008) Marcia'nın modelindeki içsel yatırım (bağlanma) ve keşfi daha ayrıntılandırıp alt basamaklara ayırmaktadırlar. Modelde, Marcia'nın kimlik oluşum süreçlerinden bağlanma düzeyini, bağlanma yapma ve bağlanma özdeşleşmesi olarak ikiye ayırmaktadırlar. Ayrıca modelde kimlik oluşum sürecinden keşif düzeyini de, genişlemesine, derinlemesine ve saplantılı keşif olarak üç düzeye ayırmaktadırlar. Bu düzeyler açıklanacak olursa: Luyckx ve arkadaşlarına göre *içsel yatırım yapma (bağlanma yapma)*, Marcia'nın içsel yatırım boyutuyla benzerlik göstermektedir. Bu boyut bireyin kimliğine uygun olduğunu düşündüğü değerlere, ideallere ve inançlara yönelik seçimler yapmasını içermektedir. *Bağlanma özdeşleşmesi* boyutu ise, bireyin değerlere, ideallere ve inançlara bağlandıktan sonra bunları kendiyle özdeşleştirme sürecine girip kendiyle olan uyumu açısından değerlendirdiği süreçtir. *Seçeneklerin derinlemesine araştırılması* ise, bireyin bağlandığı değer ve ideallerin kendisiyle ne kadar benzeştiği hakkında yaptığı ayrıntılı inceleme sürecidir. *Seçeneklerin genişlemesine araştırılması*, bireyin çeşitli değer ve ideallerine bağlanmadan önce yani içsel yatırım yapmadan önce başka idealleri ve değerleri de ayrıntılı inceleme sürecidir. *Seçeneklerin saplantılı araştırılması* ise, bireyin araştırma sürecinde çıkamaması, orada tıkanık kalıp içsel yatırım yapma düzeyine geçememesini içermektedir (Luyckx vd., 2008).

Luyckx ve arkadaşlarına göre bazı bireyler Marcia'nın belirlediği kimlik statülerine girmemektedir. Bu sebepten dolayı bu statüleri ayrıntılandırma yoluna gitmektedirler. Bu modelde kimlik statülerini şu şekilde belirtmişlerdir: Başarılı, bağımlı, kararsız, saplantılı kararsız, kaygısız kargaşalı ve kargaşalı olacak şekilde kimlik statülerini genişletmişlerdir. Başarılı kimlik statüsüne sahip bireylerin; içsel yatırımları, içsel yatırım özdeşleşmeleri, genişlemesine ve derinlemesine keşifleri ortalamadan yüksekken saplantılı keşifleri düşüktür. Bağımlı kimlik statüsünde olan bireylerin ise; içsel yatırım ve içsel yatırım özdeşleşmeleri ortalamadan yüksekken derinlemesine, genişlemesine ve saplantılı keşifleri düşüktür. Kararsız kimlik statüsünde olan bireylerin ise; içsel yatırımları ve içsel yatırım özdeşleşmeleri düşük iken derinlemesine, genişlemesine ve saplantılı keşifleri ortalamadan yüksektir. Saplantılı kararsız kimlik statüsüne sahip bireyler; içsel yatırımları ve içsel yatırım özdeşleşmeleri ortalamadan düşükken genişlemesine, derinlemesine ve saplantılı keşifleri yüksektir. Kaygısız dağınık kimlik statüsüne sahip bireyler hem içsel yatırım süreçleri hem de keşif süreçleri ortalamadan düşüktür. Dağınık kimlik statüsündeki

bireylerin ise içsel yatırım süreçleri ortalamadan düşükken keşif seçeneklerinden sadece saplantılı keşifleri yüksektir (Luyckx vd., 2006).

2.2.2.5.Berzonsky'nin Sosyal Bilişsel Kimlik Stili Yaklaşımı

Berzonsky kimlik ile ilgili modelini oluştururken Erikson'un kimlik gelişimi kuramından ve Marcia'nın kimlik statüleri modelinden etkilenecek modelini oluşturmuş. Bu modelde Berzonsky, bireyin etkisinde kaldığı zihinsel süreçleri ve sosyal faktörleri dikkate alarak üç kimlik stili belirlemiştir. Bunlar *bilgi eğilimli*, *norm eğilimli* ve *kaçınma eğilimli* kimlik stilleridir (Berzonsky, 2000). Bu modele göre bireyler çevreden gelen çeşitli bilgileri bilişsel süreçler aracılığıyla işleyerek organize ederler. Bu bilişsel süreçleri temel alarak çevredeki bilgileri yapılandırıp benlikleriyle bütünleştirip kimlik stilini oluştururlar (Berzonsky, 1989).

Bilgi temelli kimlik stilini benimseyen bireyler, kimlikleriyle ilgili konularda araştırma yapmaya daha yatkın ve aktif şekilde kimlik özelliklerini oluştururken çeşitli seçenekleri değerlendiren bireylerdir (Berzonsky, 2000). Bu kimlik stiline sahip bireyler, bilgi düzeylerini geliştirecek yeni yaşantılara ve stratejilere açıktırlar. Ayrıca bu bireyler öz düzenlemeleri, kontrol becerileri yüksek ve yaşamda karşılaştıkları problemlere sağlıklı çözüm önerileri getirebilecek bireylerdirler (Berzonsky, 1992). Bilgi yönelimli kimlik stiline sahip bireyler, ebeveyn otoriterliği ve dış kontrol yönelimi düşük olan bireylerdir.

Bunun yanında bu kişiler içsel kontrol mekanizmasına sahip olarak davranışlarını kendileri düzenlemektedirler. Etkili problemlerle başa çıkma yöntemleri kullanmaktadırlar ve kaygı düzeyleri düşük olmakta, yaşadıkları kaygı durumlarından da faydalanıp kaygıyı bir gelişim aracı olarak kullanmaktadırlar (Berzonsky, 1989). Bunlara ek olarak bilgi yönelimli bireyler, benlikleriyle ve çevreyle uyumlu bir kimlik stiline sahip olduklarından dolayı psikolojik yönden güçlü olmaktadır. Çeşitli davranış ve psikolojik problemler (madde bağımlılığı, depresyon, anti-sosyal davranım) gösterme eğilimleri düşüktür (Good, Grand, Newby-Clark ve Adam, 2008). Marcia'nın başarılı kimlik statüsündeki bireylerle eşdeğer kimlik özelliğine sahip oldukları kabul edilmektedir (Berzonsky, 2000).

Kural veya norm temelli kimlik stiline sahip bireyler ise, çevresinin normlarını, değerlerini, ideallerini, inançlarını sorgulamadan ve değerlendirmeden kendi kimliksel özellikleri olarak benimserler. Kendi kimliğini diğerlerinin onayı ve kabulü çerçevesinde oluştururlar. Genelde toplum tarafından kabul görmüş normları benimseyip bunları devam ettirme

eğilimi taşırlar. Yeni deneyimleri ve bilgileri benimsedikleri kurallara bir tehdit olarak algıladıkları için bu bilgilere mesafeli durur ve çoğu zaman büyüklerinin belirlediği yaşam standardının dışına çıkmazlar. Bu kişiler, problem çözme konularında da başkalarından gelecek emirlere ve onaylara ihtiyaç duyarlar. (Berzonsky, 2000). Ayrıca bu bireyler benimsedikleri kimliği korumak için çok fazla tutucu davranmaktadırlar. Bunun yanında dıştan gelen kimlikleriyle uyumsuz bilgileri doğrudan reddetme ve bunlara tepki gösterme eğilimleri vardır (Berzonsky, 1992). Genel olarak, norm yönelimli kimlik stiline sahip olan bireyler çocukluk yıllarında kuralların katı olduğu, sınırların keskin olarak çizildiği ve itaat anlayışının egemen olduğu aile ortamında büyümüşlerdir. Çoğunlukla bu bireylerin ebeveynleri otoriter özellikler göstermektedir (Berzonsky, 2004). Bu kimlik stili özelliği gösteren kişiler, Marcia'nın belirttiği bağımlı kimlik statüsüne sahip bireylere denk gelmektedir (Berzonsky, 2000).

Kaçınma temelli kimlik stiline olan kişiler ise, herhangi bir değeri, inancı, amacı ve ideali benimsemekten uzak duran ve kimliksel özellikleri sabit olmayan bireylerdir. Bir konu hakkında net karar vermeleri güçtür ve yaşamıyla ilgili belirgin bir yönelimleri yoktur. Herhangi bir problem ile karşı karşıya kaldıklarında sorunu daha sonraya bırakma yönelimleri yüksek olmaktadır (Berzonsky, 2000). Ayrıca bu bireyler, çeşitli davranışların sonuçlarını çok fazla düşünmeden anlık hazlar çerçevesinde hareket edebilmektedirler. Bu tür hazzal ve ani davranışlar bu bireylerin yaşamında birçok problemlere davetiye çıkarmaktadır.

Ayrıca kaçınma temelli kimlik stiline sahip bireyler problemlerini mantıksal temelli stratejiler kullanmadan daha çok duygusal ve fevri olarak çözmeye çalışmaktadırlar (Berzonsky, 1992). Kaçınma yönelimli stile sahip bireyler genel olarak çocukluk yıllarında uyumlu bir disiplin anlayışından mahrum ve sınırların öğretilmediği bir ortamda büyümüşlerdir. Bu birey izin verici ebeveynlere sahiptirler (Berzonsky, 2004). Bunun yanında kaçınma yönelimli bireyler uyumlu bir kimlik yapısı oluşturmadıkları ve psikolojik yönden zayıf oldukları için çeşitli davranışsal ve duygusal problemler (madde bağımlılığı, depresyon, anti-sosyal davranım) gösterme eğilimleri yüksek olmaktadır (Good vd., 2008). Bu kimlik stili Marcia'nın kargaşalı kimlik statüsüne denk gelmektedir (Berzonsky, 2000).

Kimlik stillerini belirlemek için geliştirilen kimlik ölçeğinde bazı ifadeler bu kimlik stillerinin bakış açılarını ve kendini ifade etme tarzlarını ortaya çıkarmaktadır. Örneğin bir

soruda ‘ben zamanımı kitap okuyarak ve arkadaşlarımla dini konular üzerinde tartışarak geçiririm’ ifadesi bilgi yönelimli kimlik stiline sahip bireylerin kullandığı stratejilerdendir. Başka bir örnekte ise, ‘ Çoğu zaman problemlerimin olması ile ilgili kaygı yaşamam ve bunları çözmek için uğraşmam’ ifadesi kaçınma yönelimli kimlik stiline sahip bireylerin kullandığı stratejilerdendir. Diğer bir örnek ise ‘ hayatımda daima ne için mücadele etmem gerektiği konusunu bilerek yetiştirildim’ ifadesi norm yönelimli kimlik stiline sahip bireylerin kullandığı stratejilerdendir (Berzonsky, 1989).

2.2.2.6.Adams ve Marshall’ın Kimlik İşlevleri Modeli

Kimlik işlevleri modeli Erikson’un ortaya koyduğu psikososyal gelişim kuramında yer edinen ideal kimlik özellikleri temel alınarak beş kimlik işlevleri ortaya koymaktadır (Adams ve Marsall, 1996).

Yapı işlevi; bireyin kimliğini oluşturma aşamasında öz benliğine ve kimliğine ilişkin çeşitli olumlu atıflar içermektedir. Örneğin kişinin uyumlu bir kimlik oluşturma amacıyla öz saygısını belirli derecede tutması, fiziğine yönelik olumlu algıları bulunması, kendini yeterli olarak değerlendirmesi ve benimsemesi gibi durumlar içermektedir (Serafini ve Adams, 2002). Bu yapı işlevi esas olarak kişinin çeşitli konularda duygusal ve davranışsal sorunlar yaşamasını önleyerek kişinin kimliğinde muhafaza edici görev görerek kimliğe katkı sağlamaktadır (Meuss, Iedema, Helsen ve Vollebergh, 1999).

Uyum işlevi; bireyin kimliğini oluşturma aşamasında benimsediği ilkeler, idealler, inançlar ile uyumlu olmasını içermektedir (Adams, Berzonsky ve Keating, 2006). Bu uyum işlevi, kişinin işyerinde, arkadaş ortamında, duygusal ilişkisinde ve yakın çevresiyle uyumlu şekilde davranmasını sağlamaktadır (Serafini ve Adams, 2002). Ayrıca bu işlev derecesi yüksek olan kişiler sorunlara yönelik az savunmacı veya az kavgacı davranmaktadır. Daha çok sorunu çözmeye yatkın olmaktadırlar. Sonuç olarak bu işlevi yüksek olan kişiler psikolojik sorunlara yaşamaya daha az eğilim göstermektedirler (Cramer, 1995).

Gelecek işlevi; Gelecek işlevi, kişinin mesleki amaçlarını, geleceğe yönelik beklentilerini ve arzularını içermektedir. Gelecek işlevi yüksek olan bireyler amaçlarına ulaşma konusunda gerekli olan azim ve çabayı göstermeye eğilimli olmaktadırlar. Ayrıca gelecek işlevi, kişinin şimdiki zamanı ile gelecek zamanı arasında köprü görevi görerek bireyin zaman evreleri arasında uyumunun oluşmasına katkı sağlamaktadır (Crocetti, Sica, Schwartz, Serafini ve Meeus, 2010).

Amaç işlevi; Amaç işlevi, kişinin kimliğinde bütünleştirdiği çeşitli inançlar, değerler ve ilkeleri referans alarak birçok amaç oluşturmalarını kapsamaktadır. Amaç işlevi oluşturan kişiler bu işlevi yüksek olmayan bireylere göre daha iyi organize olmaktadır. Bu bireyler yaşam planlamalarını ve günlük uğraşlarını hedefleri çerçevesinde organize etmektedirler (Crocetti vd., 2010).

Kontrol işlevi; bu kimlik işlevi, kişinin birçok tecrübeden geçerken, hedefleri için çabalarırken, benliğine yönelik görüşlerini oluştururken, hayatta karşısına gelen sorunlarla mücadele ederken ve bunun gibi durumlarda bu işlev bireye bir denetleme ve kontrol yapısı oluşturmaktadır (Schwartz, Cote ve Arnett, 2005). Bunun yanında bu kontrol işlevini kimlik yapısında yeterli ve uyumlu çerçevede oluşturan kişiler yaşam problemleriyle yüz yüze geldiklerinde kişisel uyumunu sürdürmektedirler. Sonuç olarak kontrol işlevi, bireyi için bir denge ve kontrol işlevi sağlamaktadır (Serafini ve Maitland, 2013).

2.2.2.7.Bosma ve Kunnen'in Kimlik Modeli

Bosma ve Kunnen kimlik modelini oluştururken belirli temel ilkeler belirlemişlerdir. Bunlardan ilki, kimlik gelişimi kısa vadede sürekli tekrarların uzun vadeli sonuçlarının etkisiyle oluşmaktadır. Diğer bir ilke ise, bireylerin şu an sahip oldukları kimlik yapısı çeşitli sosyal ve bireysel etkileşimlerin bütünüdür. Başka bir ilke ise, bireyler kimliğini oluştururken uyma özümleme veya kaçınma gibi bilişsel stratejiler kullanmaktadırlar (Bosma ve Kunnen, 2001)

Bosma ve Kunnen modelini oluştururken özellikle *mikro süreçler* modelinden yararlanmışlardır. Bu modele göre kısa vadeli tekrarlar zamanla uzun vadeli sonuçlar doğurmaktadır. Bosma ve Kunnen'e göre bireylerin kısa vadeli ve sürekli yaptıkları bireysel ve sosyal özellikler içeren duygu ve davranış tekrarları zamanla bireylerin kimliğini oluşturmaktadır. Ancak burada başka bir kritik nokta bireyin tekrarladığı mikro süreçlerin kimlik yapısına işlemesi için kişinin bu süreçlere kendini adanmış olması gerekmektedir. Yani tüm tekrarlı mikro süreçler bireyin kimlik yapısını oluşturmamaktadır. Birey bu süreçte aktif olarak bu mikro süreçleri benimseyerek kimliğinin parçası haline getirmektedir. Tüm bunların yanında eğer bireylerin mikro süreçleri ile kendilerini adanmışlıkları arasında bir tutarlılık varsa bireyler başarılı kimlik yapısı oluşturmaktadırlar. Tam tersi durumda, bireylerin mikro süreçleri ile kendilerini

adlanmışlıkları arasında bir tutarlılık yoksa bireyler, kimlik kargaşası yaşamaktadırlar (Bosma ve Kunnen, 2003).

Bosma ve Kunnen'in kimlik modelinde bahsettiği bu mikro süreçle arasında; bireyin kişisel tecrübeleri ve çeşitli deneyimleri, yetenekleri ve kişisel özellikler, sosyal çevresi, arkadaş ilişkileri ve diğer kimliğe etki eden bireysel ve sosyal etmenleri içermektedir (Lichtwarck-Aschoff, Geert, Bosma ve Kunnen, 2008).

Bosma ve Kunnen'e (2003) göre kimlik oluşturma döneminde *uyma*, *özümleme* ve *kaçınma* mekanizmaları kullanılmaktadır. Kimlik oluşturma sürecinde gelen yeni bilgiler eskileriyle ilgili bir çatışma oluşturduğunda bu mekanizmalar kullanılmaktadır. Özümleme kimlik geliştirime sürecinde yeni bilgileri var olan şemalar arasına yerleştirmektir. Uyma, kimlikle bütünleştirme sürecinde var olan şemalar farklı bilgilere maruz kaldığında ve bir uyumsuzluk oluştuğunda bireyin şemasını yeniden şekillendirerek gelen yeni bilgiyi de kapsayacak hale dönüştürmesidir. Kaçınma ise daha çok bireyin benimsediği kimliksel özelliklerini devam ettirip korumak için yeni gelen özelliklerden uzak durmasıdır. Bosma ve Kunnen (2001) bireyin kimlik gelişiminin sabit olmadığını dinamik olarak tanımlamıştır. Sürekli mikro tekrarlar ile oluşan kimlik gelişim sürecinde içsel ve dışsal çatışmalar yaşanmaktadır. Birey bu süreçte gelen bilgileri öncelik olarak özümleme ile kendisinde var olan kimliksel özelliklere yerleştirmeye çalışmaktadır. Eğer bu süreçte başarısız olursa bireyin var olan kimliği ile gelen bilgilerin uyumsuzluğu çatışmayı arttırmaktadır ve bu süreçte birey uyma ile dinamik olan kimlik yapısını yeni gelen bilgilerle uyumlu hale getirme yoluna gitmektedir. Bu süreçte de çeşitli problemler olması durumunda bireyin kimlik yapısının bütünlüğünü devam ettirmek amacıyla yeni gelen bilgiyi yok saymakta ona yönelik kaçınma eğilimi göstermektedir.

2.2.2.8.Kerpelman ve Bos'un Kimlik Modeli

Kerpelman'a göre kimlik gelişimi, sosyal çevrenin ve intrapsişik süreçlerin etkisiyle oluşmaktadır (Bosma ve Kunnen, 2001). Kerpelman kontrol kuramından yararlanarak kimlik gelişimiyle ilgili modelini oluşturmuştur. Etkilendiği bu kuramın sibernetik yapısını kimlik gelişimine uyarlamıştır. Ayrıca modelinde kimlik gelişim sürecini mikro süreçler çerçevesinde ele almaktadır (Phillips ve Pittman, 2003).

Kimlik kontrol sistemine göre bireyin oluşturduğu kimlik standartlarıyla sosyal çevre standartları arasında bir uyumsuzluk oluştuğunda birey huzursuz olmakta ve stres düzeyi

artmaktadır. Bu aşamada kimlik kontrol sistemi devreye girmektedir. Bireyin kimlik standartları ile sosyal çevre standartları arasında uyum sağlaması için içsel mekanizmalar harekete geçmekte ve bu süreç sonunda yeniden denge ve düzenleme sağlanarak bireyin kimlik uyumu tekrardan kurulmaktadır (Kerpelman ve Lamke, 1997).

Kerpelman modelinin temel mekanizmasını oluşturan *kimlik kontrol sistemi*, bireyin kendilik algısı ile başkalarının bireyi nasıl algıladığı ve değerlendirdiğiyle ilgili bir çatışma ortaya çıktığında bunu dengeleyen bir içsel mekanizmadır. Ayrıca kimliği kontrol eden bu sistemin iki kişilerarası ve üçte bireysel yapısı vardır. Kişilerarası yapısından ilki, bireyin sosyal ortamda sergilediği davranışlar ikincisi ise, bireyin bu davranışlarına çevrenin verdiği dönütlerdir. Kimlik kontrol sisteminin bireysel yapıları ise, bireyin kendini algılama şekli, kimlik standartları ve kıyaslamasıdır. Kimlik kontrol sistemiyle ilişkili örnek verilecek olunursa; bireylerin sosyal davranışı ile çevreden gelen dönütler arasında bir tutarsızlık olduğunda kontrol sistemi devreye girer. Bu sistem tutarsızlığı azaltmak için zihinsel ve devinimsel bir çaba sarf eder, böylelikle bireyler kimliğini yeniden değerlendirme ve yeniden oluşturma sürecine girerek kimliğini uyumlu hale getirmeye çabalamaktadır (Phillips ve Pittman, 2003).

Kerpelman kontrol sistemini kimlik gelişimine uygulamanın yanı sıra modelinde kimlik standartları da belirlemiş ve bu kimlik standartları oluştururken kimlik statülerinden de faydalanmıştır. Kerpelman'a göre kimlik standartlar toplumsal normlar çerçevesinde oluşturulmaya başlandığı için başlangıçta bütün kimlik standartları ipotekli yapıdadır. Bu sebeple bireyler bağımlı veya ipotekli kimlik standartlarını devam ettirmek arzusu içindeyse toplumsal beklentilere ve normlara uygun davranması gerekmektedir. Eğer başarılı standartlar temelinde kimlik yapısı oluşturmak istiyor ise, ipotekli kimlik standartlarını değiştirmek için aktif olarak kimlik oluşturma sürecinde yer alması gerekmektedir. Birey çeşitli deneyimlerle yeni standartlar oluşturmaya ve bu ipotekli kimlik standartlarını mantık çerçevesinde değerlendirerek kendisinin oluşturduğu yeni standartlar ile bütünleştirmesi gerekmektedir. Eğer kimliğini şekillendirirken ipotekli standart ile kendisinin deneyimlerle edindiği standartlar arasında uyumsuzluk ve kargaşa oluşursa birey kararsız kimlik standartları oluşturmaktadır. Bu modele göre kargaşalı kimlik standartlarına ise, bireyin kimlik gelişimi için gerekli olan rol model eksikliği sebep olmaktadır (Bosma ve Kunnen, 2001).

Blos'un kimlik modelinde ise; Blos “ikinci bireyleşme” terimini ortaya atarak ergenlik yıllarındaki kimlik gelişimine değinmiştir. Bu kavramı da Mahler’in *ayrılma-birleşme* yaklaşımı ergenlik yıllarına uyarlayarak geliştirmiştir. Blos’a göre ergenin ebeveynleriyle olan ilişkilerindeki bağımsızlık eksikliği nedeniyle ve bu eksikliği gidermek maksadıyla ergen, ailesinden uzaklaşıp arkadaşlarına yönelmektedir. Ebeveynlerinden kopuşu ikinci bireyleşme olarak tanımlamıştır (Arnett, 2000).

Küçük yaşlarda birey genel olarak ergenlik yıllarına kadar anne ve babasıyla özdeşim yapıp onları rol model almaktadır. Kimlik gelişimi için bu özdeşim ve rol modellerinden ergenlik yıllarında uzaklaşıp kurtulması gerekmektedir. Artık ebeveyn dışında rol model alabileceği, özdeşim yapabileceği kişiler ve değerler arayışı sürecine girmelidir. Bu modele göre bireyin kimliğini sağlıklı şekilde oluşturabilmesi ebeveynlerinden belirli oranda uzaklaşması arasında ilişki vardır (Kroger, 2004). Blos’a göre ergenlik yıllarında bireylerin hem bedensel hem de zihinsel olarak geliştiği ve bundan dolayı ailesiyle kurduğu çocukluk ilişkilerini bırakması ve yeni bir ilişki tarzı oluşturması gerekmektedir. Bunu başaramayan ergenlerde kimlik gelişimi sağlıklı şekilde oluşmakta ve sürekli gerileme davranışları görülebilmektedir (Kroger, 1996).

2.3.İlgili Araştırmalar

Bu kısımda saldırganlık ve kimlik statüleri boyutlarını inceleyen çeşitli yurt içinde ve yurt dışında yapılmış olan araştırmalara yer verilmiştir.

2.3.1.Saldırganlığa ilgili Yurt Dışı ve Yurt İçi Araştırmaları

Bu bölümde üniversite öğrencilerinin saldırganlıklarıyla ilişkili araştırmalara yer verilmiştir.

Bu çalışmada, bireylerde anksiyetenin ve saldırganlığın bir boyutu olan öfke duygusunun nasıl meydana geldiğini ve bireyin kendini ve diğer bireyleri sürekli kabahatli bulmasının öfke ve anksiyete oluşuma etkisi incelenmiştir. Yapılan bu çalışma 155 üniversite öğrencisinin ölçeklere katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucuna göre bireyin sürekli kendini kabahatli bulması öfke duygusunu arttırdığı yönünde sonuç elde edilmiştir. Ancak bireyin diğer bireyleri suçlaması ile öfke duygusu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Gilbert ve Miles, 2000).

Aile içerisinde sergilenen şiddetle karşı karşıya kalan gençlerin saldırganlık davranışlara eğilimini inceleyen çalışma 471 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmada aile içi şiddete küçük yaşlarda maruz kalan gençlerin saldırganlığa eğilimleri yüksek çıkmıştır. Bunun yanında küçük yaşlarda aile bireylerinden şiddet gören gençlerin duygusal ilişkilerinde şiddete eğilimleri yüksek çıkmıştır. Ayrıca küçük yaşta şiddet gören genç kızların saldırganlıkla ilişkileri yüksek bulunmuştur (Laporte, Jiang, Debra ve Chamberland, 2011).

Üniversite öğrencilerinin saldırganlıkları ile bağımlılığa eğilimleri arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada 150 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda saldırganlık ile bağımlılık arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca saldırganlığın bağımlılığı pozitif yönde açıkladığı da bulunmuştur (Hajihassani, Shafiabadi, Pirsaghi ve Bashirpour, 2012).

Üniversite öğrencilerinin aile içi şiddet olayına çocukluk yıllarında maruz kalınması ile üniversite yıllarında saldırganlıkla ilişkisini ele alan çalışma 14.000 öğrenci ile yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda aile içi şiddet olayına çocukluk yıllarında maruz kalınmasının üniversite yıllarında saldırganlık ile ilişkisi arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (Paat ve Markham, 2016).

Genç yetişkinlerin saldırganlıkları ile olumsuz yaşam deneyimleri ve nevrozlar arasındaki ilişkinin incelendiği çalışma 306 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda saldırganlık ile olumsuz yaşam deneyimi ve nevrozlar arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki elde edilmiştir (Sun vd., 2016).

Üniversite öğrencilerinin beş faktörlü kişilik modeli ile saldırganlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışma 143 erkek 199 kadın olmak üzere toplam 342 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda kişilik özelliklerinde yer alan duygusal denge, sorumluluk ve açıklık ile saldırganlık arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Deason, Dahlen, Madson ve Bullock-Yellow, 2019).

Genç yetişkinlik döneminde olan bireyleri kapsayan bir çalışmada mücadele içeren video oyunları ile sergilenen saldırganlık arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma yaş ortalaması 21.58 olan 64 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda mücadele içeren video oyunları ile saldırganlık arasındaki pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca mücadele içeren video oyunların saldırganlığı anlamlı şekilde açıkladığı bulunmuştur (Dowsett ve Jackson, 2019).

Bireylerin varoluşsal kaygıları (can sıkıntısı, yalnızlık ve hayal kırıklığı) ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma 68 erkek ve 56 kadın olmak üzere toplam 124 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda varoluşsal kaygılar (can sıkıntısı, yalnızlık ve hayal kırıklığı) ile saldırganlık arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Bunun yanında varoluşsal kaygıların saldırganlığı anlamlı şekilde açıkladığı bulunmuştur (Tilburg, Igou, Mahler ve Lennon, 2019).

Üniversite öğrencilerinin çocukluk yıllarında yaşadığı istismar ile saldırganlığı ele alan çalışma 873 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz çerçevesinde çocukluk istismarına maruz kalan bireylerin saldırganlığa eğilimleri yüksek olarak bulunmuştur (Norton-Baker, Wolff, Kolander, Evans ve King, 2019).

Üniversite öğrencilerinin duygusal zekâları ile saldırganlıkları arasındaki ilişkiyi ele alan bir araştırma 50 kadın ve 50 erkek olmak üzere toplam 100 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak öğrencilerin saldırganlıkları ile duygusal zekâları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Bibi, Saleem, Khalid ve Shafique, 2020).

Üniversite öğrencilerinin kontrol odağı, mükemmeliyetçilik ve saldırganlık arasındaki ilişkiyi ele alan çalışma 268 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak saldırganlık, kontrol odağı ve mükemmeliyetçilik arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna ek olarak mükemmeliyetçiliğin ve saldırganlığın kontrol odağını anlamlı bir şekilde açıkladığı bulunmuştur (Karataş, 2012).

Üniversite öğrencilerinin saldırganlıklarıyla empati becerileri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışma yapılmıştır. Çalışma bulgularına göre saldırganlık ile empati ve uyumlu ilişki arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir (Hasta v Güler, 2013).

Genç yetişkinlerin saldırganlık davranışları ile mutlu olma düzeylerinin ele alındığı çalışmaya 776 birey katılmıştır. Yapısal eşitlik modeli çerçevesinde ele alınan çalışma sonucuna göre mutluluk faktörü ile saldırganlık arasında olumsuz yönlü bir ilişki çıkmaktadır. Elde edilen sonuç çerçevesinde, mutluluk düzeyi arttıkça bireylerin saldırganlıklarında azalma olduğu bulunmuştur (Yalçın, 2016).

Üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilerinde mantıksız inançlarının saldırganlığı açıklamasını ele alan çalışma 351 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 201 kadın iken 150'si erkektir. Çalışmada yapılan analiz sonucunda erkeklerin saldırganlık

ortalamları kadınlardan anlamlı şekilde yüksek olarak bulunmuştur. Ayrıca erkeklerin boş zaman ve sosyal aktiviteleri yönünden mantıksız beklenti puanları anlamlı şekilde yüksek olarak bulunmuştur (Gündoğdu, Yavuzer ve Karataş, 2018).

Beliren yetişkinlikte saldırganlık ve çeşitli risk faktörleri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada 409 üniversite öğrencisi araştırmaya katılmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre, cinsiyet değişkeni, problemlerle baş etme becerisi, bireyin travma yaşıyıp yaşamadığı, psikolojik destek alıp almadığı, ebeveynlerin eğitim durumu, ailenin ekonomik durumu, ebeveynlerin bireye karşı tutumu, sosyal medya kullanımı, duygusal ilişki içerisinde olup olmadığı, sigara kullanılıp kullanılmadığı saldırganlıkla ilişkili risk faktörleri taşıyan etmenler olarak bulunmuştur (Karataş vd., 2019).

Üniversite öğrencilerinin saldırganlığı, depresyonu, öz teorisi ve yalnızlığı arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışma 904 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Bu katılımcıların yaşları 18 ile 25 arasında değişmektedir. Yapılan çalışma sonucunda öz teorisinin saldırganlığı negatif yönde açıklandığı bulunmuştur. Ancak yalnızlık ve depresyon ise yapılan analiz sonucunda saldırganlığı pozitif şekilde açıkladığı bulunmuştur (Yavuzer, Albayrak ve Kılıçaraslan, 2019).

Üniversitede öğrenim gören bireylerin saldırganlıklarının depresyon ve kaygıyla ilişkisini ele alan çalışma 250 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada erkeklerin fiziksel saldırganlık ortalamları anlamlı şekilde kadınlardan yüksek olarak bulunmuştur. Bunun yanında bireylerin saldırganlıkları ile kaygı ve depresyonları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki elde edilmiştir (Algur, 2019).

Üniversitede öğrenim gören bireylerin narsisizm düzeyleri ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi ele alan çalışma 18 ile 25 yaş arasında değişen 511 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz çerçevesinde katılımcıların narsisizm düzeyleri ile saldırganlıkları arasında pozitif yönden ve anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur (Özkan, 2019).

Üniversitede okuyan bireylerin öz değer ile saldırganlıkları arasındaki ilişkinin incelendiği çalışma 958 üniversite öğrencisiyle gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışma çerçevesinde erkeklerin fiziksel ve sözel saldırganlık ortalamlarını anlamlı olarak kadınlara göre yüksek olarak bulunmuştur. Ayrıca öğrencilerin erdem düzeyi ile saldırganlıkları arasında negatif yönde anlamlı ilişki elde edilmiştir (Temli, 2019).

Öfke sorunu yaşayan üniversite öğrencilerinin riskli davranışlar ile saldırganlık arasındaki ilişkisini inceleyen çalışma 18-24 yaş aralığında olan 113 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda erkeklerin fiziksel saldırganlık ortalamalarını kadınlara göre anlamlı şekilde yüksek olarak bulunmuştur. Ayrıca öfke ile saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Mustafayeva, 2020).

Genç yetişkinlerin saldırganlığına ilişkin yurt içi ve yurt dışı alanyazına bakıldığında erkeklerin saldırganlık puanlarının anlamlı şekilde kadınlardan yüksek olarak bulunduğu görülmektedir. Ayrıca literatürde saldırganlık ile aile içi şiddete, bağımlılık eğilimleri, olumsuz yaşam deneyimi, nevrotiklik, rekabet içeren video oyunları, varoluşsal kaygıları (can sıkıntısı, yalnızlık ve hayal kırıklığı), çocukluk istismarı, yalnızlık ve depresyon, kaygı, öfke arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bunun yanında saldırganlık ile beş faktörlü kişilik özelliklerinde yer alan (duygusal denge, sorumluluk ve açıklık), duygusal zekâ, empati ve uyumlu ilişki, mutluluk, erdem düzeyi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

2.3.2. Kimlik Statüleri İle İlgili Yurt Dışı ve Yurt İçi Araştırmaları

Türkiye’de yaşayan ergenler ve Amerika’da yaşayan ergenlerin kimlik statüleri ile aile niteliklerinin kıyaslandığı bir araştırmadan elde edilen verilere göre Türkiye’de yaşayan gençlerin daha fazla bağımlı kimlik statüsüne sahip iken Amerika’da yaşayan gençler ise daha fazla kararsız ve başarılı kimlik statüsüne sahip oldukları belirlenmiştir (Taylor ve Oskay, 1995).

Nurmi, Poole ve Kalakoski (1996) kırsal ve kentsel yerleşkede yaşayan farklı yaşlarda bireylerin kimlik keşfi ve kimlik bağlanması çalışmasını toplam 683 bireyle yapmışlardır. Katılımcılara keşif ve bağlanma ölçeği uygulanmıştır. Çalışma sonucuna göre cinsiyet açısından bağlanma boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmazken keşif boyutunda bulunmuştur. Ayrıca şehir merkezinde yaşayan bireylerin kırsalda yaşayan bireylere göre bağlanma ve keşif puanları yüksek bulunmuştur.

Nurmi, Berzonsky, Tammi ve Kinney (1997) benlik, öznel iyi oluş ve kimlik arasındaki ilişkiyi 230 bireyden elde edilen verilerle incelemişlerdir. Kargaşalı kimlik statüsündeki bireylerin en fazla depresyona yatkın olduklarını belirlemişlerdir. Bağımlı kimlik statüsüne sahip kişilerin benlik algılarının basit düzeyde olduğunu belirlemişlerdir. Başarılı kimlik statüsüne sahip kişiler ise benlik saygısı en yüksek olan gruptur.

Keşif ve bağlanma ölçeğinin geçerlilik ve güvenirlik çalışması 690 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu çalışma sonucuna göre keşif ve bağlanma boyutunun cinsiyet açısından anlamlı şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur (Worthington, Navarro, Savoy ve Hampton, 2008).

Amerika’da yaşayan ergenler ve Hindistan’da yaşayan ergenlerin kimlik oluşturma süreciyle ilgili yapılan araştırmada toplam 434 ergenden veri toplanmıştır. Bulgulara göre Hindistan’da yaşayan ergenler Amerika’da yaşayan ergenlere göre daha fazla bağımlı, kargaşalı ve kararsız kimlik statüsüne sahiptir. Bunun yanında erkekler, kadınlara kıyasla daha fazla kargaşalı ve bağımlı kimlik statüsünde yer almıştır (Graf, Mullis ve Mullis, 2008).

Bağlanma stili ile ebeveyn yaklaşımlarının kimlik oluşum sürecinden keşif boyutuna etkisinin incelendiği çalışmada 653 kişiden veri toplanmıştır. Yapılan araştırma sonucunda kimlik keşfi boyutunda cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılık bulunmuştur. Kadınların kimlik keşfi puanı erkeklerden yüksek bulunmuştur (Pittman, Kerpelman, Soto ve Adler-Baeder, 2012).

Kimlik statülerinin cinsiyet ve yaş değişkenine göre incelendiğin bir çalışmada 638 kişiden veri toplanmıştır. Bulgulara göre erkeklerin kadınlara göre başarılı ve bağımlı kimlik statüsünden elde ettikleri puanları anlamlı şekilde yüksek çıkmıştır (Varan, 1990).

Kimlik statüleri ile kaygı düzeyleri ilişkisini inceleyen çalışmada 60 erkek ve 60 kadın katılımcı ile toplam 120 kişiden veriler elde edilmiştir. Bu çerçevede oluşan bulgulara göre başarılı kimlik statüsü cinsiyet temelli analiz edildiğinde kadınların oranı daha yüksek çıkmaktadır. Durumsal ve devamlı kaygıyla başarılı statü arasında ilişki anlamlı bulunmuş ancak diğer statülerle anlamlı bulunmamıştır. Ayrıca katılımcılardan bağımlı kimlik statüsüne sahip bireylerin meslek ve arkadaşlık konularında kaygı düzeyleri arttığı görülmektedir ve kararsız kimlik statüsündeki bireylerin karşı cinsle ilişkilerinde kaygı düzeyleri artmaktadır (Gönül, 2008).

Türkiye’nin iki farklı bölgesi olan İstanbul ile Mardin iline bağlı Nusaybin ilçesinin kültürel bağlamda kimlik statülerinde ne gibi farklılıklar gösterdiğini belirten çalışmada İstanbul’dan 229 Nusaybin’den ise 232 ergenle çalışma yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda Nusaybin ilinde yaşayan ergenler İstanbul ilinde yaşayan ergenlere göre nispeten ideolojik açıdan kararsız kimlik statü puanları daha yüksek çıkmıştır ve sosyal ilişkiler açısından bağımlı ve kargaşalı kimlik statüsü puanları yüksek bulunmuştur (Demir, 2009).

Şahin (2009) ergenlerin ailesiyle ve yetişme yurdunda yaşamını devam ettiren ergenlerin kimlik statüleri ile bağlanma tarzları arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada ailesiyle yaşayan 151 ve yurttan yaşayan 91 kişi olacak şekilde toplam 242 kişiden veri sağlanmıştır. Bu çerçevede sağlanan bulgular cinsiyet değişkeni çerçevesinde kadınların erkeklere göre kararsız kimlik puanları daha yüksek çıkmıştır. Bunun yanında ailesiyle yaşayan erkeklerin kadınlara göre bağımlı kimlik statü puanı yüksek çıkmıştır. Yaş düzeyine göre başarılı kimlik statüsü puanları yaşı 18 olanların yaşı 16 olan kişilere göre daha yüksek çıkmıştır. Yurttan yaşayan bireylerin kararsız ve kargaşalı kimlik statü puanı ailesiyle yaşayanlara göre yüksek bulunmuştur. Ayrıca ailesiyle yaşayan bireylerin yurttan yaşayan bireylere göre başarılı ve bağımlı statü puanları yüksek olarak gözlemlenmiştir.

Sorunlu internet kullanımı, internet kullanım esas amaçları ile kimlik statüleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 464 katılımcıdan veri toplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre başarılı kimlik statüsünde problemlili internet kullanımı anlamlı şekilde düşük iken kararsız kimlik statüsünde anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur (Ceyhan, 2010).

Sorunlu internet kullanımı, internet kullanım esas amaçları ile kimlik statüleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 464 katılımcıdan veri toplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre başarılı kimlik statüsünde problemlili internet kullanımı anlamlı şekilde düşük iken kararsız kimlik statüsünde anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur (Ceyhan, 2010).

Kimlik ve sosyal sermaye ile kimlik statüsü arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada 985 kişiden veri elde edilmiştir. Bu çalışma başarılı, bağımlı ve kararsız kimlik statüleriyle yapılmıştır. Bulgulara göre başarılı kimlik statüsündeki bireyler hem sosyal sermaye (arkadaşlık, güven hissi, aile yakınlığı, çevresel destek) hem de kimlik sermayesi (hayat hedefi ve benlik saygısı) açısından avantajlı olan statüdür. Bağımlı kimlik statüsündeki bireyler sosyal sermaye boyutu arasında yer alan güven hissi ve çevresel destek yönünden başarılı kimlik statüsünde yer alan bireyler açısından bir fark bulunmamıştır. Ancak kimlik sermayesi açısından bağımlı kimlik statüsünde yer alan bireylerin başarılı statüye göre puanları düşük bulunmuştur. Kararsız statüdeki bireyler ise hem kimlik sermayesi hem de sosyal sermaye yönünden diğer kimlik statülerine göre en düşük puana sahiptir.

Ergenin kimlik statüleri ile öznel iyi oluşu arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada 124 erkek 121 kız toplam 255 ergenden veri elde edilmiştir. Yapılan çalışmaya göre öznel iyi oluş başarılı kimlik statüsünde yüksek iken aynı kavram bağımlı kimlik statüsünde düşük çıkmaktadır (Eryılmaz ve Aypay, 2011).

324 üniversitede okuyan katılımcıyla yapılan çalışmada, kişilik özelliklerinin yanında bireylerin ebeveynlerini algılayış şekilleri ve edindikleri kimlik statüleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmadaki bulgulara göre babanın kontrolü, annenin benimsenmesi ve kontrolü başarılı kimlik statüsünü olumlu etki ederken, annenin benimsenmesi kararsız kimlik statüsünü olumsuz etkilemekte, babanın benimsenmesi ve kontrolü bağımlı kimlik statüsüne olumlu etki etmekte, annenin benimsenmesi dağınık kimlik statüsüne olumsuz etki etmektedir. Yeniliklere açıklık başarılı kimlik statüsünü olumlu, bağımlı ve dağınık statüyü olumsuz etkilemektedir. Özkontrol başarılı ve bağımlı statüye olumlu, kararsız ve dağınık kimlik statüsüne olumsuz etki etmektedir. Duygusal uyumsuzluk kararsız statüye olumlu etki etmektedir (Yenihayat, 2011).

Kimlik statüleri ile yalnızlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada 340 kadın ile 211 erkek katılımcıdan veri toplanmıştır. Katılımcıların 241'i dağınık 55'i kararsız 64'ü bağımlı ve 141'i başarılı kimlik statüsüne sahiptir. Bulgulara göre başarılı kimlik statüsündeki bireyler diğer statülerdeki bireylere göre daha düşük yalnızlık ortalamasına sahiptir (Arslan, Hamarta, Özyeşil ve Saygın, 2011).

Bağlanma tarzı ile kimlik statüleri arasındaki ilişkinin ele alındığı 195 kişiyle çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada cinsiyet, sınıf düzeyi açısından kimlik statülerinde bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Sosyoekonomik durumlarına göre ele alındığında ise alt düzeyde olan kişilerin başarılı düzeydeki kimlik statüsü, kararsız düzeydeki kimlik statüsü açısından yüksekken, dağınık kimlik statüsü açısından diğer sosyoekonomik düzeylere göre daha yüksektir. Yüksek sosyoekonomik düzeyde olan bireyler kararsız ve bağımlı statülerin diğer statülere göre oranları daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca bu çalışmaya göre kaçınma tarzı ve korkulu bağlanma tarzı ile kararsız ve dağınık statüleri ile aralarında pozitif eğilimli bir ilişki bulunmuştur. Güvenli tarzda bağlanmayla kararsız ve dağınık statüler arasında negatif doğrultuda ilişki bulunmuş, başarılı kimlik arasında ise pozitif doğrultuda ilişki bulunmuştur. Saplantılı tarz bağlanma ile herhangi bir statüyle anlamlı doğrultuda ilişki bulunmamıştır (Akar, 2012).

Bağlanma tarzının, cinsiyet ve yaşın kimlik statülerini yordaması üzerine yapılan çalışmada 406 bireyden veri toplanmıştır. Elde edilen verilere göre cinsiyet düzeyinde sadece kargaşalı kimlik statüsünde anlamlı bir fark bulunmuştur. Erkeklerin kargaşalı kimlik statüsü puanları kadınlardan yüksek olarak elde edilmiştir. Yaş değişkeni açısından bakıldığında başarılı ve bağımlı kimlik statüsünde yaş arttıkça bu kimlik statülerine

yönelimler artmaktadır. Ayrıca güvensiz tarzda bağlanma kararsız ve kargaşalı kimlik statüsünde olumlu etkiye sahiptir. Güvenli tarzda bağlanmak ise başarılı kimlik statüsüne olumlu etki etmektedir (İlhan ve Özdemir, 2012).

Üniversite öğrencilerinin kimlik statüleri ile karar verme tarzları arasındaki ilişkiyi incelemek hedefiyle 168 kadın ve 130 erkekten veriler toplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre mantıklı karar verme tarzıyla başarılı kimlik statüsü arasında puanlar yüksek çıkmıştır. Kararsız ve bağımlı kimlik statüsü ile mantıklı karar verme tarzı arasında negatif ilişki puanı yüksek çıkmıştır. Ayrıca kararsız, bağımlı ve kargaşalı statüler ile kararsız ve içtepesel tarzlar arasında pozitif ilişki çıkmıştır (Bacanlı, 2012).

Ergenlerle yapılan araştırmada erkek ve kadınlar arasında sadece kargaşalı kimlik statüsünde anlamlı fark bulunmuştur. Burada da kadınların aldığı puan daha yüksek çıkmıştır. Aynı çalışmada ergenlerin sınıf düzeyine göre yapılan analizlerde sadece bağımlı kimlik statüsünde anlamlı fark bulunmuştur. Bu statüde 12. sınıfa giden ergenlerin 11. sınıfa giden ergenlere göre puanları daha yüksek çıkmıştır. Lise çeşidine göre yapılan analizlerde ise meslek lisesine giden öğrencilerin kararsız, kargaşalı ve bağımlı kimlik statüleri puanı daha yüksek çıkmıştır. Yapılan çalışma sonucunda başarılı ve kararsız kimlik statüsüne sahip bireylerin performans ve öğrenme amaç eğilimlerine bağımlı ve kargaşalı kimlik statüsüne sahip bireylerden daha çok tercih etmektedirler (Oral, 2012).

Romantik ilişkiler ile kimlik statüleri arasındaki ilişkinin incelendiği 240 bireyle yapılan çalışmada; duygusal ilişkiyi başlatma ile başarılı, bağımlı, kargaşalı ve başarılı kimlik statüleri arasında düşük düzeyde anlamlı ilişki çıkmaktadır (Ercan ve Eryılmaz, 2013).

Utrecht kimlik bağlanma ölçeğinin Türkçe versiyon çalışması toplam 1201 katılımcıdan veri toplanmıştır. Yapılan çalışma sonucuna göre keşif ve bağlanma ile cinsiyet arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Kadınların bağlanma ve derinlemesine keşif puanı erkeklerden yüksek bulunmuştur. Erkeklerin ise bağlanmanın yeniden gözden geçirilmesi puanı kadınlardan yüksek bulunmuştur (Morsünbül, Crocetti, Çok ve Meeus, 2014).

Madde bağımlılığı olan ergenlerin kimlik statüsünün ve ebeveyn kabul- reddi arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada kargaşalı kimlik statüsüne sahip bireyler, ebeveyn kabul-ret ölçeği saldırganlık alt boyutundan aldıkları puanlar bağımlı ve başarılı kimlik statüsüne göre anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur (Yöncü vd., 2015).

Bireylerin sahip olduğu kimlik statülerinin başarı yönelimiyle ilişkisini ele alan 281 kadın 186 erkek katılımcıdan veri toplanmıştır. Bu çalışmaya göre başarılı ve kararsız kimlik statüsü performans ve öğrenme tarzı amaç yönelimini yordamaktadır. Ayrıca kararsız, bağımlı ve kargaşalı kimlik statüleri performans tarzı amaç yönelimini yordamaktadır (Oral ve Özgüngör, 2015).

Bireylerin öğrenci olup olmadığını veya çalışıp çalışmadığına yönelik yapılan çalışmada, çalışan kişilerin daha fazla bağımlı kimlik statüsü özelliği gösterdiği görülmektedir. Cinsiyete yönelik yapılan analizde ise erkeklerde bağımlı ve kararsız kimlik statüleri puanları daha yüksek çıkmıştır. En son olarak ebeveynleriyle mi yoksa ayrı mı yaşadığına göre yapılan analizde, ayrı yaşayan kişilerin başarılı kimlik statüleri puanları daha yüksek çıkmaktadır (Ergin, 2015).

Kimlik statüleri ile temel psikolojik ihtiyaçların aile ve arkadaşları tarafından karşılanması arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmada 288 kişiden veri toplanmıştır. Elde edilen verilere göre sadece kararsız kimlik statüsündeki bireylerin temel psikolojik ihtiyaçları anne tarafından karşılanmaktadır. Bağımlı kimlik statüsünde ise temel psikolojik ihtiyaçları baba gidermektedir. Ayrıca yakın arkadaş ise tüm statülerde psikolojik ihtiyaçları giderme açısından yordamaktadır (Erçelik, 2016).

Kimlik statüleri ile kimlik işlevleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma 114 kadın ve 94 erkek üniversite katılımcılarından elde edilmiştir. Bu çalışmada kargaşalı ve kararsız kimlik statüsündeki kişilerin kimliğin işlevleri düzeyinde en düşük puanları alırken başarılı ve bağımlı statüsündeki bireyler kimlik işlevleri düzeyinde en yüksek puanları almışlardır. Bu verilerle uyumlu ve daimi olan kimlik işlevlerinin ruh sağlığı açısından öneminin ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır (Morsünbül ve Uçar, 2017).

Kimlik statüleri ile sosyal değerler ve ebeveyn otorite tarzı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmada 211 katılımcıdan veri toplanmıştır. Bu araştırmaya göre cinsiyet ve yaş değişkenlerinde kimlik statüleri açısından bir farklılık bulunmamıştır. Bulgulara göre kimlik statülerinden biri olan başarılı kimlik statüsüyle ebeveyn otoriterliği açısından aralarında ilişki bulunmuştur. Kimlik statüleri ile sosyal değerler yönünden de anlamlı tarzda bir ilişki bulunmuştur (Yılmaz, 2018).

Kimlik statüleri ile ilgili çalışmalara bakıldığında ergenler üzerine yapılan çalışmaların çokluğu görülse de genç yetişkinleri ele alan çalışmaların da azımsanmayacak düzeyde olduğu görülmektedir. Bireylerin kimlik oluşum süreçlerinin cinsiyete göre anlamlı şekilde

farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik yapılan araştırmalarda farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Alan yazına bakıldığında başarılı kimlik statüsünün öznel iyi oluş, sosyal sermaye (arkadaşlık, güven hissi, aile yakınlığı, çevresel destek), kimlik sermayesi, güvenli bağlanma, yeniliklere açıklık, akademik performans, ebeveyn kabulü ile pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Bunun yanında bağımlı kimlik statüsünün de ebeveyn kabulü, kimlik işlevleri ile pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Ancak kararsız kimlik statüsünün problemleri internet kullanımı, kaçınma ve korkulu bağlanma ile pozitif yönde ve anlamlı ilişkili olduğu görülmektedir. Oysa kararsız kimlik statüsünün kimlik işlevleri, sosyal sermaye ve kimlik sermayesi, mantıklı karar verme tarzı ile negatif ve anlamlı ilişkili olduğun görülmektedir. Son olarak kargaşalı kimlik statüsünün ise, ebeveyn reddi, kaçınma ve korkulu bağlanma, depresyon ile pozitif yönde ve anlamlı ilişkisinin olduğu görülmektedir. Ancak akademik performans, amaç oluşturma, kimlik işlevleri ile negatif ve anlamlı ilişkili olduğun görülmektedir.

2.3.3. Kimlik Statüleri ve Saldırganlıkla İlgili Yurt Dışı ve Yurt İçi Araştırmaları

Yapılan çalışmada deneysel bilgi süreci ve akılcı bilgi süreci ile kimlik statüleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışma sonucuna göre kargaşalı kimlik statüsündeki kişiler deneysel bilgi sürecini daha fazla kullanırken başarılı kimlik statüsündeki kişiler akılcı bilgi sürecini daha fazla kullanmaktadırlar (Klaczynski, Fauth ve Swanger, 1998).

Adams vd. (2001) kimlik stilleriyle uyumsuz davranışlar arasındaki ilişkinin incelediği çalışmasını 2001 lise öğrencisiyle yapmıştır. Yapılan çalışmaya göre bilgi yönelimli olan kimlik stiline ve norm yönelimli olan kimlik stiline sahip bireyler ile davranış problemleri arasında negatif bir ilişki bulunmuşken, kaçınma yönelimli bireylerle saldırganlık arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Schwartz, Pantin, Prado, Sullivan ve Szapocznik (2005) 181 İspanyol göçmenin kimlik süreçleri ve davranış problemleri ile ilişkisini inceleyen bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışma sonuçlarına göre, kimlik uyumu ile saldırganca davranış arasında negatif ilişki varken kimlik uyumsuzluğu ile saldırganlık arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Luyckx, Goossens ve Soenens (2006) değişen bağlanma biçiminin ve değerlendirilmesinin kimlik yapısı çerçevesinde incelendiği çalışmada 402 üniversite öğrencisinden iki yıl içerisinde dört defa veri toplanmıştır. Yapılan çalışma sonucuna göre bağlanma puanı yüksek olan bireylerde risk davranışı görülme ihtimali daha düşük bulunmuştur.

Luyckx, Goossens, Soenens ve Beyers (2006) kimlik biçimlenmesinde çeşitli faktörler ve keşif ile bağlanmanın ilişkisinin incelendiği çalışmayı 565 bireyle yapmışlardır. Çalışma sonucuna göre keşif ve bağlanma düzeyleri uyum sağlama ile aile ilişkileri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bağlanma depresyonla negatif yönde ve uyum sağlama ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca keşif düzeyinin kişiler arası çatışmanın anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur.

Crocetti vd. (2008) çeşitli etnik gruplarla kimlik statülerini incelediği çalışmasını 1952 katılımcı ile yapmıştır. Çalışma sonucuna göre keşif ile saldırganlık boyutları arasında anlamlı yönde bir ilişki elde edilmiştir. Bu çalışmaya göre bireylerin çeşitli seçenekler arasında kalması iş, inanç, idealler ve politik seçenekler arasında seçim yapma gereksinimi, bireylerin gerginleşmesine ve saldırganca davranmasına sebep olabilmektedir.

Lounsbury, Levy, Leong ve Gibson (2007) kişilik özellikleri ile kimlik statüleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 2092 kişiden veri toplamışlardır. Geniş olmayan kişilik özellikleri, kimlik statüleri ve beş faktörlü kimlik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Geniş olmayan kişilik özelliklerinden biri de saldırganlıktır. Yapılan analiz sonucunda geniş olmayan kişilik özellikleri, beş faktörlü kişilik özellikleri ve kimlik statüleri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Geniş olmayan kişilik özelliklerinden biri olan saldırganlık ve kimlik statülerinden kargaşalı kimlik statüsü arasında da anlamlı ilişki bulunmuştur.

Ferrer-Wreder, Pachuk, Poyrazli, Small ve Domitrovich (2008) kimlik uyumu ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkiyi incelendiği çalışma 574 ergen ile yapılmıştır. Çalışma sonucuna göre kimlik uyumsuzluğu ve kargaşası içinde olan bireylerin antisosyal davranışlar sergileme puanları yüksek bulunmuştur.

Smits (2009) ergenlerin iyi oluşu, ebeveyn algıları ve kişilerarası ilişki fonksiyonu ile kimlik stilleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada bilgi yönelimli kişilerin uyum bozucu davranışlar ile negatif bir ilişki var iken norm yönelimli kimlik stiline ve kaçınma kimlik stiline sahip bireyler ile uyum bozucu davranışlar arasında pozitif bir ilişki bulmuştur.

Kimliksel stres, kimlik statüleri ile saldırganlık boyutunda yer alan düşmanlığı da kapsayan psikolojik semptom arasındaki ilişkinin incelendiği çalışma ise, klinik olarak teşhis almış 88 ergen ve 63 hasta bakıcı ile yapılmıştır. Çalışma sonucuna göre çeşitli psikolojik semptom ile kimlik statüleri arasında ilişki bulunmuş ancak saldırganlığın alt boyutu olan düşmanlıkla ilişki anlamlı bir sonuç bulunmamıştır (Wiley, 2009).

Schwartz vd.(2009) Riskli davranışlar sergileyen 227 İspanyol bireylerinin sosyal ilişkilerinin ve kimlik süreçlerinin incelendiği çalışma yapmıştır. Bu çalışmaya göre kimlik oluşum sürecini uyumlu şekilde oluşturamayan, kimlik karmaşası içinde olan bireylerin davranış bozukları (saldırganlık, madde kullanımı, uygun olmayan cinsel ilişkiler) puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur.

Meeus vd. (2010) kimlik statüleriyle ilgili 923 ergenle boylamsal bir çalışma yapmışlardır. Çalışma sonucuna göre başarılı ve bağımlı kimlik statülerine sahip bireyler kararsız ve kargaşalı kimlik statüsüne sahip bireylere kıyasla psikososyal uyum becerileri daha yüksek, duygu durumlarını daha iyi düzenleyebildikleri bulunmuştur. Başarılı ve bağımlı kimlik statüsüne sahip bireyler kararsız ve kargaşalı kimlik statüsüne sahip bireylere göre daha az depresyona, anksiyeteye ve saldırganlığa eğilimli olarak bulunmuştur.

Smits, Doumen, Luyckx, Duriez ve Goossens'un (2011) kimlik stilleri ile kişilerarası davranışlar arasındaki ilişkinin incelendiği çalışma 341 üniversite öğrencisiyle yapılmıştır. Bu çalışmaya göre bilgi yönelimli olan kimlik stiliyle saldırganlık arasında negatif yönde ilişki bulunurken norm yönelimli olan ve kaçınma yönelimli olan kimlik stiliyle saldırganlık ile pozitif şekilde bir uyum bulunmuştur.

Kimlik statülerinin olumlu ve olumsuz olan psikososyal fonksiyonlarıyla ilişkisinin incelendiği çalışma çeşitli etnik gruplardan gelen 9034 üniversite öğrencisiyle yapılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre başarılı ve bağımlı kimlik statüsündeki bireylerin saldırganlık puanı düşük bulunurken kararsız ve kargaşalı kimlik statüsündeki bireylerin saldırganlık puanı yüksek bulunmuştur (Schwartz vd., 2011).

Finzi-Dottan, Bilu ve Golubchik (2011) göçmenlerin saldırganlık ve davranış bozukluklarının aile stili ve ego kimliği rolünü inceledikleri çalışma 119 ergen ile yapılmıştır. Bu çalışmaya göre kimlik karmaşasının saldırganlığın güçlü bir yordayıcısı olarak bulunmuştur.

Kimlik gelişimi ile problemli davranışların incelendiği bir başka çalışma 443 bireyle yapılmıştır. Katılımcıların derinlemesine keşif, bağlanma yapma ve bağlanmanın yeniden gözden geçirilmesi ile riskli davranışlarla ilişkileri incelenmiştir. Çalışma sonucuna göre yüksek riskli davranışlar gösteren bireylerin uyumlu kimlik yapıları ve bağlanma yapma düzeyleri düşük bulunmuştur Ancak bağlanmanın yeniden gözden geçirilmesi ile ilişkileri yüksek bulunmuştur (Crocetti, Klimstra, Hale, Koot ve Meeus, 2013).

Kimlik boyutlarıyla yardımcı ve yardımcı olmayan davranışların incelendiği çalışmada 7649 katılımcıdan bilgi toplanmıştır. Bu çalışma bulgularına göre kimlik keşfi ve bağlanma riskli davranışlar ve saldırganlık arasında anlamlı ilişki ortaya koymuştur. Ayrıca saplantılı keşif ile iyi olma arasında negatif ilişki bulunmuş ve saldırganlık ile saplantılı keşif arasında pozitif ilişki bulunmuştur (Ritchie vd., 2013).

Barlett (2016) tarafından kimlik oluşum süreçlerinden keşif ile saldırganlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışma 599 bireyle yapmıştır. Çalışmada keşif ile cinsiyet boyutu çerçevesinde anlamlı bir farklılık var olup olmadığına bakılmış ve sonuç olarak bir farklılık bulunmamıştır.

Morsünbül (2013) ergenlik yıllarında kimlik statüleri ile risk almaya yönelik davranışlar arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında 165 kadın 150 erkek olmak üzere toplam 315 bireyden veri elde edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre kararsız ve kargaşalı kimlik statüleri ile risk almaya yönelik davranışlar açısından anlamlı tarzda ve pozitif yönelimli ilişki bulunmuş ve bağımlı ile başarılı olan statüleri ile risk almaya yönelik davranışlar ile anlamlı şekilde ve negatif ilişki elde edilmiştir.

Morsünbül (2015) yetişkinlik ve ergenlik yıllarında ortaya çıkan saldırganlığı düşük öz-kontrol, düşük özsaygı, kimlik oluşumu, yaşam dönemleri ve cinsiyet ile birlikte aralarındaki ilişkiyi ele alan bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada bağımlı değişken saldırganlık olurken düşük öz-kontrol, düşük özsaygı, kimlik oluşumu, yaşam dönemleri ve cinsiyet bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. 244 üniversite öğrencisi 240 ortaöğretim öğrencisinden veriler toplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre derinlemesine keşif, saplantılı keşif, yaşam dönemi, düşük öz-kontrol, özsaygı anlamlı bir şekilde saldırganlığa etki etmektedir. Bunun yanında cinsiyet değişkeni açısından saldırganlık ile anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ayrıca düşük öz kontrol ile saldırganlıkla aralarında ilişki diğer değişkenlere oranla yüksek çıkmıştır.

Yurt içi ve yurt dışında saldırganlık ve kimlik statüleri ile ilgili araştırmalara bakıldığında saldırganlık ile kimlik statülerini ele alan yurt dışı çalışmalar olmasına karşın yurt içinde bu konuda yeterince araştırma yapılmadığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların bir kısmı da üniversite öğrencilerinin dışında ergenlerle yapıldığı görülmektedir. Türkiye’de üniversite öğrencilerinin sahip olduğunu kimlik statülerinin saldırganlık boyutlarıyla anlamlı ilişkisi olup olmadığını incelemek için yukarı bölümde açıklanan ilgili literatür çerçevesinde ve bu literatür ışığında analizler yapılacaktır. Bir sonraki kısımda ele alınacak

analizler için kullanılan model, örneklem ve veri toplama araçları gibi çeşitli yöntemler hakkında açıklamalarda bulunulmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde üniversite öğrencilerinin saldırganlıkları ile kimlik statüleri arasındaki ilişkinin incelenmesinde kullanılan model, evren ve seçilen örneklem, araştırmada bulgular elde edilecek veri toplama araçları ve bu toplanan verilerle ne tür analizler yapılacağına ilişkin açıklamalara yer verilmektedir.

3.1.Araştırma Modeli

Yapılan bu araştırma, üniversite öğrencilerinin saldırganlık ile kimlik oluşum süreçleri ve kimlik statüleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmış ve bu amaca yönelik ilişkisel tarama modeli uygulanmıştır.

İlişkisel tarama modeli, incelenmesi hedeflenen değişkenler arasındaki ilişkileri ve var olan bu ilişkilerin ne düzeyde olduğunu belirlemek maksadıyla uygulanan bir modeldir. Yapılan analizler sonucunda değişkenleri etkileyen sebepler, değişkenler arasındaki ilişkiler hakkında veri elde edilebilir ve bir değişkene göre diğer değişkenlere yönelik tahminlerde bulunulabilir. Ancak yapılan analizler sonucunda oluşan bilgilerin salt neden sonuç ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmesi doğru değildir (Karasar, 2012). İlişkisel tarama modelinde değişkenler hakkında bilgi elde etmek için istatistiksel analizler yapılır. Değişkenlerin birbirinden ayrı olarak ele alınıp bir arada uyumlu bir değişim gösterip göstermediği analiz ederek ilişkilere dayalı sonuçlar ortaya çıkarılması hedeflenir (Metin, 2014).

3.2.Evren ve Örneklem (Çalışma Grubu)

Bu araştırmanın çalışma evreni, 2019-2020 eğitim öğretim döneminde çeşitli fakültelerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubunu ise Aksaray Üniversitesi'nde çeşitli fakültelerde 2019-2020 eğitim ve öğretim döneminde öğrenim gören öğrencilerden tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenen 526 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin yaşları 18 ile 25 arasında değişmektedir. Çalışma grubunun çeşitli değişkenlere göre dağılımı Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Kadın	326	%61.9
Erkek	200	%38.1
Toplam	526	%100

Tablo 1'de görüldüğü üzere katılımcıların 326'sı %61.9'u kadın ve 200'ü %38.1' erkek olmak üzere toplam 526 kişi oluşturmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Dağılımı

Değişkenler	Frekans	Yüzde
18-20	240	%45.6
21-25	286	%54.4
Toplam	526	%100

Tablo 2'de görüldüğü üzere katılımcıların 240'ı %45.6'sı 18-20 yaşlarında ve 286'sı %54.4'ü 21-25 yaşında olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Sınıf Değişkenine Göre Dağılımı

Değişkenler	Frekans	Yüzde
1.Sınıf	118	%22.4
2.Sınıf	172	%32.7
3.Sınıf	139	%26.4
4.Sınıf	97	%18.4
Toplam	526	%100

Tablo 3'te görüldüğü üzere katılımcıları 118'i %22.4'ü 1.sınıf 172'si %32.7'si 2.sınıf, 139'u %26.4'ü 3.sınıf ve 97'si %18.4 4. sınıfa giden öğrenciler oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan üniversite öğrencileri hakkında bilgi toplamak ve cinsiyet, yaş ve sınıf ile ilgili demografik bilgilerini araştırmaya ekleyip veriler oluşturmak maksadıyla kişisel bilgi formu oluşturulmuştur.

3.3.2.Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği

Buss-Perry saldırganlık ölçeği temel olarak bireylerin saldırganlığının boyutunu ve ne tür saldırganlık gösterdiğini ortaya çıkarmak amacıyla Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilmiştir. Madran ise ölçeği 2012 yılında Türkçe'ye uyarlamıştır (Madran, 2012).

Buss-Perry saldırganlık ölçeği öfke, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık ve düşmanlık şeklinde dört alt boyuttan ve 29 maddeden oluşan 5'li likert tarzında hazırlanmıştır. Ölçeklerden elde edilen toplam puanları çerçevesinde analizler yapılabilmektedir. Başkalarını bedensel olarak incitmeyi içeren fiziksel saldırganlıkla ilişkili 9 soru yer almaktadır. Başkalarına sözlü olarak zarar vermeyi hedefleyen sözel saldırganlıkla ilişkili 5 soru yer almaktadır. Saldırganlığın hissiyat şeklinde ifadesi olarak kabul gören öfkeyle ilişkili 7 soru yer almaktadır. Saldırganlığın zihinsel süreci olarak kabul edilen düşmanlıkla ilişkili 8 soru yer almaktadır. Ölçekte yer alan 9 ve 16. Sorular ters kodlanmıştır. Andaç BPSÖ Türkçe'ye uyarlama çalışması için Başkent ve Ankara Üniversiteleri'nde okumakta olan 220 katılımcıyla örneklemini oluşturmuştur. Bu katılımcıların 102'si erkek 118'i kadındır (Madran, 2012).

Buss-Perry tarafından saldırganlık ölçeği faktör özelliklerini ortaya çıkarmak niyetiyle faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin Türkçe formu da Buss ve Perry ölçeğiyle uyumluluk göstermektedir. Yapılan analiz sonucunda 4 faktörü kapsayan bir yapıda olduğu ortaya çıkarılmış ve bu dört boyutla toplam varyansın %41.4'ünü açıklamaktadır (Madran, 2012). BPSÖ güvenirliğini belirlemek amacıyla test yarılama, iç tutarlılık ve test-tekrar test güvenirliği uygulanmıştır. Ayrıca Cronbach alfa değeri güvenirliği belirlemek için dikkate alınmıştır. Test yarılama sonucunda Cronbach alfa değerleri sözel saldırganlık için 0.53, düşmanlık için 0.75, fiziksel saldırganlık için 0.73 ve öfke için ise 0.78 bulunmuştur. Toplam olarak Cronbach alfa değeri ise 0.82 bulunmuştur. İç tutarlılık sonucundan Cronbach alfa değeri sözel saldırganlık için 0.48, düşmanlık için 0.71, fiziksel saldırganlık için 0.78 ve öfke için ise 0.76 bulunmuştur. Toplam olarak Cronbach alfa değeri ise 0.85 bulunmuştur. Test-tekrar test sonucundan Cronbach alfa değeri sözel saldırganlık için 0.82, düşmanlık için 0.85, fiziksel saldırganlık için 0.98 ve öfke için ise 0.85 bulunmuştur. Toplam olarak Cronbach alfa değeri ise 0.97 bulunmuştur (Madran,2012). Bu çalışmada iç tutarlılık sonucundan Cronbach alfa değeri sözel saldırganlık için 0.46, düşmanlık için

0.68, fiziksel saldırganlık için 0.78 ve öfke için ise 0.65 bulunmuştur. Toplam olarak Cronbach alfa değeri ise 0.81 bulunmuştur.

3.3.3.Ego Kimlik Süreci Ölçeği

Ego kimlik süreci ölçeği, Marcia'nın (1966) modelini oluştururken Erikson'un psikososyal gelişim kuramına dayandırdığı kimlik statülerini incelemek ve ortaya koymak amacıyla geliştirilmiştir. Balisteri, Busch-Rossnagel ve Geisinger (1995) araştırmacıların ortak çalışmasıyla geliştirilmiştir. Türkçeye adapte etme çalışmasını ise Morsünbül ve Atak (2013) gerçekleştirmiştir.

Ölçek Marcia'nın (1966) kimlik statüsünde bulunan kimlik oluşum süreçlerinin iki boyutu olan içsel yatırım (bağlanma) ve keşif yardımı ile 4 kimlik statüsünü (başarılı, bağımlı, kararsuz ve kargaşalı) belirlemeyi hedeflemektedir. Ölçekte uğraş, inanış, farkındalık düzeyi, çeşitli yönelimleri ele alıp sorgulayıp yaşanılmasından oluşan keşif boyutuna yönelik 16 madde yer almaktadır. Bunun yanında çeşitli seçeneklere yönelik yaptığı seçimler ve bu seçimlere temel alarak oluşturduğu eğilimlere yönelik yani içsel yatırıma (bağlanma) yönelik 16 madde yer almaktadır. Tüm bu maddelerin toplamında ölçeğin bütünü 32 maddeden oluşmaktadır. Bu 32 maddeden 12'si ters kodlanmaktadır. Bu iki boyuttan da elde edilebilecek en alt puan 16 ayrıca en üst puan 96 olarak belirlenmiştir. Alınan bu puanlar çerçevesinde kimlik statüleri oluşmaktadır (Morsünbül ve Atak, 2013).

EKSÖ maddeleri hem ideolojik hem de sosyal ilişki çerçevesinde oluşturulmuştur. Sosyal ilişki çerçevesinde cinsiyet, aile ilişkisi, arkadaşlıklar ve duygusal ilişki ele alınmaktadır. İdeolojik çerçevede ise normlar, politik görüş, dini inançlar ele alınmaktadır. Ölçekte maddelerde 6 seçenekli likert türünde sorular yer almaktadır. En düşük puan 1 (kesinlikle katılmıyorum) en yüksek puan ise 6 (kesinlikle katılıyorum) olacak şekildedir. Kimlik statüsünü belirlemek amacıyla medyan (ortanca) değer kullanılmaktadır. Keşif boyutu için ortanca değer 66.5 iken bağlanma alt boyutu için bu değer 62 puandır. Eğer katılımcıların bağlanma ve keşif puanları medyan puanının üstünde ise başarılı kimlik statüsünde olarak değerlendirilir. Bağlanma ve keşif boyutunda bireyin aldığı puanlar medyanın altında ise kargaşalı kimlik statüsünde yer almaktadırlar. Bunun yanında bağlanma alt boyutu ortancadan yüksek keşif boyutu ortancadan düşük puanlı ise bağımlı kimlik statüsünde yer almaktadır. Keşif alt boyutu ortancadan yüksek ve bağlanma alt boyutu ortancadan düşük ise kararsız kimlik statüsünde yer almaktadır (Morsünbül ve Atak, 2013).

EKSÖ maddelerini Türkçeye adapte etme aşamasında 230 üniversite öğrencisinden oluşan örneklem seçilmiştir. Dil bütünlüğünü sağlamak amacıyla ölçek Türkçe ve İngilizce dilinde yetkin olan 24 doktora aşamasında olan öğrenciye uygulanmıştır. Türkçe ve İngilizce dilinden oluşan formlar sonucunda aralarındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı 0.94 olarak bulunmuştur. Bunun yanında ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla doğrulayıcı ve açımlayıcı faktör analizleri uygulanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucuna göre bu iki faktörlü yapısında Türkiye kültürüne uyumunun iyi olduğu bulunmuştur. Açımlayıcı faktör analiz sonucuna göre ise iki faktör toplam varyansın %56.62'sini açıkladığı bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek amacıyla test tekrar testi ve iç tutarlılığından faydalanarak Cronbach Alfa değeri dikkate alınmıştır. Buna göre test tekrar testte keşif alt boyutu Cronbach Alfa değeri 0.87 bulunurken bağlanma alt boyutunda Cronbach Alfa 0.89 bulunmuştur. Ayrıca iç tutarlılıkta keşif alt boyutunda Cronbach Alfa değeri 0.82 iken bağlanma alt boyutunda Cronbach Alfa değeri 0.85 bulunmuştur (Morsünbül ve Atak, 2013). Bu çalışmada keşif alt boyutunu için iç tutarlılıkta Cronbach Alfa değeri 0.71 iken bağlanma (içsel yatırım) alt boyutunda Cronbach Alfa değeri 0.70 olarak bulunmaktadır.

3.4.Verilerin Toplanması

Tez için kullanılacak ölçme araçları için ilgili kurullardan izin alınmıştır. Kişisel bilgi formu ve ölçekler bizzat araştırmacı tarafından dağıtılıp uygulanmış ve toplanmıştır. Ölçekler katılımcılar tarafından doldurulmadan önce araştırmayı yürüten kişi tarafından yapılan çalışma ve uygulanacak ölçekler hakkında bilgiler verilmiştir. Katılımcıların gönüllü olarak katılması esas alınmıştır. Ölçeklerin uygulanması 35-45 dakika sürmüştür.

3.5.Verilerin İstatiksel Analizi

Yapılan çalışmada verilerin analizi için SPSS 25 programı kullanılmıştır. Veriler hakkında çeşitli betimleyici bilgileri verilerek, veriler özetlenmiştir.

Araştırmada analiz için kullanılacak değişkenlerin uç değerlerinin tespiti box plot ile incelenmiştir. Araştırmada uç değer özellikleri gösteren bireyler analiz içine alınmamıştır. Araştırmada katılımcılardan 536 bireyden 10'unda uç değer tespit edilmiş ve bunun sonucunda araştırmaya 526 bireyle devam edilmiştir.

Araştırmada kullanılan verilerin uygulanacak analizlere uygun olup olmadığını belirlemek için normal dağılım analizi yapılmıştır. Gürbüz ve Şahin'e (2015) göre verilerin normal dağılımını tespit etmek için kullanılabilecek yöntemlerden birisi çarpıklık ve basıklık değerlerine bakmaktır. Tabachnick ve Fidell'e (2013) göre normal dağılım için çarpıklık ve basıklık değerleri +1.5 ve -1.5 arasında olması beklenmektedir. Bu araştırmada verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş ve bu değerlerin +1.5 ve -1.5 arasında olduğu görülmektedir. Çarpıklık değeri -0.08 ile 0.29 basıklık değeri -0.62 ile -0.17 arasındadır. Tüm bu incelemeler ışığında verilerin normallik varsayımını sağladığı görülmüştür ve bu nedenle analizlerde parametrik testler tercih edilmiştir.

Saldırganlık alt boyutlarının cinsiyet değişkeni yönünden ortalamalarda anlamlı şekilde bir farklılık olup olmadığını tespit etmek maksadıyla parametrik testlerden t testi kullanılmıştır. Saldırganlığın kimlik oluşum süreçlerinden keşif ile bağlanma boyutuyla anlamlı bir ilişkisi olup olmadığını belirlemek niyetiyle parametrik testlerden Pearson Momentler Çarpımı korelasyon analizi uygulanmıştır. Kimlik oluşum süreçlerinden keşif boyutunun saldırganlık alt boyutlarının anlamlı bir yordayıcısı veya açıklayıcısı olup olmadığını ortaya koymak maksadıyla regresyon analizi uygulanmıştır. Son olarak saldırganlık alt boyutlarının kimlik statülerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Farklılığın hangi yönde olduğunu belirlemek niyetiyle Post Hoc testlerinden Tukey testi kullanılmıştır. T testi, tek yönlü varyans analizi, korelasyon ile regresyon analizi için anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak belirlenmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma problemlerinin gerekli çözümü için, katılımcı olan üniversite öğrencilerden ölçekler aracılığıyla elde edilen verilerin analizleri sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır.

4.1. Üniversite Öğrencilerin Saldırganlık Alt Boyut Toplam Puanlarında Cinsiyete Göre Anlamlı Farklılık Var mıdır? Alt Problemine İlişkin Bulgular

Katılımcıların fiziksel saldırganlık alt boyut toplam puanının kadın ve erkek kategorisine göre normal dağılım özelliği gösterdiği için fiziksel saldırganlık alt boyutu toplam puanının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla parametrik testlerden bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Fiziksel Saldırganlık Alt Boyutunun Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Grup T Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Fiziksel Saldırganlık	Kadın	326	20.97	6.50	-9.84*	0.00
	Erkek	200	26.92	6.34		

*P<0.05

Tablo 4'te görüldüğü üzere, yapılan analiz sonucunda fiziksel saldırganlık alt boyutu toplam puanında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur (t= -9.84, p<0.05). Bu anlamlı farklılığa göre erkeklerin fiziksel saldırganlık toplam puanı kadınların toplam puanından yüksek bulunmuştur.

Katılımcıların düşmanlık alt boyut toplam puanının kadın ve erkek kategorisine göre normal dağılım özelliği gösterdiği için düşmanlık alt boyutu toplam puanının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla

parametrik testlerden bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Düşmanlık Alt Boyutunun Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Grup T Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Düşmanlık	Kadın	326	27.16	5.59	0.96	0.34
	Erkek	200	26.65	5.66		

*P<0.05

Tablo 5'te görüldüğü üzere, yapılan analiz sonucunda düşmanlık alt boyutu toplam puanında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (t= 0.96, p>0.05).

Katılımcıların sözel saldırganlık alt boyut toplam puanının kadın ve erkek kategorisine göre normal dağılım özelliği gösterdiği için sözel saldırganlık alt boyutu toplam puanının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla parametrik testlerden bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Sözel Saldırganlık Alt Boyutunun Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Grup T Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Sözel Saldırganlık	Kadın	326	15.78	3.10	-3.02*	0.03
	Erkek	200	16.66	3.12		

*P<0.05

Tablo 6'da görüldüğü üzere, yapılan analiz sonucunda sözel saldırganlık alt boyutu toplam puanında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur (t= -3.02, p<0.05). Bu anlamlı farklılığa göre erkeklerin sözel saldırganlık toplam puanı kadınların toplam puanından yüksek bulunmuştur.

Katılımcıların öfke alt boyut toplam puanının kadın ve erkek kategorisine göre normal dağılım özelliği gösterdiği için öfke alt boyutu toplam puanının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla parametrik testlerden bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Öfke Alt Boyutunun Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Grup T Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Öfke	Kadın	326	21.27	5.59	-0.98	0.33
	Erkek	200	21.60	5.66		

*P<0.05

Tablo 7’de görüldüğü üzere, yapılan analiz sonucunda öfke alt boyutu toplam puanında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (t= -0.98, p>0.05).

4.2. Üniversite Öğrencilerin Saldırganlıkları ile Kimlik Oluşum Süreçlerinden Keşif ve Bağlanma Boyutu Arasında Anlamlı İlişki Var Mıdır? Alt Problemine İlişkin Bulgular

Katılımcıların fiziksel saldırganlık ile kimlik oluşum süreçleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı korelasyon analizi uygulanmıştır. Sonuçlar tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Fiziksel Saldırganlık ile Kimlik Oluşum Süreci Alt Boyutları Arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları

Kimlik Oluşum Süreçleri	Fiziksel Saldırganlık		
	N	r	p
Keşif	526	-0.01	0.72
Bağlanma	526	-0.05	0.25

*P<0.05, **P<0.01

Tablo 8’ de görüldüğü üzere yapılan analiz sonucunda keşif değeri (r=-0.01, p>0.01) ve bağlanma değeri(r= -0.05, p >0.01) şeklindedir. Bu sonuçlara göre fiziksel saldırganlık ile kimlik oluşum süreçleri alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Katılımcıların sözel saldırganlık ile kimlik oluşum süreçleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı korelasyon analizi uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Sözel Saldırganlık ile Kimlik Oluşum Süreci Alt Boyutları Arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları

Kimlik Oluşum Süreçleri	Sözel Saldırganlık		
	N	r	p
Keşif	526	0.18**	0.00
Bağlanma	526	0.01	0.85

*P<0.05, **P<0.01

Tablo 9’da görüldüğü üzere yapılan analiz sonucunda keşif değeri ($r = 0.18$, $p < 0.01$) ve bağlanma değeri ($r = 0.00$, $p > 0.01$) şeklindedir. Bu sonuçlara göre sözel saldırganlık ile kimlik oluşum süreçleri alt boyutlarından arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki varken bağlanma ile anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Katılımcıların öfke ile kimlik oluşum süreçleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı korelasyon analizi uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10. Öfke ile Kimlik Oluşum Süreci Alt Boyutları Arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları

Kimlik Oluşum Süreçleri	N	Öfke	
		r	p
Keşif	526	0.04	0.35
Bağlanma	526	-0.01	0.72

*P<0.05, **P<0.01

Tablo 10’ da görüldüğü üzere yapılan analiz sonucunda keşif değeri ($r = -0.04$, $p > 0.01$) ve bağlanma değeri ($r = -0.01$, $p > 0.01$) şeklindedir. Bu sonuçlara göre öfke ile kimlik oluşum süreçleri alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Katılımcıların düşmanlık ile kimlik oluşum süreçleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı korelasyon analizi uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. Düşmanlık ile Kimlik Oluşum Süreci Alt Boyutları Arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları

Kimlik Oluşum Süreçleri	N	Düşmanlık	
		r	p
Keşif	526	0.05	0.18
Bağlanma	526	-0.05	0.23

*P<0.05, **P<0.01

Tablo 11’ de görüldüğü üzere yapılan analiz sonucunda keşif değeri ($r = 0.05$, $p > 0.01$) ve bağlanma değeri ($r = -0.05$, $p > 0.01$) şeklindedir. Bu sonuçlara göre düşmanlık ile kimlik oluşum süreçleri alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

4.3.Üniversite Öğrencilerin Kimlik Oluşum Süreçlerinden Keşif ve Bağlanma Boyutunun Saldırganlığın Anlamlı Yordayıcısı Mıdır? Alt Problemine İlişkin Bulgular

Katılımcıların kimlik oluşum süreçlerinden keşif boyutunun saldırganlık alt boyutlarından sözel saldırganlığı anlamlı şekilde yordayıp yordamadığını belirlemek için Basit Doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 12 ve 13'te gösterilmiştir.

Tablo 12. Kimlik Oluşum Süreçlerinden Keşif Alt Boyutunun Saldırganlık Alt Boyutlarından Sözel Saldırganlığı Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	B	Sd. hata	T	F	R	R ²	p
Sabit	2.39	0.19	12 .26	18.07	0.20	0.04	0.00**

*P<0.05, **P<0.01

Tablo 12'de görüldüğü üzere yapılan analiz sonucunda keşif boyutu saldırganlık alt boyutlarından sözel saldırganlığın 0.01 düzeyinde anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir (R=0.20, R²=0.04, F= 18.07, p <0.01). Buradan hareketle sözel saldırganlık varyansın %4'ünün keşif ile açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 13. Kimlik Oluşum Süreçlerinden Keşif Alt Boyutunun Saldırganlık Alt Boyutlarından Sözel Saldırganlığı Yordamasına İlişkin Coefficient Tablosu Sonuçları

Model	B	Sd. hata	β	t	p
Sabit	2.39	0 .19		12 .26	0.00
Keşif	0.20	0.04	0.18	4.25	0.00**

*P<0.05, **P<0.01

Tablo 13'te görüldüğü üzere yapılan analiz sonucunda β değeri incelendiğinde kimlik oluşum süreci alt boyutlarının keşif boyutu sözel saldırganlığın %18'ini açıkladığı görülmektedir (β= 0.18, p<0.00, t=4.25).

4.4.Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Toplam Puanlarında Kimlik Statülerine Göre Anlamlı Farklılık Var Mıdır? Alt Problemine İlişkin Bulgular

Katılımcıların fiziksel saldırganlık alt boyutunun kimlik statülerine göre normal dağılım özelliği gösterdiği için fiziksel saldırganlık alt boyutunun kimlik statülerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14. Fiziksel Saldırganlık Alt Boyutunun Kimlik Statülerine Göre Anlamli şekilde Farklılaşıp Farklılaşmadığına Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Kimlik Statüsü	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Anlamli Fark
Fiziksel Saldırganlık	Başarılı	137	22.78	7.01	0.23	0.87	
	Kararsız	204	22.87	6.69			
	Bağımlı	95	22.49	7.92			
	Kargaşalı	90	23.34	6.78			

*P<0.05

Tablo 14'te görüldüğü üzere yapılan analiz sonucunda fiziksel saldırganlık alt boyutu toplam puanında kimlik statülerine göre anlamli bir farklılık bulunmamıştır. Varyans analizi sonucunda fiziksel saldırganlık için ($F=0.23$, $p>0.05$) değeri şeklinde hesaplanmıştır.

Katılımcıların düşmanlık alt boyutunun kimlik statülerine göre normal dağılım özelliği gösterdiği için düşmanlık alt boyutunun kimlik statülerine göre anlamli bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo 15. Düşmanlık Alt Boyutunun Kimlik Statülerine Göre Anlamli Şekilde Farklılaşıp Farklılaşmadığına Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Kimlik Statüsü	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Anlamli Fark
Düşmanlık	Başarılı	137	27.51	5.78	0.99	0.39	
	Kararsız	204	26.93	6.01			
	Bağımlı	95	26.24	5.29			
	Kargaşalı	90	27.18	4.41			

*P<0.05

Tablo 15'te görüldüğü üzere yapılan analiz sonucunda düşmanlık alt boyutu toplam puanında kimlik statülerine göre anlamli bir farklılık bulunmamıştır. Varyans analizi sonucunda düşmanlık için ($F=0.99$, $p>0.05$) değeri şeklinde hesaplanmıştır.

Katılımcıların sözel saldırganlık alt boyutunun kimlik statülerine göre normal dağılım özelliği gösterdiği için sözel saldırganlık alt boyutunun kimlik statülerine göre anlamli bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 16'da gösterilmiştir.

Tablo 16. Sözel Saldırganlık Alt Boyutunun Kimlik Statülerine Göre Anlamli Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığına Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Kimlik Statüsü	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Anlamli Fark
Sözel Saldırganlık	Başarılı	137	15.07	2.99	6.36	0.00	(Başarılı ile Kargaşalı)
	Kararsız	204	16.46	2.84			(Bağımlı ile Kararsız)
	Bağımlı	95	15.47	3.24			(Kararsız ile Kargaşalı)
	Kargaşalı	90	16.52	3.37			

*P<0.05

Tablo 16’da görüldüğü üzere yapılan analiz sonucunda sözel saldırganlık alt boyutu toplam puanında kimlik statülerine göre anlamli bir farklılık bulunmuştur. Varyans analizi sonucunda sözel saldırganlık için ($F = 6.36$, $p < 0.05$) değeri şeklinde hesaplanmıştır. Bu anlamli farklılığı test etmek için Post Hoc testlerinden Tukey testi kullanılmıştır. Farklılığın yönü başarılı kimlik statüsü ($\bar{X} = 15.07$) ile kargaşalı kimlik statüsü ($\bar{X} = 16.52$), bağımlı kimlik statüsü ($\bar{X} = 15.47$) ile kararsız kimlik statüsü ($\bar{X} = 16.46$) ve kararsız kimlik statüsü ($\bar{X} = 16.46$) ile kargaşalı kargaşalı kimlik statüsü ($\bar{X} = 16.52$) arasında bulunmuştur.

Katılımcıların öfke alt boyutunun kimlik statülerine göre normal dağılım özelliği gösterdiği için öfke alt boyutunun kimlik statülerine göre anlamli bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 17’de gösterilmiştir.

Tablo 17. Öfke Alt Boyutunun Kimlik Statülerine Göre Anlamli Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığına Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Kimlik Statüsü	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Anlamli Fark
Öfke	Başarılı	137	21.19	3.90	0.82	0.48	
	Kararsız	204	21.68	3.44			
	Bağımlı	95	21.29	3.74			
	Kargaşalı	90	21.06	3.52			

*P<0.05

Tablo 17’de görüldüğü üzere yapılan analiz sonucunda öfke alt boyutu toplam puanında kimlik statülerine göre anlamli bir farklılık bulunmamıştır. Varyans analizi sonucunda öfke için ($F = 0.82$, $p > 0.05$) değeri şeklinde hesaplanmıştır.

Bu kısımda yapılan analizler sonucunda t testi, korelasyon, regresyon ve tek yönlü varyans analizlerden elde edilen bulgulara yer verildi. Bir sonraki kısımda ise yapılan analizler

soncunda elde edilen bulgular çerçevesinde sonuç ve tartışma kısmına yer verilerek çeşitli önerilerde bulunulacaktır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE TARTIŞMA

5.1.Sonuç ve Tartışma

Bu kısımda araştırmanın problemleri ile ilgili elde edilen bulgular ilgili alan yazısı çerçevesinde ele alınarak sonuçlar ve tartışma ve öneri kısımları yer almaktadır.

5.1.1. Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Alt Boyut Toplam Puanlarında Cinsiyete Göre Anlamlı Farklılık Var mıdır? Alt Problemine İlişkin Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre saldırganlık alt boyutlarından cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek için t testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre fiziksel saldırganlık ve sözel saldırganlık alt boyutunda cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bulunan sonuca göre erkeklerin kadınlara göre fiziksel ve sözel saldırganlık ortalamaları anlamlı şekilde yüksek olarak bulunmuştur.

Alanyazına bakıldığında Zeichner, Parrott ve Frey (2003) yaptıkları laboratuvar koşullarında saldırganlığın incelendiği çalışmada erkeklerin saldırganlık ortalamalarının anlamlı yönde kadınların ortalamasından yüksek olarak bulgulamışlardır. Ayrıca Giles ve Heyman (2005) yaptıkları çalışmada saldırganlık ortalamasının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığına bakmış ve sonuç olarak erkeklerin saldırganlık ortalamaları anlamlı yönde kadınların ortalamasından yüksek olarak bulgulamışlardır. Bunun yanında Low vd. (2013) sosyal çevrenin saldırganlıkla ilişkisini inceledikleri çalışmaya göre erkeklerin fiziksel saldırganlıkları kadınlara göre daha yüksek olduğunu bulgulamışlardır. Borroni, Sommo, Andershed ve Maffei (2014) kişilik özellikleri ile saldırganlık arasındaki ilişkinin cinsiyet yönünden incelendiği çalışmada bulgularımızla benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Tisak, Tisak, Baker, Amrhein ve Jensen (2017) ebeveyn bağları, depresyon, saldırganlık ve suç arasındaki ilişkinin incelendiği çalışma sonucu da

bulgularımızla benzer şekilde erkeklerin saldırganlık puanlarını anlamlı şekilde kadınların saldırganlık puanına göre yüksek bulmuşlardır. Bibi vd. (2020) duygusal zekâ ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmada da bulgularımızla benzer şekilde erkeklerin fiziksel saldırganlık ortalamalarını anlamlı şekilde kadınlardan yüksek olduğunu bulmuştur.

Yurt içinde yapılan çalışmalara bakıldığında Kurtyılmaz (2005) saldırganlık ile akademik başarı, iletişim ve problem çözme davranışı arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada erkeklerin saldırganlık ortalamalarını kadınlara göre anlamlı şekilde yüksek olarak bulgulamıştır. Yavuzer ve Karataş (2013) fiziksel saldırganlık ile otomatik düşünce değişkenlerinin arasındaki ilişkide öfkenin aracı olarak incelendiği çalışmalarında da erkeklerin fiziksel saldırganlık ortalamalarını kadınlara göre anlamlı şekilde yüksek olarak elde etmişlerdir. Ayrıca Yavuzer, Karataş ve Gündoğdu (2013) çatışma çözme davranışının nicel ve nitel olarak incelendiği çalışmada erkeklerin kadınlara göre saldırganlığa çatışmalarının çözüm yöntemi olarak daha çok başvurduklarını bulgulamışlardır. Bunun yanında Demirtaş-Madran ve Ferligül-Çakılcı (2014) video oyun bağımlılığı ile saldırganlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada erkeklerin fiziksel saldırganlıkları ortalamalarını kadınlardan anlamlı şekilde yüksek bulgulamışlardır. Başka bir çalışmada ilişkide mantıksız inançların saldırganlığı yordama ilişkisini ele alan çalışmada erkeklerin saldırganlıkları kadınlardan yüksek olarak bulunmuştur (Gündoğdu vd., 2018). Bir diğer çalışmada Algur (2019) anksiyete ve depresyon ile fiziksel saldırganlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışma sonucunda erkeklerin fiziksel saldırganlık ortalamalarını anlamlı şekilde kadınların fiziksel saldırganlık ortalamasından yüksek bulmuştur. Temli (2019) yaptığı çalışmada bulgularımızla paralel şekilde erkeklerin fiziksel ve sözel saldırganlık ortalamalarını anlamlı olarak erkeklerde kadınlara göre yüksek olarak bulmuştur. Bir diğer çalışmada Mustafayeva'nın (2020) riskli davranışlar ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelendiği bir diğer çalışmada da fiziksel saldırganlık ortalamasının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmış ve sonuç olarak erkeklerin fiziksel saldırganlık ortalamalarının anlamlı yönde kadınların ortalamasından yüksek olduğu bulgulanmıştır.

Literatür incelendiğinde bulgularımızla paralel sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bu sonuçlar çerçevesinde toplumdaki cinsiyet rollerinin saldırganlığı daha çok erkek bireylerin olağan bir davranışı olarak görmesi (Baron ve Richardson, 1994), toplum tarafından erkek bireylerin saldırganlığının çocukluktan itibaren pekiştirilmesi (Bandura,

1978) erkeklerin saldırganlık ortalamalarının kadınlara göre yüksek olmasıyla ilişkili olduğunu akla getirmektedir. Bunun yanında Türkiye toplumunun ataerkil yapısının erkeğin saldırganlığını red edici bir tutum takınmaması (Gündoğdu vd., 2018) erkeklerin saldırganlık ortalamalarının kadınlara göre yüksek olmasıyla ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca medyada erkek modellerin gösterdiği saldırganca davranışlara olumlu atıflar yapılması (Berkowitz, 1984), cinsiyet arasındaki saldırganlık farkının biyolojik temelli (Dabbs, 1988) ve evrimsel temelli (Herman, 2019) olduğu düşünülmesi gibi sosyal, çevresel ve biyolojik etmenlerin erkeklerin saldırganlık ortalamalarının kadınlara göre yüksek olmasını açıkladığı şeklinde yorumlanabilir.

5.1.2. Üniversite Öğrencilerin Saldırganlıkları ile Kimlik Oluşum Süreçlerinden Keşif ve Bağlanma Boyutu Arasında Anlamlı İlişki Var mıdır? Alt Problemine İlişkin Tartışma ve Sonuç

Üniversite öğrencilerinin saldırganlık alt boyutları ile kimlik oluşum süreçlerinden keşif ve bağlanma boyutuyla ilişkisini belirlemek amacıyla korelasyon analizi uygulanmıştır. Korelasyon analizi sonucunda fiziksel saldırganlık, düşmanlık ve öfke ile keşif arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken sözel saldırganlık ile keşif arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bunun yanında bağlanma ile fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık ve öfke arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Elde edilen bulgular çerçevesinde öncelikle keşif ile ilgili bulgular daha sonra ise bağlanma (içsel yatırım) ile ilgili bulgular alanyazını çerçevesinde tartışılmıştır.

Literatür incelendiğinde Erikson'a (1968) göre psikolojik moratoryum yani Marcia'nın tanımladığı şekilde keşif sürecinde olan bireyler kimlik kazanım sürecinde çeşitli mesleki roller, kişisel amaçlar ve ideolojik yönelimleri denemektedirler. Bu süreçte olan bireyler geleneksel kalıplara, normlara ve kurallara yönelik tepkisel davranabilmektedirler. Ayrıca keşif sürecinde oluşan denemeler bazı zamanlar riskli davranışları beraberinde getirmekte ve psikolojik moratoryum içinde olan bireyler çeşitli riskli davranışları sergileyebilmektedirler. Bunun yanında Marcia'ya (1994) göre keşif süreci çeşitli seçeneklerin denenmesi yanı sıra bireyin kimliğini kazanma sürecinde otorite gördüğü kişilere karşı gelmeye ve bazen çatışmalara, sözlü atışmalara ve saldırganlığa sebep olmaktadır. Luyckx vd. (2008) keşif sürecinin uzaması, bireylerin saplantılı halde keşif sürecinde takılı kalması ruh hallerine olumsuz yansımakta ve bu bireylerin gergin,

saldırgan olmasına sebep olmaktadır. Luyckx vd. (2006) kimlik oluşum süreçlerinden keşif ve bağlanma ile kimlik biçimlenmesi arasındaki ilişkinin incelenip ele alındığı çalışmada keşif ve çatışma boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Crocetti vd. (2008) çeşitli etnik grupları içine alarak yaptıkları çalışmada keşif sürecinde aktif yer alan bireylerin çeşitli seçenekler arasında kalmasının içinden çıkılmaz hale gelmesi ile iş, inanç, idealler ve politik seçenekler arasında seçim yapma gereksinimi bireylerin gerginleşmesine ve saldırganca davranmasına sebep olduğunu bulgulamıştır. Good vd. (2008) psikolojik fonksiyonların niteliği ile problemli davranışlar arasındaki ilişkisini incelediği çalışmada bireylerin çeşitli keşif sürecinde, bireylerin uyumsuz psikolojik yapılar arasında tıkanıp kalması ve keşif sürecini uyumsuz şekilde yaşamasını problemli davranışlarla pozitif yönde ilişkili olmasıyla açıklamaktadır. Wiley'e (2009) göre keşif sürecinde çeşitli seçenekler arasında karar kılma zorunluluğu, çeşitli idealler, inançlar ve uğraşlar üzerine yapılan araştırmalar bireyin kendisini psikolojik çatışmalar içinde bulmasına sebep olmaktadır. Yapılan çalışma sonucuna göre kimlik keşfi ile saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Kimlik boyutlarıyla belirlenen yetişkinlikte yararlı ve zararlı davranışlar arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada keşif ile saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu çalışmada Luyckx vd. (2008) Marcia'nın keşif sürecini derinlemesine, genişlemesine ve saplantılı keşif olarak üçe ayırmış modelinden yararlanarak saldırganlıkla ilişkisi incelenmiştir. Bu çalışma sonucuna göre derinlemesine ve genişlemesine keşif ile saldırganlık arasında negatif ilişki bulunurken saplantılı keşif ile saldırganlık arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur (Ritchie vd., 2013). Kimlik gelişimi ile saldırganlık arasındaki ilişkinin incelendiği boylamsal çalışma sonucuna göre keşif ile saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Crocetti vd., 2013). Kimlik oluşum süreçlerinden keşif ile saldırganlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışma sonucuna göre keşif ile saldırganlık arasında pozitif ve anlamlı şekilde ilişki bulunmuştur (Barlett, 2016). Kimlik çatışması ile saldırganlık ifade ediş tarzı arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada derinlemesine, genişlemesine ve saplantılı keşif ile saldırganlık boyutları arasındaki ilişkiye bakılmış ve saplantılı keşif ile sözel saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Kamasz, 2014).

Morsünbül (2015) kimlik gelişimi ile saldırganlığı da içeren çalışmasında; Luyckx vd. (2008) Marcia'nın keşif sürecini derinlemesine, genişlemesine ve saplantılı keşif olarak üçe ayırmış modelinde yararlanarak saldırganlıkla ilişkisi incelenmiştir. Yapılan çalışma

sonucunda derinlemesine keşif ve saplantılı keşif ile saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Yapılan çalışmalara baktığımızda bu çalışmayla benzer nitelikte sonuçlar olduğu görülmektedir. Kimlik oluşum sürecinde keşif aşamasında bireylerin çeşitli seçenekler arasında sıkışıp kalma ihtimali, keşif sürecinin uzaması ve nihai sona varılamaması bireylerin saldırganlık içeren davranışlar sergilemesiyle ilişkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Üniversite öğrencilerinin saldırganlıkları ile kimlik oluşum süreçlerinden bağlanma (içsel yatırım) boyutuyla ilişkisini belirlemek amacıyla korelasyon analizi uygulanmıştır. İlgili literatüre bakıldığında saldırganlık ile içsel yatırım (bağlanma) boyutunu birlikte ele alan çok az çalışma olduğu görülmektedir. Var olan literatüre bakıldığında Kim (2006), kimlik ile grupların saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmasında kimlik oluşum süreçlerinden bağlanma ile saldırganlık arasında herhangi bir anlamlı ilişki bulunmamıştır. Wiley (2009) kimlik statüleri ile psikolojik uyum arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmasında bağlanma ile saldırganlık alt boyutlarından düşmanlık arasındaki ilişki incelenmiş ve bulgularla paralel nitelikte herhangi bir ilişki bulunmamıştır.

Carter vd. (2013) kimlik oluşum süreçlerinden keşif ve bağlanma ile saldırganlığın fonksiyonlarının ve türleri arasında ilişkinin incelendiği çalışmada, bağlanma boyutunun saldırganlık fonksiyonları ve türleriyle anlamlı bir ilişkisi bulunamamıştır. Kamasz (2014) kimlik çatışması ile saldırganlık ifade ediş tarzı arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada Luycx vd. (2008) Marcia'nın bağlanma (içsel yatırım) boyutunu bağlanma yapma ve bağlanma özdeşleşmesi diye ikiye ayırdığı modelinden yararlanarak saldırganlıkla bu düzeyler arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda bağlanma yapma ve bağlanma özdeşleşmesi ile saldırganlık boyutları arasında herhangi anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Akran ilişkileri ile saldırganlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada bağlanma (içsel yatırım) ile saldırganlık arasındaki ilişkisiye bakılmış ve herhangi bir anlamlı ilişki bulunmamıştır (Cyr, Berman ve Smith, 2014). Kimlik oluşum süreçlerinden bağlanma, kimlik stilleri ve ergenlik sürecinde var olan saldırganlık ile ilişkinin incelendiği çalışmada bağlanma ile saldırganlık arasındaki ilişkiye bakılmış ve herhangi anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Cadely, Kerpelman ve Pittman, 2018).

Morsünbül (2015) kimlik gelişimi ile saldırganlığı da içeren çalışmasında; Luycx vd. (2008) Marcia'nın bağlanma (içsel yatırım) boyutunu bağlanma yapma ve bağlanma özdeşleşmesi diye ikiye ayırdığı modelinden yararlanarak saldırganlıkla ilişkisini incelemiştir. Yapılan çalışma sonucunda bağlanma yapma ve bağlanma özdeşleşmesi ile saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

İlgili alan yazısında yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde çalışmanın bulgularını destekler nitelikte sonuçlar görülmektedir. Marcia'ya göre bağlanma kişinin benimsediği değerler ve ideallerle bütünleşmesidir (Marcia, 1966). Bu tanımdan da yola çıkıldığında, kişinin bağlanma düzeyinin, keşif sürecinde araştırdığı amaçlar ve değerleri kabul etmesi ve kendiyile bütünleşmesi olarak görülmektedir. Bağlanma süreci birçok araştırmada olumlu bir özellik olarak görülmektedir ve saldırganlıkla doğrudan ilişkili olmadığı düşünülebilir. Bundan dolayı saldırganlıkla herhangi bir anlamlı ilişkisi olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

5.1.3.Üniversite Öğrencilerin Kimlik Oluşum Süreçlerinden Keşif ve Bağlanma Boyutunun Saldırganlığın Anlamlı Yordayıcısı Mıdır? Alt Problemine İlişkin Tartışma ve Sonuç

Kimlik oluşum süreçlerinden keşif boyutunun saldırganlık alt boyutlarının anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığını belirlemek amacıyla regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon analizi sonucunda keşif boyutunun sözel saldırganlığın anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur

Kimlik oluşum süreçlerinden keşif alt boyutunun saldırganlığın anlamlı bir yordayıcısı olduğuna ilişkin literatüre bakıldığında Donovan'a (1975) göre kimlik oluşum sürecinde bireyler keşif sürecinde yeni ilişkiler geliştirmeye çalışırlar, kendileriyle ilgili bilgilerini arttırır ve çeşitli idealleri araştırırlar. Bunun yanında bireylerin bağımsızlığını kazanma sürecinde otorite olarak gördükleri kişilere yönelik aktif bir şekilde bazen de saldırganlığa varan teşebbüsleri olabilmektedir. Bu kimlik keşif süreci ve kimlik kazanımıyla ilişkili olarak stres yüklü dönemde ve bağımsızlığı kazanımıyla ilgili çeşitli ikilemlerin yaşanması gergince ve saldırganlığa varan davranışlara sebep olmaktadır.

Erikson'un kimlik keşif süreciyle çeşitli davranım bozuklukları arasında ilişkisinin incelendiği çalışmada kimlik keşfi sürecinde bireylerin çeşitli seçenekler arasında seçim

yapma zorunluluğu, kendini çeşitli seçenekler arasında ikilemde bulan bireyler, keşif krizi yaşamaktadırlar. Bu keşif sürecinin yarattığı kargaşa içinde olan bireyler saldırganca davranışlar sergileyebilmektedir (Kidwell ve Dunham, 1995). Luyckx, Goossens ve Soenens (2006) değişen bağlanma biçiminin kimlik yapısı çerçevesinde incelendiği çalışma sonucuna göre keşif sürecinde olan bireylerde problem yaratan davranışları artmaktadır. Luyckx vd. (2006) keşif ve bağlanma ile kimlik biçimlenmesi arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada keşif boyutunun kişilerarası çatışmanın anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir. Good vd. (2008) psikolojik fonksiyonların niteliği ile problemli davranışlar arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada bireylerin çeşitli keşif sürecinde uyumsuz psikolojik yapılar arasında tikanıp kalması ve keşif sürecini uyumsuz şekilde yaşaması problemli davranışlara sebep olmaktadır. Wiley (2009) yaptığı çalışma sonuçlarına göre keşif boyutunun saldırganlık boyutunu yordadığı bulunmuştur.

Beliren yetişkinlikte kimlik boyutlarından keşfin saldırganlığın anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığına yönelik çalışma yapılmıştır. Bu çalışma sonucuna göre derinlemesine, genişlemesine ve saplantılı keşif saldırganlığın anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur (Ritchie vd., 2013). Morsünbül (2015) kimlik gelişimi ile saldırganlığı da içeren çalışmasında; Luyckx vd. (2008) Marcia'nın keşif sürecini derinlemesine, genişlemesine ve saplantılı keşif olarak üçe ayırmış olduğu modelinden yararlanarak saldırganlığı yordayıp yordamadığını incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda derinlemesine keşif ve saplantılı keşfin saldırganlığı yordadığına ilişkin anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Yapılan çalışmalara bakıldığında bu çalışmayı destekler nitelikte keşif sürecinin saldırganlığın anlamlı yordayıcısı olduğuna yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir. Özellikle bireylerde keşif sürecinin uzaması, bireylerin saplantılı halde keşif sürecinde takılı kalması ruh hallerine olumsuz yansımakta ve bu bireylerin gergin, saldırgan olmasına sebep olabilmektedir. Bu sonuçlar çerçevesinde keşif sürecini uyumlu şekilde yaşamayan, keşif sürecinde seçenekler arasında kalıp kendini baskılanmış hisseden bireylerin sözel saldırganlıklarının artmasına etki ettiği şeklinde yorumlanabilir.

5.1.4. Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Toplam Puanlarında Kimlik Statülerine Göre Anlamlı Farklılık Var mıdır? Alt Problemine İlişkin Tartışma ve Sonuç

Saldırganlık alt boyutlarının kimlik statülerine göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Bu analiz

sonucunda saldırganlık alt boyutlarında yer alan fiziksel saldırganlık, düşmanlık ve öfke boyutlarının kimlik statülerinde yer alan başarılı, bağımlı, kararsız ve kargaşalı statüleri yönünden anlamlı şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur. Ancak sözel saldırganlık boyutunun kimlik statülerinde göre anlamlı şekilde farklılaştığı bulunmuştur. Bu farklılığın ne yönde olduğunu belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Tukey testi kullanılmıştır. Bu testin sonucuna göre başarılı ile kargaşalı, bağımlı ile kararsız ve kararsız ile kargaşalı kimlik statüleri arasında anlamlı farklılık görülmektedir. Bu sonuçlar çerçevesinde kargaşalı statüsüne sahip bireylerin sözel saldırganlık puanları başarılı ve kararsız kimlik statüsüne sahip bireylerden anlamlı şekilde yüksektir. Bunun yanında kararsız kimlik statüsüne sahip bireylerin sözel saldırganlık puanı bağımlı kimlik statüsüne sahip bireylerden anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Literatüre bakıldığında yapılan çalışmaların çoğu istikrarlı ve uyumlu bir kimlik duygusu oluşturmuş bireylerin saldırganlıkları düşük olarak bulunmuşken uyumlu ve istikrarlı kimlik duygusu oluşturmamış, çoğu zaman kimlik kargaşası ve kararsızlığı içinde olan bireylerin saldırganlıkla yüksek olarak buldukları görülmektedir.

Kimlik statüleri ile saldırganlık alt boyutlarıyla ilişki alan yazına bakıldığında Erikson ego kimliği ve çatışma arasındaki ilişkiye değinmektedir. Erikson'a (1968) göre uyumlu bir ego kimlik geliştiremeyen, kimliği bütünlük göstermeyen ve uyumsuz olan bireyler kimlik karmaşası içinde kendini bulmaktadırlar. Bunun sonucu olarakta bu bireylerde içsel bir çatışma oluşup bu çatışma davranım bozukluklarına ve diğer bireylere de yönelerek saldırganlık boyutuna ulaşabilmektedir. Marcia'ya (1980) göre başarılı ve bağımlı kimlik statüsüne sahip bireyler kimlik oluşum sürecini uyumlu şekilde yaşayıp çeşitli seçenekleri araştırmış ve belirli bağlanma yapmış bireylerdir. Bu kimlik statüsüne sahip bireyler riskli ve problemli davranışlar göstermeye daha az eğilimlidirler. Bunun yanında kargaşalı kimlik statüsüne sahip bireyler ise herhangi bir araştırma süreci yaşayıp yaşamadıkları muğlak olan ve uyum içinde, belirli ideallere bağlanma yapmamış bireylerdir. Bu kargaşa içinde olan bireyler problemli ve riskli davranışlar göstermeye daha eğilimlidirler. Matteson (1972) kimlik statülerine sahip bireylerin kullandıkları problemli ve problemli olmayan davranışlarla ilişkisini incelemiştir. Yapılan çalışma sonucuna göre kargaşalı kimlik statüsüne sahip bireyler başarılı ve kararsız kimlik statüsüne sahip bireylere göre daha fazla dürtüsel davranmakta ve problemli davranış puanları yüksek bulunmuştur. Donovan (1975) kargaşalı kimlik statüsüne sahip bireyler diğer kimlik statüsüne sahip bireylere göre kimlik oluşum sürecini sağlıklı şekilde yaşamamaktan kaynaklı içlerine

kaplanmakta veya dışa yönelik agresif davranma arasında iki uç davranışlar sergilemektedirler. Arehart ve Smith (1990) kimlik oluşum süreci ile fonksiyonel olmayan davranışlarıyla ilişkisini incelediği çalışmada kimlik karmaşasıyla yıkıcı davranışlar arasında ilişki olduğunu bulgulamıştır.

Kimlik statülerinde kimlik oluşum süreçlerinden bağlılığın rolünün incelendiği çalışmaya göre başarılı kimlik statülerine sahip bireyler çatışmaya ve saldırganlığa girmeden, sorunlarını bilgi çerçevesinde, kendini ifade ederek çözme eğilimindedir. Bağımlı kimlik statüleri ise toplumun kıstaslarını temel alarak sorun çözmeye eğilimli ve topluma uyum sağlamaya çalışarak problemlerini çatışma ve saldırganlığa girmeden çözmeye eğilimlidirler. Kargaşalı kimlik statüleri ise problemlerinden kaçınma veya olumsuz şekilde çatışma ve saldırganca davranarak çözme eğilimleri oldukları görülmektedir (Berzonsky ve Neimeyer, 1994). Lounsbury, Levy, Leong ve Gibson (2007) yaptıkları çalışma sonucuna göre başarılı şekilde kimlik kazanımını gerçekleştiren bireylerde saldırganlıkları düşük iken kimlik oluşum sürecini uyumlu şekilde gerçekleştiremeyen bireylerin saldırganlıkları yüksek olmaktadır.

Inzlicht ve Kang (2010) kimlik sürecini uyumlu şekilde yaşamayan bireyler kontrol duygusunu sağlıksız şekilde daha erken kaybederek karmaşaya girmekte bu da onların saldırganlaşmasına sebep olabilmektedir. Koenigsberg vd. (2001) uyumlu şekilde kimlik geliştiremeyen sınırdaki kişilik bozukluğu tanısı olan bireylerle yaptığı çalışmada, kimlik dağınıklığı içinde olan bireylerin kişiler arası ilişkilerinde davranış problemlerine sebep olabilecek davranışlar sergileyip saldırganca davranabilmektedirler. Bunun yanında Moon yaptığı çalışmadan kimlik stilleriyle saldırganlık ilişkisini incelemiştir. Bulguları sonucunda kaçınma kimlik stiline sahip bireylerin saldırganlık puanını yüksek olarak bulmuştur. Kaçınma kimlik stili Berzonsky'e (2000) göre Marcia'nın kimlik statülerinden kargaşalı kimliğe denk gelmektedir. Moon'un bulduğu sonuçlar bulgularla paralel niteliktedir (Moon (2005)'dan aktaran Carter vd., 2013).

Kimlik karmaşası ile göçmen gençlerin davranış bozukluğu ile saldırganlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada kimlik karmaşası içinde olan bireylerin davranış bozukluğu ve saldırganlık puanları yüksek bulunmuştur. Ayrıca kimlik karmaşasının saldırganlığın güçlü bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur (Finzi-Dottan vd., 2011). Kimlik statülerinin olumlu ve olumsuz psikososyal fonksiyonlarıyla ilişkisinin incelendiği çalışmada verimli bir işte çalışan, uyumlu ilişkileri olan, kendilik algılarını ve kimliğini oluşturmuş bireyler

olumsuz davranışlara daha az yatkın olmaktadırlar. Nitekim yapılan çalışmanın bulgularına göre başarılı ve bağımlı kimlik statüsündeki bireylerin saldırganlık puanı düşük bulunmuştur. Genel olarak uyumsuz ilişkiler içinde olan, herhangi bir uğraşa tam olarak bağlanmamış ve kendilik algıları tutarsız olan kararsız ve kargaşalı kimlik statüsündeki bireylerin saldırganlık puanı yüksek bulunmuştur (Schwartz vd., 2011). Riskli davranışlar sergileyen İspanyol bireylerinin sosyal ilişkilerinin ve kimlik süreçlerinin incelendiği çalışmanın bulgularına göre kimlik karmaşası içinde olan bireylerin davranış bozukları (saldırganlık, madde kullanımı, uygun olmayan cinsel ilişkiler) puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur (Schwartz vd., 2009).

Kimlik statüleri çerçevesinde boylamsal olarak yapılan çalışmada başarılı ve bağımlı kimlik statüsüne sahip bireyler kararsız ve kargaşalı kimlik statüsüne sahip bireylere göre daha az depresyona, anksiyeteye ve saldırganlığa eğilimli olarak bulunmuştur (Meeus vd. , 2010). Smits (2009) yaptığı çalışmada bilgi yönelimli kişilerin uyum bozucu davranışlar ile negatif bir ilişkisi var iken norm yönelimli kimlik stiline ve kaçınma kimlik stiline sahip bireyler ile uyum bozucu davranışlar arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Adams vd. (2001) kimlik stilleriyle uyumsuz davranışlar arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarında kimlik gelişimi açısından olgun bir süreci yaşamamış bireylerin bu süreci olumlu şekilde yaşayan bireylere göre antisosyal davranış puanını daha yüksek bulmuşlardır. Yapılan çalışma sonucuna göre bilgi yönelimli olan kimlik stiline ve norm yönelimli olan kimlik stiline sahip bireyler ile davranış problemleri arasında negatif bir ilişki bulunmuş, kaçınma yönelimli bireylerle saldırganlık arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Berzonsky'e (2000) göre bilgi yönelimli olan kimlik stili başarılı kimlik statüsüne, norm yönelimli olan kimlik stili bağımlı ve kaçınma yönelimi olan kimlik stili kargaşalı kimlik statüsüne denk gelmektedir.

Wiley (2009) yaptığı çalışma sonuçlarına göre kimlik uyumsuzluğu, karmaşası yaşayan bireylerin psikolojik problemlere ve davranış sorunlarına eğilimli olduğu bulunmuştur. Ferrer-Wreder vd. (2008) yaptıkları çalışmada kimlik uyumu ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma sonucuna göre kimlik uyumsuzluğu, kargaşası içinde olan bireylerin antisosyal davranışlar sergileme puanları yüksek bulunmuştur. Schwartz vd. (2005) İspanyol göçmenlerin kimlik süreçleri ve davranış problemleri ilişkisini inceleyen çalışma yapmışlardır. Bu çalışma sonuçlarına göre kimlik uyumu ile saldırganca davranış arasında negatif ilişki varken kimlik uyumsuzluğu ve saldırganlık ile pozitif yönelimi olan bir ilişki bulunmuştur. Smits vd. (2011) yaptıkları çalışma sonucuna

göre bilgi yönelimine sahip kimlik stili ile saldırganlık arasında negatif yönde bir ilişki bulunurken kaçınma yönelimine sahip kimlik stili ile saldırganlık arasında pozitif yönelimli ilişki bulunmuştur.

Kimlik gelişimi ile ergen suçları arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaya göre kimlik statüleri ile saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu sonuçlara göre kararsız kimlik statüsüne sahip bireyler başarılı kimlik statüsüne sahip bireylere kıyasla saldırganlık puanı yüksek bulunmuştur. Ayrıca kargaşalı kimlik statüsüne sahip bireylerin saldırganlık puanı diğer kimlik statülerinden yüksek bulunmuştur (Klimstra vd., 2011). Saldırganlık ile ergenlik yıllarında uyumlu bir kimlik gelişimi arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaya göre yaşamın anlamını oluşturmuş, belirli hedeflere bağlanmış bireylerin saldırganlık ile ilişkisi düşük bulunmuştur. Bunun yanında yaşamın anlamı konusunda karmaşa içinde olan, hedeflere bağlanma konusunda problem yaşayan ve herhangi bir problem karşısında çaresiz hissedip kargaşa içine giren ergenlerin saldırganlıkla ilişkisi yüksek bulunmuştur (Brassai, Piko ve Steger, 2012). Meeus, Schoot, Keijsers ve Branje (2012) kimlik statüleri ile saldırganlıkla ilişkisini incelediği çalışmalarının sonucuna göre kargaşalı ve kararsız kimlik statüleri saldırganlık puanı yüksek ve başarılı ve bağımlı kimlik statüleri saldırganlık puanı düşük bulunmuştur. Good vd. (2008) yaptıkları çalışmada kimlik stilleri ve problemli davranışlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma çerçevesinde elde edilen bulgulara göre kimlik stilleri ile davranış bozuklukları arasında anlamlı yönde ilişki bulunmuşlardır. Bilgi yönelimli kimlik stili bireylerin davranış bozukluklarıyla ilişkisi düşük bulunurken, kaçınma yönelimli kimlik stiline sahip bireylerin davranış bozukluklarıyla ilişkisi yüksek bulunmuştur.

Kimlik oluşum süreçlerinden olan keşif ve bağlanma sürecini uyumlu şekilde yaşamayan ve sürekli kimlik oluşturma görevinden kaçıp kimlik oluşturma açısından kargaşa içinde yer alan bireylerin saldırganlıkları yüksek olarak bulunmuştur. Keşif sürecinde çeşitli idealleri, amaçları ve uğraşları araştırmış ve belirli ideallere, amaçlara ve uğraşlara bağlanmış, kimlik sürecini uyumlu şekilde yaşamış bireylerin saldırganlıkları daha düşük olduğu bulunmuştur (Cyr vd., 2014). Kimlik stilleri ve ergenlik sürecinde oluşan saldırganlık ile ilişkisinin incelendiği çalışmada kaçınma yönelimli kimlik stiline sahip bireylerin saldırganlıkla pozitif yönde anlamlı ilişkisi bulunurken, bilgi ve norm yönelimli bireylerin saldırganlıkla ilişkisi negatif yönde bulunmuştur (Cadely vd., 2018).

Morsünbül (2013) kimlik statüleri ile riskli hareketler arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmada kimlik statüleri ve riskli hareketleri yönünden anlamlı şekilde bir ilişki bulunmuştur. Araştırma sonucuna göre başarılı ile bağımlı kimlik statüleri ile riskli hareketler arasında negatif şekilde ilişki bulunmuş ve kararsız ile dağınık kimlik statüleri ile riskli hareketler arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Özkan (2016) üniversite öğrencilerinin risk alma tutumları ile kimlik statüleri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada sosyal konularda riskli davranışlar sergileme puanı kararsız ve kargaşalı kimlik statüsüne sahip bireylerin başarılı ve bağımlı kimlik statüsüne sahip bireylerden yüksek olarak bulunmuştur.

Kimlik statüleri ile saldırganlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalara bakıldığında ilgili araştırmalar bulgularla paralellik göstermektedir. Bu sonuçlar çerçevesinde kimlik kazanım sürecini uyumlu şekilde gerçekleştiren bireylerin kendilerini daha iyi tanıdıkları, benliklerine yönelik olumlu algıları oldukları ve sosyal ilişkilerin uyum içinde yaşadıkları söylenebilir. Bunlardan dolayı başarılı kimlik statüsü ve bağımlı kimlik statüsüne sahip bireylerin riskli ve problemli davranışlardan biri olan saldırganca davranışlar arasında yer alan sözel saldırganlığı diğer kimlik statülerinden daha az göstermeye eğilimli oldukları şeklinde yorumlanabilir. Kimlik kazanım sürecini uyumsuz şekilde yaşayan bireylerin kendilerini tanıma düzeyleri düşük olabilmekte, benlik algılarının olumsuz olabilmekte ve sosyal çevreleriyle problem yaşama ihtimalleri daha yüksek olduğu söylenebilir. Bunlardan dolayı kararsız kimlik statüsü ve kargaşalı kimlik statüsüne sahip bireylerin riskli ve problemli davranışlardan biri olan saldırganca davranışlar arasında yer alan sözel saldırganlığı diğer kimlik statülerinden daha fazla göstermeye eğilimli oldukları söylenebilir.

5.2.Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar çerçevesinde aşağıdaki önerilere yer verilmiştir.

1. Keşif sürecinde takılı kalmış bireylerin saldırganlıkla pozitif yönde anlamlı ilişkisi bulunmuştur. Bu sonuçlardan dolayı bireylerin keşif sürecini uyumlu şekilde yaşamaları için çeşitli çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar arasında; bireyin keşif sürecinde araştırdığı kariyer planlamaları, akademik hedefler, değerler, yaşam gayeleri, arkadaş ve aile ilişkilerini kapsayan kapsamlı sınıf rehberlik kazanımları ve etkinlikleri oluşturulabilir. Ayrıca kimlik oluşum süreçleri hakkında

bilgilendirmek ve farkındalık kazanılması amacıyla öğrencilere yönelik psikolojik danışmanlar tarafından bilgilendirici seminerler düzenlenebilir. Bunun yanında öğrencilerin keşif sürecini uyumlu bir şekilde yaşamaları için ailelere kimlik oluşum süreci hakkında bilgilerini ve farkındalıklarını arttırmak maksadıyla aile eğitimleri düzenlenebilir.

2. Sözel saldırganlık toplam puanları kargaşalı ve kararsız kimlik statüsüne sahip bireylerde başarılı ve bağımlı kimlik statüsünde yer alan bireylere göre yüksek bulunmuştur. Bu sonuçlardan dolayı kargaşalı ve kararsız kimlik statüsüne sahip bireylere yönelik eğitim kurumlarında çeşitli önleyici ve iyileştirici çalışmalara yer verilebilir. Bu çerçevede öğrencilerin kimlik statüsünü belirlemek ve süreç içerisinde kimlik statüsünün nasıl değiştiğini izlemek amacıyla eğitim kademesine uygun anketler geliştirilebilir. Ayrıca eğitim kurumlarında kararsız ve kargaşalı kimlik statüsünde yer alan bireylerin saldırganlık davranışlarıyla ilişkisini ele alan araştırmalar yapılabilir. Bununla birlikte bu öğrencilere yönelik birey ve grup psikolojik danışma hizmeti sunulabilir. Ayrıca bu öğrencilere yönelik saldırganlık davranışlarını önlemeye yönelik psikoeğitim programları hazırlanabilir.
3. Kargaşalı ve kararsız kimlik statüsüne sahip bireylerin başarılı kimlik statüsüne yönelmeleri için çeşitli çalışmalar yapılabilir. Bu çerçevede öğrencilere kimlik statüsü ve özelliklerini açıklayan ayrıntılı bir bilgilendirme yapılabilir. Ayrıca başarılı kimlik statüsü özellikleri içerisinde yer alan hedef belirleyebilmek, sebat gösterebilmek, karar verme becerisi gösterebilmek, öz düzenleme becerisine sahip olmak, problemlere çözüm üretebilmek, arkadaş ilişkilerini düzenleyebilmek gibi birçok sosyal ve bireysel becerileri kapsayan eğitim programları oluşturabilir.
4. Bu çalışmada üniversite öğrencilerine yönelik yapılmıştır. Bunun yanında kimlik statüleri ile saldırganlık arasındaki ilişkinin incelendiği, ergenlere yönelik bir çalışma yapılabilir.
5. Bu çalışma kesitsel bir çalışma olduğundan dolayı kimlik statüleri ile saldırganlık arasındaki ilişkinin incelendiği ve kimlik statüleri ile saldırganlık arasındaki ilişkinin nasıl değiştiğinin veya değişmediğini inceleyen boylamsal çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Adams, G.R., Berzonsky, M. ve Keating, L. (2006). Psychosocial resources in first year university students: The role of identity processes and social relationships. *Journal of Youth and Adolescence*, 35(1), 78-88.

Adams, G.R. ve Marshall, S.K. (1996). A development social psychology of identity: Understanding the person in context. *Journal of Adolescence*, 19(5), 429-442.

Adams, G. R., Munro, B., Doherty-Poirer, M. ve Munro, G. (2001). Diffuse-avoidance, normative and informational identity style: Using identity theory to predict maladjustmen. *Journal of Identity*, 1(4), 307-320.

Adler, A. (2008). *Bireysel ruhbilim* (A.T. Kapkın, Çev.). İstanbul: Payel.

Ağlamaz, T. (2006). *Lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Akar, A. (2012). *Üniversite öğrencilerin kimlik statüleri ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Algur, V. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Anksiyete ve Depresyon Düzeyleri ile Fiziksel Saldırganlık, Öfke, Düşmanlık ve Sözel Saldırganlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Allen, J. J., Anderson, C. A. ve Bushman, B. J. (2018) . The general aggression model. *Current Opinion in Psychology*, 19(2), 75-80.

Anderson, C. A. ve Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 27-51.

- Anlı, G. ve Şar, A. H. (2017). Boyun eğici davranışları azaltmaya yönelik bilişsel davranışçı psiko-eğitim programının kişilerarası duyarlılık, öfke ve düşmanlık üzerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 42(192), 383-405.
- Aral, N., Ayhan, A., Türkmenler, B., ve Akbıyık, A. (2004). İlköğretim okullarının sekizinci sınıfa devam eden çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 17 (25), 18-24.
- Aras, C., Hamarat, E., Özyeşil, Z. ve Saygın, Y. (2010). Üniversite öğrencilerinin kimlik gelişimi: Kimlik statülerinin sosyal sermaye ve kimlik sermayesi ile olan ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34 (2), 1-10.
- Arehart, D. M.ve Smith, P. H. (1990). Identity in adolescence: Influences of dysfunction and psychosocial task issues. *Journal of Youth and Adolescence*, 19(1), 63-72.
- Arnet, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *Journal of American Psychologist*, 55(5), 469-480.
- Aslan, S. ve Dönmez, A. (2013). Gençlerde kimlik yönelimi, toplumsal karşılaştırma, arkadaşlara bağlılık ve grupla bütünleşme. *Mülkiyet Dergisi*, 37(3), 141-173.
- Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1), 163-213.
- Atkinson, R. C., Atkinson, C., Smith, E. E., Bem, D. J. ve Hoeksema, S. N. (2012). *Psikolojiye giriş* (Y.Alagon, Çev.). Ankara: Arkadaş.
- Bacanlı, H. (2009). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Asal.
- Bacanlı, F. (2012). Karar verme stratejileri ve ego kimlik statüleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 37(163), 18-28.
- Balistreri, E., Buschs Rossnagel, N. A. ve Geisinger, K. F. (1995). Development and preliminary validation of the ego identity process questionnaire. *Journal of Adolescence*, 18(2), 179-192.
- Ballard, M. E., Rattley, K. T., Fleming, W. C. ve Kidder Ashley, P. (2004). School aggression and dispositional aggression among middle school boys. *Journal of Research in Middle Level Education*, 27(1), 1-11.
- Bandura, A., Ross, D. ve Ross, S. S. (1963). Imitation of film-mediated aggressive models. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66(1), 3 -11.

- Bandura, A. (1978). Social learning theory of aggression. *Journal of Communication*, 28(3), 12-29.
- Barlett, C. P. (2016). Exploring the correlations between emerging adulthood, dark triad traits and aggressive behavior. *Personality and Individual Differences*, 101(2016), 293-298.
- Baron, R. A. ve Richardson, D. R. (1994). *Human aggression*. New York: Plenum.
- Berkowitz, L. (1989). Frustration- aggression hypothesis: Examination and reformulation. *Psychological Bulletin*, 106(1), 59-73.
- Berkowitz, L. (1990). On the formation and regulation of anger and aggression: A cognitive-neoassociationistic analysis. *American Psychological*, 45(4), 494-503.
- Berkowitz, L. (1984). Some effects of thoughts on anti and prosocial influences of media events: A cognitive –neoassociation analysis. *Psychological Bulletin*, 95(3), 410-427.
- Berzonsky, M. D. (1992). Identity style and coping strategies. *Journal of Personality*, 60(4), 777-788.
- Berzonsky, M. D. (1989). Identity style: Conceptualization and measurement. *Journal of Adolescent Research*, 4(3), 268-282.
- Berzonsky, M. D. (2004). Identity style, parental authority and identity commitment. *Journal of Adolescent Research*, 33(3), 213-220.
- Berzonsky, M. D. ve Kuk, L. S. (2000). Identity status, identity processing style and the transition to university. *Journal of Adolescent Research*, 15(1), 81-98.
- Berzonsky, M. D. ve Neimeyer, G. J. (1994). Ego identity status and identity processing orientation: The moderating role of commitment. *Journal of Research in Personality*, 28(4), 425-435.
- Bettencourt, B. A. ve Miller, N. (1996). Gender differences in aggression as a function of provocation: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 119(3), 422-447.
- Bibi, A., Saleem, A., Khalid, M. A. ve Shafique, N. (2020). Emotional Intelligence and Aggression among University Students of Pakistan: A Correlational Study. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 29, 1-15.

- Bilge, F. (1996). *Danışandan hız alan ve bilişsel-davranışçı yaklaşımlarla yapılan grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin kızgınlık düzeyleri üzerinde etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bilgin, A. (2008). *Okulda şiddeti önlemede bir yöntem: Çatışma çözme*. Bursa: Ezgi.
- Booth, A. (1998). Testosterone and concept of dominance. *Behavioral and Brain Science Journal*, 21(3), 370-371.
- Borroni, S., Sommo, A., Andershed, H. ve Maffei, C. (2014). Psychopathy dimensions, big five traits, and dispositional aggression in adolescence: Issues of gender consistency. *Personality and Individual Differences*, 66, 199-203.
- Bosma, A. H. ve Kunen, E. S. (2001). Determinants and mechanisms in ego identity development: A review and synthesis. *Journal of Personality*, 21(1), 39-66.
- Bosma, A. H. ve Kunen, E. S. (2003). Fisher's skill theory applied to identity development: A response to Kroger. *International of Theory and Research*, 3(3), 247-270.
- Bowlby, J. (2013). *Bağlanma* (T.V.Soylu, Çev.). İstanbul: Pinhan.
- Brassai, L., Piko, B. F. ve Steger, M. F. (2012). Existential attitudes and Eastern European adolescents problem and health behaviors: Highlighting the role of the search for meaning in life. *The Psychological Record*, 62(4), 719-734.
- Budak, S. (2017). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (İ. D. Erguvan, Çev.). İstanbul: Kaknüs.
- Bushman, B. J. ve Baumeister, R. F. (1998). Threatened egotism, narcissism, self-esteem and direct and displaced aggression: Does self-love or self-hate lead to violence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(1), 219-229.
- Bushman, B. J., Baumeister, R. F. ve Phillips, C. M. (2001). Do people aggress to improve their mood? Catharsis beliefs, affect regulation opportunity and aggressive responding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81 (1), 17-32.
- Bushman, B. J. (1996). Individual differences in the extent and development of aggressive cognitive-associative networks. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(8), 811-819.

Buss, A. H. ve Perry, M. (1992). The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452-459.

Cadely, H. S., Pittman, J. F. ve Kerpelman, J. L. (2018). Connections among identity: Attachment and Psychological dating aggression during adolescence. *Identity*, 18(1), 44-59.

Carter, J., Berman, S. L., Marseeb, M. A. ve Weems, C. F. (2013). Identity exploration, commitment and existential anxiety as predictors of the forms and functions of aggression. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 13(4), 348-367.

Çelen, H. N. (2007). *Ergenlik ve genç yetişkinlik*. İstanbul: Papatya.

Ceyhan, E. (2010). Problemlerli internet kullanımı düzeyi üzerinde kimlik statüsünün, internet kullanım amacının ve cinsiyetin yordayıcılığı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(3), 1323-1355.

Crocetti, E., Klimstra, T. A., Hale, W. W., Koot, H. M. ve Meeus, W. (2013). İmpact of early adolescent externalizing problem behaviors on identity development in middle to late adolescence: A prospecti ve longitudinal study. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(11), 1745-1758.

Crocetti, E., Rubini, M., Luyckx, K. Ve Meeus, W. (2008). Identity formation in early and middle adolescents from various ethnic groups: From three dimensions to five statuses. *Journal of Youth and Adolescence*, 37(8), 983-996.

Crocetti, E., Sica, L. S., Schwartz, S. J., Serafini, T ve Meeus, W. (2010). The functions of identity scale: Validation in İtalian late adolescents and emerging adults. *Testing Psychometrics Methodology in Applied Psychology*, 17(2), 55-71.

Cyr, B. A., Berman, S. L., ve Smith, M. L. (2015). The role of communication technology in adolescent relationships and identity development. *Child Youth Care Forum*, 44(1), 79-92.

Davis, T. C., Byrd, R. S., Arnold, C. L., Auinger, P. ve Bocchini, J. A. (1999). Low literacy and violence among adolescents in a summer sports program. *Journal of Adolescent Health*, 24(6), 403-411.

Deason, L. D., Dahlen, E. R., Madson, M. B. ve Bullock Yowell, E. (2019). Five-Factor Model of Personality, Social Anxiety and Relational Aggression in College Students. *Journal of College Student Development*, 60 (1), 110-114.

Demir, İ. (2009). Gençlerin kimlik statülerinin kültürel karşılaştırılması:İstanbul- Nusaybin örneği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 16(3), 129-136.

Demirtaş Medran, H., A. ve Ferligül Çakılcı, E. (2014). Çok Oyunculu Çevrimiçi Video Oyunu Oynayan Bireylerde Video Oyunu Bağımlılığı ve Saldırganlık. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 15, 99-107.

Derboy, İ. F. (1993). *Kimlik bocalaması: Anlamak, tanımak, ele almak*. Malatya: Özmert Ofset.

Donavan, J. V. (1975). Identity status and interpersonal style. *Journal of Youth and Adolescence*, 4(1), 37-55.

Dowsett, A. Ve Jackson, M. (2019). The Effect of Violence and Competition Within Video Games on Aggression. *Computers in Human Behavior*, 99, 22-27.

Driver, P. M. (1967). Discussuions and reviews: Toward and ethology of human conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 11(3) , 361-374.

Dumas, T. M., Ellis, W. E. ve Wolfe, D. A. (2012). Identity development as a buffer of adolescent risk behaviors in the context of peer group pressure and control. *Journal of Adolescence*, 35, 917-927.

Elliott, C. H. ve Smith, L. L. (2019). *Öfke kontrolü*. (S.D.Üçüncü, Çev.). Ankara: Nobel.

Ercan, L. ve Eryılmaz, A. (2013). Belirlenen yetişkinlikte romantik ilişkiyi kim başlatabilir? Kişilik özellikleri ve kimlik statüleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (29), 63-80.

Erçelik, P. (2016). *Basic psychological needs satisfaction and identity statues across two social context in emerging adulthood*. Unpublished Master's Thesis, Social Sciences Institute of Ozyegin University, İstanbul.

Ergin, E. (2015). *Belirlenen yetişkinlik döneminde kimlik statüleri ve başa çıkma stratejileri ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: W.W. Norton.

- Erikson, E. H. (2014). *İnsanın 8 evresi* (G.Akkaya, Çev.). İstanbul: Okyanus.
- Eryılmaz, A. ve Aypay, A. (2011). Ergen öznel iyi oluşu ile kimlik statüsü ilişkisinin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2011), 167-179.
- Eryüksel, G. (1987). *Ergenlerin kimlik statülerinin incelenmesine yönelik kesitsel bir çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Esentürk, O. K. (2015). *Lise düzeyinde öğrenim gören ve okullarda spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin güdülenme ve saldırganlık düzeyinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ferguson, C. J. ve Dyck, D. (2012). Paradigm change in aggression research: The time has come to retire the general aggression model. *Aggression and Violent Behavior*, 17(3), 220-228
- Ferrer Wreder, L., Palchuk, A., Poyrazli, S., Smal, M. L. ve Domitrovich, C. E. (2008). Identity and adolescent adjustment. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 8(2), 95-105.
- Finzi Dottana, R., Bilua, R. ve Golubchik, P. (2011). Aggression and conduct disorder in former Soviet Union immigrant adolescents: The role of parenting style and ego identity. *Children and Youth Services Review*, 33, 918-926.
- Freedman, J. L., Sears, D. O ve Carlsmith, J. M. (2003). *Sosyal psikoloji* (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge
- Freud, S. (2012). *Bir yanulsamanın geleceği* (H. İlhan, Çev.). Ankara: Alter.
- Fromm, E. (2017). *İnsandaki yıkıcılığın kökenleri* (Ş. Alpagur, Çev.). İstanbul: Payel.
- Fromm, E. (2016). *Sevginin ve şiddetin kaynağı* (Y.Salman ve N.İçten, Çev.). İstanbul: Payel.
- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2007). *Çocuk ve ergen gelişimi* (A. Dönmez, N. Çelen ve B.Onur, Çev.). Ankara: İmge.
- Geçtan, E. (2019). *İnsan olmak*. İstanbul: Metis.
- Geçtan, E. (1993). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Remzi.
- Geçtan, E. (2019). *Varoluş ve psikiyatri*. İstanbul: Metis.

Gilbert, P. ve Miles, J. N. (2000). Sensitivity to social put- down: It's relationship to perceptions of social rank, shame, social anxiety, depression, anger and self- other blame. *Personality and Individual Differences*, 24 (9), 757-774.

Giles, J. W. ve Heyman, G. D. (2015). Young Children's Beliefs About the Relationship Between Gender and Aggressive Behavior. *Child Development*, 76 (1), 107-121.

Good, M., Grand, M. P., Newby Clark, İ. R. ve Adams, G. R. (2008). The moderating effect of identity style on the relation between adolescent problem behavior and quality of psychological functioning. *Identity: An International of Theory and Research*, 8 (3), 221-248.

Gönül, E. (2008). *Kimlik statülerinin 22-30 yaşlar arasındaki genç yetişkinlerin yaşadığı kaygı düzeyiyle ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Graf, S. C., Mullis, R. L. ve Mullis, A. K. (2008). Identity formation of United States American and Asian Indian adolescent. *Journal of Adolescence*, 43(169), 57-69.

Güleç, C. (1992). *Türkiye'de kültürel kimlik krizi*. Ankara: V

Gültekin, F. (2008). *Saldırganlığı ve öfkeyi azaltma programının ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin saldırganlık ve öfke düzeyleri üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Günaydın, B. ve Yöndem, Z. D. (2013). Ergenlerin akran bağlılığının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 141-153.

Güner, İ. (2007). *Çatışma çözme becerilerini geliştirmeye yönelik grup rehberliğinin lise öğrencilerinin saldırganlık ve problem çözme becerisine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Gündoğdu, R. (2009). *Yaratıcı drama temelli çatışma çözme programının ergenlerde öfke, saldırganlık ve çatışma çözme becerisine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Gündoğdu, R., Yavuzer, Y. ve Karataş Z. (2018). Irrational Beliefs in Romantic Relationship As the Predictor of Aggression in Emerging Adulthood. *Journal of Education and Training Studies*, 6 (3), 108-115.

- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Hajihassani, M., Shafiabadi, A., Pirsaghi, F. ve Bahirpour, M. (2012). Prediction of Addiction Potential on the Basis of Aggression and Assertiveness in University Students. *Research on Addiction*, 5(20), 41-54.
- Harmon Jones, E. ve Allen, J. B. (2001). The rol of affect in the mere exposure effect: Evidence from psychophysiological and individual differences approaches. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(7), 889-898.
- Hasta, D. ve Güler, M. E. (2013). Saldırganlık: Kişilerarası İlişki Tarzları ve Empati Açısından Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 64-104.
- Herman, R. H. (2019). *İnsanlarda ve hayvanlarda baskınlık ve saldırganlık* (G. Bir, Çev.). İstanbul: The kitap.
- Hogo, M. A. ve Vaughan, G. M. (2006). *Sosyal psikoloji* (İ.Yıldız ve A.Gelmez, Çev.). Ankara: Ütopya.
- Horney, K. (2013). *Çağımızın nevrerik kişiliği* (B. Kıcıır, Çev.). İstanbul: Sel.
- Hoy, A. W. (2015). *Eğitim psikolojisi* (D. Özen, Çev.). İstanbul: Kaknüs.
- İlhan, T. ve Özdemir, Y. (2012). Belirlenen yetişkinlerde yaş, cinsiyet, bağlanma stillerinin kimlik statüleri üzerindeki yordayıcı etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (2012), 227-241.
- İnzlicht, M. ve Kang, S. K. (2010). Streotype threat spill over: How coping with threats to social identity affects aggression, eating, decision making and attention. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99(3), 467-481.
- Jaffe, D. S. (1983). Some relations between the negative oedipus complex and aggression in the male. *Amarican Psychoanalytic Association*, 31(4) , 957-984.
- Jung, C. G. (2019). *Dört arketip* (Z. A. Yilmazer, Çev.). İstanbul: Metis.
- Kağıtçıbaşı , Ç. (2005). *Yeni insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş*. İstanbul: Evrim.
- Kalakoski, V. ve Nurmi, J. E. (1998). İdentity and educational transitions: Age differences in adolescent exploration and commintment related to education, occupation and family. *Journal of Research on Adolescence*, 8(1), 29-47.

- Kamasz, E. (2014). Experiencing aggression and identity conflicts in adolescents. *Polish Journal of Social Science*, 9(1), 199-209.
- Kaplan, B. ve Aksel, Ş. (2013). Ergenlerde bağlanma ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 1(1), 21-49.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Karataş, Z., Yavuzer, Y. ve Gündoğdu, R. (2019). Belirlenen yetişkinlikte saldırganlık: Kişisel ve ailesel risk faktörleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 61-85.
- Karataş, Z. (2012). Kontrol odağının yordayıcıları olarak saldırganlık ve çok boyutlu mükemmeliyetçilik. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 245-260.
- Kerpelman, J. L. ve Lamke, L. K. (1997). Anticipation of future identities: A control theory approach to identity development within the context of serious dating relationships. *Personal Relationships*, 4(1), 47-62.
- Kidwell, J. S. ve Dunham, R. M. (1995). Adolescent identity exploration: A test of Erikson's theory of transitional crisis. *Journal of Adolescence*, 30(120), 785-794.
- Kim, T. E. (2006). *Relation of identity and aggression among ethnic minority youth*. Unpublished Doctoral Thesis, Graduate Program in Psychology University of California, Riverside.
- Klaczynski, P. A., Fauth, J. M. ve Swanger, A. (1998). Adolescent identity: Rational experiential processing, formal operations and critical thinking beliefs. *Journal of Youth Adolescence*, 27(2), 185-207.
- Klimstra, T. A., Crocetti, E., Hale, W. W., Kolman, A. I. M., Fortanier, E. ve Meeus, W. H. J. (2011). Identity formation in juvenile delinquents and clinically referred youth. *European Review of Applied Psychology*, 61(3), 123-130.
- Koç, B. (2011). *Okullarda şiddet*. İstanbul: Yazı.
- Koenigsberg, H. W., Harvey, P. D., Mitropoulou, V., New, A. S., Goodman, M. ve Silverman, J. (2001). Are the interpersonal and identity disturbances in the borderline personality disorder criteria linked to the traits of affective instability and impulsivity? *Journal of Personality Disorders*, 15(4), 358-370.

- Köknel, Ö. (2000). *Bireysel ve toplumsal şiddet*. İstanbul: Altın Kitapları.
- Köroğlu, E. (2014). *DSM-5 tanı ölçütleri başvuru el kitabı*. Ankara: HYB.
- Kroger, J. (1996). Identity, regression and development. *Journal of Adolescence*, 19(3), 203-222.
- Kroger, J. (2004). *Identity in Adolescence: The balance between self and other*. London and New York: Routledge.
- Kulaksızoğlu, A. (2011). *Ergen psikolojisi*. İstanbul: İmge.
- Laport, L., Jiang, D., Debra, J. P. ve Chamberland, C. (2001). The relationship between adolescents experience of family violence and dating violence. *Youth Society*, 43(1), 3-27.
- Lelord, F. ve Andre, C. A. (2016). *Zor kişiliklerle yaşamak* (R. Madenci, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Lichtwarck Aschoff, A., Geert , P., Bosma, A.H. ve Kunen, E. S. (2008). Time and identity: A framework for research and theory formation. *Developmental Review*, 28(3), 370-400.
- Lorenz, K. (2008). *İnsan saldırganlığının doğası üzerine* (V. Atayman ve E. T. Güney, Çev.). İstanbul: Cumhuriyet.
- Lounsbury, J. W., Levy, J. J. , Leong, T. F. ve Gibson, L. W. (2007). Identity and personality: The big five and narrow personality traits in relation to sense of identity. *An International Journal of Theory and Research*, 7(1), 51-70.
- Luyckx, K., Goossens, L. ve Soenens, B. (2006). A developmental contextual perspective on identity construction in emerging adulthood: Change Dynamics in commitment formation and commitment evaluation. *Journal of Developmental Psychology*, 42 (2), 366-380.
- Luyckx, K., Goossens, L., Soenens, B. ve Beyers, W. (2006). Unpacking commitment and exploration: Preliminary validation of an integrative model of late adolescent identity formation. *Journal of Adolescence*, 29(3), 361-378.
- Luyckx, K., Schwartz, S. J., Berzonsky, M. D., Soenens, B., Vansteenkiste, M., Smits, I. ve Goossens, L. (2008). Capturing ruminative exploration: Extending the four dimensional model of identity formation in late adolescence. *Journal of Research in Personality*, 42(1), 58-82.

- Madran Demirtaş, H. A. (2012). Buss-Perry saldırganlık ölçeğinin Türkçe formunun geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Çukurova Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(3), 277-294.
- Maier, S. F., Watkins, L. R. ve Fleshner, M. (1994). Psychoneuroimmunology: The interface between behavior, brain and immunity. *American Psychologist*, 49(12), 1004-1017.
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(5), 551-558.
- Marcia, J. E. (1980). *Identity in adolescence*. New York: Wiley.
- Marcia, J. E. (1994). The empirical study of ego identity. In H.A. Bosma, T. L. G. Graafsma, H. G. Grotevant. ve D. J. Levita (Eds), *Identity and development: An interdisciplinary approach*. Oaks: Sage.
- Matteson, D. R. (1977). Exploration and commitment: Sex differences and methodological problems in the use of identity status categories. *Journal of Youth and Adolescence*, 6(4), 353-374.
- Meeus, W., Iedema, J., Helsen, M. ve Vollebergh, W. (1999). Patterns of adolescent identity development: Review of literature and longitudinal analysis. *Development Review*, 19(4), 419-461.
- Meeus, W., Schoot, R., Keijsers, L. ve Branje, S. (2012). Identity statuses developmental trajectories: A five-wave longitudinal study in early-to-middle and middle-to-late adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 41, 1008-1021.
- Meeus, W., Schoot, R., Keijsers, L., Schwartz, S. J. ve Branje, S. (2010). On the progression and stability of adolescent identity formation: A five-wave longitudinal study in early-to-middle and middle-to-late adolescence. *Child Development*, 81 (5), 1467-1492.
- Metin, M. (2014). *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Miller, N. E., Sears, R. R., Mowrer, O. H., Doob, L. W. ve Dollard, J. (1941). The frustration-aggression hypothesis. *Psychological Review*, 48(4), 337-342.
- Miller, P. H. (2008). *Gelişim psikolojisi kuramları* (Z. Gültekin, Çev.). Ankara: İmge.

- Morsünbül, Ü. ve Atak, H. (2013). Ego kimlik süreci ölçeği Türkçe versiyonunun geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(4), 2043-2058.
- Morsünbül, Ü., Crocetti, E., Çok, F. ve Meeus, W. H. J. (2014). Brief report: The Utrecht-management of identity commitment scale: Gender and age measurement invariance and convergent of the Turkish version. *Journal of Adolescence*, 37(6), 799-805.
- Morsünbül, Ü. ve Çok, F. (2013). Kimlik gelişiminde yenir bir boyut: Seçeneklerin saplantılı araştırılması. *Türk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, 5(40), 232-244.
- Morsünbül, Ü. (2010). Ergenlikte kimlik gelişimini açıklayan yaklaşımlar/modeller: Ergen ruh sağlığı açısından sonuçları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(2), 105-111.
- Morsünbül, Ü. (2005). *Ergenlikte kimlik statülerinin bağlanma stilleri, cinsiyet ve eğitim düzeyi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Morsünbül, Ü. (2013). Ergenlikte kimlik statüleri ve risk alma arasındaki ilişki. *İlköğretim Online*, 12(2), 347-355.
- Morsünbül, Ü. (2015). The effect of identity development, self-esteem, low self- control and gender on aggression in adolescence and emerging adulthood. *Eurasian Journal of Educational Research*, 61, 99-116.
- Morsünbül, Ü. ve Uçar, M. E. (2017). Kimlik stilleri, süreçleri ve statülerinin kimlik işlevleri ile ilişkileri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 25-35.
- Mustafayeva, A. (2020). *Öfke Kontrol Problemi Olan Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık Eğilimi ve Riskli Davranışlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Neale, M. C. ve Stevenson, J. (1989). Rater bias in the EASI temperament scales: A twin study. *Journal of Personality and Social Psychology*. 56(3), 446-455.
- Norton Baker, M., Wolff, J. M., Kolander, T. W., Evans, M. ve King, A. R. (2019). Childhood Sexual Abuse and Lifetime Aggression. *Journal of Child Sexual Abuse*, 28(6), 1-18.

- Nurmi, J. E., Berzonsky, M. D., Tammi, K. ve Kinney, A. (1997). Identity processing orientation, cognitive and behaviorual strategies and well-being. *International Journal of Behavioral Development*, 21(3), 555-570.
- Nurmi, J. E., Poole, M. E. ve Kalakoski, V. (1996). Age differences in adolescent identity exploration and commitment in urban and rural environments. *Journal of Adolescence*, 19 (5), 443-452.
- Oflazoğlu, A. F. (2000). *Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin kimlik statülerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Olweus, D. A. (1994). Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychi*, 35(7), 1171-1190.
- Oral, T. ve Özgüngör, S. (2015). Ergenlerde kimlik statülerinin başarı amaç yönelimlerini yordama gücü. *İlköğretim Online Dergisi*, 14(1), 1-12.
- Oquendo, M. A. ve Mann, J. (2000). The biology of impulsivity and suicidality. *Psychiatric Clinics of North America*, 23(1), 11-25.
- Özkan, A. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Narsisizm Düzeyleri ile Ahlaki Kayıtsızlık ve Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, M.S. (2016). *Üniversite öğrencilerinin risk alma tutumları ile kimlik statüleri ve bazı demografik değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özmen, S. K. (2004). Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 37(29), 27-39.
- Öztürk, M. O. (2002). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Ankara: HYB.
- Paat, Y. F. ve Markham, C. (2016). The Roles of Family Factors and Relationship Dynamics on Dating Violence Victimization and Perpetration Among College Men and Women in Emerging Adulthood. *Journal of Interpersonal Violence*, 34 (1), 81-114.
- Phillips, T. M. ve Pittman, J. F. (2003). Identity processes in poor adolescents: Exploring the linkages between economic disadvantage and the primary task of adolescence. *International Journal of Theory and Research*, 3(2), 115-129.

- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili odluğu faktör ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 531-562.
- Pittman, J. F., Kerpelman, J. L., Soto, J. B. ve Adler Baeder, F. M. (2012). Identity exploration in the dating domain: The role of attachment dimensions and parenting practices. *Journal of Adolescence*, 35(6), 1485-1499.
- Portakal, H. (2015). *Eğitimde özgürlük ve saldırganlık*. İstanbul: Cem.
- Puff, R. ve Seghers, J. (2019). *Öfke kontrol rehberi* (B. Tamer, Çev.). İstanbul: Olimpos.
- Reshmi, V. R. (2017). *Identity status, identity style and neurotic trends among young adults*. Unpublished Master's Thesis, University of Kerala Department of Psychology, Thiruvananthapuram.
- Ritchie, R. A., Meca, A., Madrazo, V. L., Schwartz, S. J., Hardy, S. A., Zamboanga, B. L., Weisskirch, R. S., Kim, S. Y., Whitbourne, S. K., Ham, L. S. ve Lee, R. M. (2013). Identity dimensions and related processes in emerging adulthood: Helpful or harmful? *Journal of Clinical Psychology*, 69(4), 415-432.
- Rushton, J. P., Fulker, D. W., Neale, M. C., Nias, D. K. ve Eysenck, H. J. (1986). Altruism and aggression: The heritability of individual differences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(6), 1192-1198.
- Santrock, J. W. (2017). *Ergenlik* (D. M. Siyez, Çev.). Ankara: Nobel.
- Schwartz, S. J., Cote, J. E. ve Arnett, J. J. (2005). Identity and agency in emerging adulthood: Two developmental routes in the individualization process. *Youth and Society*, 37(6), 201-229.
- Schwartz, S. J., Mason, C. A., Pantin, H., Wang, W., Brown, C. H. ve Campo, A. E. (2009). Relationship of social context and identity to problem behavior among high-risk Hispanic adolescents. *Journal of Youth and Society*, 40(4), 541-570.
- Schwartz, S. J., Pantin, H., Prado, G., Sullivan, S. ve Szapocznik, J. (2007). Family functioning, identity and problem behavior in Hispanic immigrant early adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 37(8), 983-996.
- Schwartz, S. J. (2001). The evolution of eriksonian and neoeriksonian identity theory and research: A review and integration identity. *An International Journal of Theory and Research*, 1(1), 7-58.

- Senemoğlu, N. (2012). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Serafini, T. E. ve Adams, G. R. (2002). Functions of identity. *Identity*, 2(4), 361–389.
- Serafini, S. J. ve Maitland, S. B. (2013). Validating the functions of identity scale: Addressing methodological and conceptual matters. *Psychological Reports*, 112(1), 160-183.
- Smits, L., Doumen, S., Luyckx, K., Duriez, B. ve Goossens, L. (2011). Identity style and interpersonal behavior in emerging adulthood: The intervening role of empathy. *Review of Social Development*, 20(4), 664-684.
- Smits, I. (2009). *Identity style in adolescence measurement and associations with perceived parenting, personal well-being and interpersonal functioning*. Unpublished Doctoral Dissertation, Faculty of Psychology and Pedagogical Sciences at the Catholic University of Leuven, Leuven.
- Solnit, A. J. (1972). Aggression: A view of theory building in psychoanalysis. *Journal of American Psychoanalytic Association*, 20(3), 435-450.
- Steinberg, L. (2013). *Ergenlik* (F.Çok, Çev.). Ankara: İmge.
- Sun, J. W., Xue, J. M., Bai, H. Y., Zhang, H. H., Lin, P. Z. ve Cao, F. L. (2016). The association between negative life events, neuroticism and aggression in early adulthood. *Personality and Individual Differences*, 102, 139-144.
- Şahan, M. (2007). *Lise öğrencilerinin saldırganlığı yordayan bazı değişkenlerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, G. (2009). *Yetiştirme yurdunda ve ailesinin yanında yaşayan ergenlerin bağlanma stilleri ile kimlik statüleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson.
- Taylor, R. ve Oskay, G. (1995). Identity formation in Turkish and American late adolescent. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 26 (1), 8-22.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A. ve David, O. S. (2015). *Sosyal psikoloji* (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge.

- Temli, D. G. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Öz-değer Koşulları İle Saldırganlık Eğilimleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Tilburg, W. A. V., Igou, E. R., Maher, P. J. ve Lennon, J. (2019). Various Forms of Existential Distress are Associated with Agressive Tendencies. *Personality and Individual Differences*, 144, 111-119.
- Tisak, J., Tisak, M. S., Baker, E. R., Amrhein, K. E. ve Jensen, C. (2017). The association among parental bonding, depression, social aggression and criminal assault: Are there gender differences between male and female youth offenders? *Journal of Interpersonal Violence*, 0(0), 1-26.
- Toussaint, L. ve Webb, J. R. (2005). Gender difference in the relationship between empathy and forgiveness. *Journal of Social Psychology*, 145(6), 673-685.
- Türnüklü, A. ve Yıldız, V. (2002). Öğretmenlerin öğrencilerin istenmeyen davranışıyla başa çıkma stratejisi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 3(1), 22-27.
- Ümmetler İlhan, A. (2016). *Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık ve internet saldırganlık düzeyi ile sosyal medyaya ilişkin tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yedi Tepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Varan, A. (1990). *Lise gençlerinin kimlik statülerinin cinsiyet, yaş ve sosyo-kültürel çevre açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Vidal, M. A., Clemente, M. ve Espinosa, P. (2003). Types of media violence and degree of acceptance in under- 18s. *Aggressive Behavior*, 29(5), 381-392.
- Waterman, A. S. (1982). Identity developmen from adolescence to adulthood: An extension of theory and a review of research. *Journal of Developmental Psychology*, 18(3), 341-358.
- Waterman, A. S. (1984). Identity formation: Discovery and creation? *Journal of Early Adolescence*, 4(4), 329-341.
- Waterman, A. S. (1999). Identity, identity statuses and identity statuses development: A contemporary statemen. *Developmental Review*, 19, 591-621.

Wiley, R. E. (2009). *Adolescent and caregiver identity distress, identity status and their relationship to psychological adjustment*. Unpublished Master's Thesis, Department of Clinical Psychology at the University of Central Florida, Orlando.

World Health Organization. (2002). *World report on violence and health* (Publication No. 154561).https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf;jsessionid=62C86D33982E278F35F10587CD55B3A6?sequence=1 sayfasından erişilmiştir.

Worthington, R. L., Navarro, R. L., Savoy, H. B. ve Hampton, D. (2008). Development, reliability and validity of the measure of sexual identity exploration and commitment. *Developmental Psychology*, 44(1), 22-33.

Yalçın, Ö. ve Erdoğan, A. (2013). Şiddet ve agresyonun nörobiyolojik, psikososyal ve çevresel nedenleri. *Psikiyatri Güncel Yaklaşımlar*, 5(4), 388-419.

Yalçın, R. Ü. (2016). *Üniversite öğrencilerinin saldırganlık ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Yavuzer, H. (2011). *Anne-baba okulu*. İstanbul :Remzi.

Yavuzer, H. (2012). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi.

Yavuzer, Y., Albayrak, G. ve Kılıçarslan, S. (2019). Relationships Amongst Aggression, Self-theory, Loneliness and Depression in Emerging Adults. *Psychological Reports*, 122(4), 1235-1258.

Yavuzer, Y. ve Karataş, Z. (2013). Ergenlerde otomatik düşünceler ile fiziksel saldırganlık arasındaki ilişkide öfkenin aracı rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24 (2), 117-123.

Yavuzer, Y., Karataş, Z. ve Gündoğdu, R. (2013). Ergenlerin Çatışma Çözme Davranışlarının İncelenmesi: Nicel ve Nitel Bir Çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28 (1) , 428-440.

Yavuzer, Y. (2011). Okullarda saldırganlık /şiddet: Okul ve öğretmenle ilgili risk faktörler ve önleme stratejileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 41(192) , 43-61.

Yavuzer, Y. ve Üre, Ö. (2010). Saldırganlığı önlemeye yönelik psiko-eğitim programının lise öğrencilerindeki saldırganlığı azaltmaya etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 389-405.

Yenihayat, T. (2011).*Üniversite öğrencilerinin kimlik statüleri, kişilik özellikleri ve algıladıkları ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, B. (2018). *Üniversite öğrencilerin ego kimlik statüleri ile ebeveyn otorite stilleri ve sosyal değerler arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yüncü, Z., Pala, S., Topçu Kabasakal, Z., Kesebir, S. ve Özbaran, B. (2015). Madde kullanımı olan bireylerde ebeveyn kabul ve reddi ve kimlik statüleri. *Sempozyum Dergisi*, 3(7), 23-31.

Zeichner, A., Parrot, D. J. ve Frey, F. C. (2003). Gender Differences In Laboratory Aggression Under Response Choice Conditions. *Aggressive Behavior*, 29(2), 95-106.

EKLER

EK 1. İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

Sayı : 2019/10/01
Konu : Başvurunuz Hk.

Sayın: Bilal KAYA

24/09/2019 tarih ve 2019/10-01 protokol sayılı araştırma başvurunuz Üniversitemiz İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun 23.10.2019 tarihli toplantısında görüşülmüş olup kurul karar örneği ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Necmettin AYGÜN
Aksaray Üniversitesi İnsan Araştırmaları
Etik Kurul Başkanı
Ek: İnsan Araştırmaları Etik Kurul
Kararı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://e-belge.aksaray.edu.tr> adresinden 8ea9c8c0-a2a0-4ac4-99fe-6340439fc0de kodu ile erişebilirsiniz.
Bu Belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'nun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır

Aksaray Üniversitesi Rektörlüğü
Adres:tarih Bölümü
Tel:2882194

Bilgi için: Fen Edebiyat Fak
Fax:2882125
WEB: www.aksaray.edu.tr

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

Tarih	Toplantı Sayısı	Karar No	Sayfa
23.10.2019	10	2019/01-39	1-5

Üniversitemiz İnsan Araştırmaları Etik Kurulu 23.10.2019 tarihinde saat 11:00'da İslami İlimler Fakültesi Toplantı Salonunda kurula yapılan başvuruları görüşmek üzere toplanmış ve aşağıdaki kararı/kararları almıştır:

Karar 2019/10-01: Yürütücülüğünü Bilal KAYA'nın yaptığı "Üniversite Öğrencilerinin Kimlik Statüleri ile Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı araştırma ile ilgili 2019/10-01 protokol numaralı başvuru kurumumuz tarafından incelenmiş, Üniversitemiz İnsan Araştırmaları Etik Kurul Yönergesi'nde belirtilen etik ilkelere uygun olduğuna, toplantıya katılan üyelerin oy birliği ile karar verilmiştir.

Karar 2019/10-02: Yürütücülüğünü Enes UYAR'ın yaptığı "Katarakt Cerrahisi Geçiren Hastalarda Biyometrik Parametreler, Efektif Fakoemülsifikasyon Süresi ve Ameliyat Sonrası Kornea Ödemi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı araştırma ile ilgili 2019/10-02 protokol numaralı başvuru kurumumuz tarafından incelenmiş, Üniversitemiz İnsan Araştırmaları Etik Kurul Yönergesi'nde belirtilen etik ilkelere uygun olduğuna, toplantıya katılan üyelerin oy birliği ile karar verilmiştir.

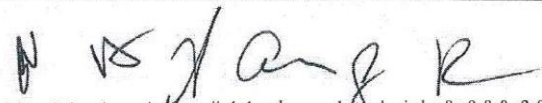
Karar 2019/10-03: Yürütücülüğünü Hasan ERDOĞAN'ın yaptığı "Ektopik Böbrekte Vasküler Yapıların Orijinlerinin Değerlendirilmesi" başlıklı araştırma ile ilgili 2019/10-03 protokol numaralı başvuru kurumumuz tarafından incelenmiş, Üniversitemiz İnsan Araştırmaları Etik Kurul Yönergesi'nde belirtilen etik ilkelere uygun olduğuna, toplantıya katılan üyelerin oy birliği ile karar verilmiştir.

Karar 2019/10-04: Yürütücülüğünü Ahmet ALGAN'ın yaptığı "2000-2015 Yılları Arası Özel Öğretimdeki Politik Yönelimlerin Analizi" başlıklı araştırma ile ilgili 2019/10-04 protokol numaralı başvuru kurumumuz tarafından incelenmiş, Üniversitemiz İnsan Araştırmaları Etik Kurul Yönergesi'nde belirtilen etik ilkelere uygun olduğuna, toplantıya katılan üyelerin oy birliği ile karar verilmiştir.

Karar 2019/10-05: Yürütücülüğünü Gül BİLEN'in yaptığı "Örgütsel Politika Algısı İle Politik Davranış Arasındaki İlişkide Karanlık Kişilik Özelliklerinin Aracılık Etkisi Ve Güç Mesafesinin Düzenleyici Rolünün İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma" başlıklı araştırma ile ilgili 2019/10-05 protokol numaralı başvuru kurumumuz tarafından incelenmiş, Üniversitemiz İnsan Araştırmaları Etik Kurul Yönergesi'nde belirtilen etik ilkelere uygun olduğuna, toplantıya katılan üyelerin oy birliği ile karar verilmiştir.

Karar 2019/10-06: Yürütücülüğünü Serkan ÇAYIR'ın yaptığı "Ani İşitme Kaybı Olan Hastalarda Crp/Albumin ve Fibrinojen/Albumin Oranının Karşılaştırılması" başlıklı araştırma ile ilgili 2019/10-06 protokol numaralı başvuru kurumumuz tarafından incelenmiş, Üniversitemiz İnsan Araştırmaları Etik Kurul Yönergesi'nde belirtilen etik ilkelere uygun olduğuna, toplantıya katılan üyelerin oy birliği ile karar verilmiştir.

Karar 2019/10-07: Yürütücülüğünü Aylin SAĞLAM'ın yaptığı "Gebelikte ve Doğum Sonrasında Üriner İnkontinansın Değerlendirilmesi" başlıklı araştırma ile ilgili 2019/10-07 protokol numaralı başvuru kurumumuz tarafından incelenmiş, Üniversitemiz İnsan Araştırmaları Etik Kurul Yönergesi'nde belirtilen etik ilkelere uygun olduğuna, toplantıya katılan üyelerin oy birliği ile karar verilmiştir.

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://e-belge.aksaray.edu.tr> adresinden 8ea9c8c0-a2a0-4ac4-99fc-6340439fc0de kodu ile erişebilirsiniz.
Bu Belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'nun 5. Maddesi eereince eavenli elektronik imza ile imzalanmıştır

EK 2. Kişisel Bilgi Formu

Değerli Öğrenciler,

Üniversite öğrencileriyle ilgili bilimsel bir araştırmaya katılmanız için yardımınıza ihtiyaç duyulmaktadır. Sizden verilen ölçekleri okumanız ve içtenlikle cevaplamanız beklenmektedir. Araştırma bilimsel olup toplanan veriler sadece bu amaçla kullanılacak ve gizli tutulacaktır. Bu sebeple adınızı ve soyadınızı yazmanıza gerek yoktur. Gönüllü olarak katılmanız önemlidir. Katılarınız için teşekkür ederim.

Bilal KAYA

Psikolojik Danışman

1- Cinsiyetiniz

Kadın() Erkek ()

2-Yaşınız

3- Sınıfınız 1. () 2. () 3. () 4. ()

EK 3. Ego Kimlik Süreci Ölçeği

Aşağıda sizin kendinizi tanımlamanıza ilişkin ifadeler yer almaktadır. Bu ifadelerin amacı sizin bilgilerinizi ölçmek değil sizlerin bir durumla ilgi görüşlerinizi belirtmektir. Lütfen her bir ifadenin sizi ne kadar tanımladığını, ifadenin yanında verilen kutucuğu işaretleyerek belirtiniz. Her ifade için yalnızca bir kutucuğu işaretleyiniz

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Pek Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.Yapmak istediğim mesleğe kesin olarak karar verdim.	①	②	③	④	⑤	6
2.Politik görüşümün ve ideallerimin değişeceğini sanmıyorum.	①	②	③	④	⑤	6
3.Farklı türden dini inançları kabul etmeyi düşündüm.	①	②	③	④	⑤	6
4.Değerlerimi sorgulamaya hiç bir zaman ihtiyaç duymadım.	①	②	③	④	⑤	6
5.Hangi arkadaşların benim için uygun olduğu konusunda çok eminim	①	②	③	④	⑤	6
6.Büyüdüğüm zaman erkeklerin ve kadınların rolleri hakkındaki düşüncelerim hiç değişmedi.	①	②	③	④	⑤	6
7. Her zaman aynı siyasi partiye oy vereceğim.	①	②	③	④	⑤	6
8.Ailemdeki rolüm hakkında değişmeyen görüşlerim var	①	②	③	④	⑤	6

EK 4. Buss- Perry Saldırganlık Ölçeği

Aşağıdaki her bir maddeyi okuyarak, bu madde sizin için her zaman doğru ise “ Tamamen Katılıyorum ”, genelde doğru ise Katılıyorum ”, emin değilseniz “ Kararsızım ”, genelde doğru değilse “ Katılmıyorum ”, hiçbir zaman doğru değilse “ Kesinlikle Katılmıyorum ” şeklinde işaretleme yapmanız rica olunur.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Bazı arkadaşlarım benim öfkeli biri olduğumu söylerler					
2. Gerekirse hakkımı korumak için şiddete başvurabilirim					
3. Birisi bana fazlasıyla iyi davrandığında “acaba benden ne istiyor” diye düşünürüm					
4. Arkadaşlarımın görüşlerine katılmadığım zaman bunu onlara açıkça söylerim					
5. Öfkeden deliye döndüğümde birşeyler kırıp dökerim					
6. İnsanlar benim görüşlerime katılmadıklarında onlarla tartışmaktan kendimi alıkoyamam					
7. Zaman zaman bazı olaylara/kişilere yönelik kızgınlığım uzun süre bitmek bilmez					
8. Bazen başkalarına vurma dürtümü kontrol edemiyorum					
9. Sakin yapılı biriyimdir					
10. Tanımadığım insanlar bana fazla yakın davrandıklarında onlara şüpheyle yaklaşırım					
11. Daha önce, tanıdığım insanları tehdit ettiğim oldu					
12. Çok çabuk parlar ve hemen sakinleşirim					
13. Birisi bana sataşırsa kolaylıkla onu itip tartaklayabilirim					
14. İnsanlar sinirimi bozduklarında kolaylıkla onlar hakkında ne düşündüğümü söyleyebilirim					
15. Zaman zaman kıskançlık beni yiyip bitirir					
16. Bir insana vurmanın mantıklı bir gerekçesi olamayacağını düşünüyorum					
17. Bazen hayatın bana adaletsiz davrandığını düşünürüm					
18. Öfkemi kontrol etmekte zorluk çekerim					

EK 5. Tez Değerlendirme Formu

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı: Bilal KAYA		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Öğrencinin imzası